دامەزرانی کۆماری کوردستان لە چوارچێوەی ئێرانێکی دێموکراتیکی فیدراڵدا

کوردستان

ژمارە: 497

www. kurdistanukurd.com

چوارشەممە 15ی خەزەڵوەری 1387 ـ 5ی نوامبری 2008 ـ 150

ئۆرگانی حیزبی دیموکراتی کوردستان

سیاسی

فێدرالیسم و کێشەی دێمۆکراسی لە ئێراندا

سیاسی

ساڵرۆژی داگیرکرانی سەفارەتی ئەمریکا لە لایەن ئێرانەوە

کوردستانی

ململانێی نێوان ئەرتەش و دەوڵەت لە تورکیا....

کۆمەڵایەتی

چۆن بڕوانینە پارلـمانێك کە یاسای فرەژنی پەسند دەکاتەوە؟!

ئۆباما سەرۆکێکی رەش بۆ کۆشکی سپی

هەموو بژێرەکان لە رۆژەڤ دا دەبن

عەولا بەهرامی

ئەمڕۆ (سێ شەممە 4ی نوامبر) هەڵبژاردنی سەرۆك كۆماریی ئەمریكا بەڕێوە دەچێ. بەبێ لە بەر چاوگرتنی ئەگەرەكان و هەر چەشنە پێشبینییەك سەبارەت بەوەی كاندیدای كام یەك لە حیزبەكانی دێموكرات یان كۆماریخواز براوەی ئەم هەڵبژاردنە دەبێ و بۆ چوار ساڵ دەچێتە كۆشكی سپی، پرسێك كە بڕوای زۆرێك لە خاوەنڕایانی سیاسەتی نێونەتەوەیی هەروا بە هەڵواسراوی ماوەتەوە كێشەی ناوكیی ئێرانە. پرسێك كە جێگایەكی تایبەتی لە سیاسەتی دەرەكیی سەركۆماری داهاتووی ئەمریكا دا هەیەو دەبێ چارەسەرێكی بۆ بدۆزرێتەوە. هەر چەند ئوباما و مەككین لە بانگەشەكانی هەڵبژاردن دا وەك كێشەیەكی سیاسەتی دەرەكیی ئەمریكا گرنگیی زۆریان بەم بابەتە دا، بەڵام ئەوە كە ئەگەر هەركام لەوان بچنە كۆشكی سپی چ مێتۆدێكی جیاواز لە بووش دەگرنەبەر رەنگە وەك پرسیارێك مابێتەوە. لەم نێوەدا چەند رۆژ لەمەوبەر رۆژنامەی واشینگتۆن پۆست بەڵگەنامەیەكی بڵاو كردەوە كە دەتوانێ وڵامێكی تا رادەیەك روون بێ بۆ ئەم پرسیارە. لەم بەڵگەنامەیەدا كە واژۆی كەسایەتییە پلە بەرزەكانی هەردووك حیزبە گەورەكەی ئەمریكای پێوەیە پێشنیارگەلێك دەربارەی سیاسەتی داهاتووی دەوڵەتی ئەم وڵاتە لە ئاست فایلی ناوكیی ئێران دا هاتوونەتە گۆڕێ.

لە بەندی یەكەمی ئەم بەڵگەنامەیەدا هاتوە: "دەستڕاگەیشتنی كۆماری ئیسلامی بە توانایی دروست كردنی چەكی ناوكی لە لایەنی ستراتژیكییەوە بە تەواوی قەبووڵ نەكراوە. ئەمە هەڕەشەیەكە بۆ تەناهیی نەتەوەیی ئەمریكا، ئاشتی و سەقامگیریی ناوچەیی، تەناهیی وزە، پێوەندییە چەند لایەنەكان و هەروەها سیستمی پەیمانی قەدەغە بوونی پەرەپێدانی چەكی ناوكی (ئێن پی‌تی)". لە درێژەی ئەم بەندە دا وێڕای ئاماژە بە ناڕەوایی رێژیمی ئایین ساڵاری ئێران و پشتگیریی ئەم رێژیمە لە تیرۆریسم باسی سەركێشییەكانی ئەم رێژیمە لە ئاست بڕیارنامەكانی ئەنجومەنی تەناهی دا كراوەو بێ-توانایی لە ناچار كردنی ئێران بە رەچاوكردنی داخوازەكانی كۆمەڵگەی جیهانی بە زەبرێكی قورس لە سیستمی حقووقی نێونەتەوەیی لە قەڵەم دراوە.

لە بەشەكانی دیكەی ئەم بەڵگەنامەیەدا وێڕای پێداگری لە سەر رێگاچارەی دیپلۆماتیك باس لە پێویستیی هاوئاهەنگیی روونتری هاوپەیمانە نێونەتەوییەكانی ئەمریكاو هەروەها گەمارۆی دژوارتر كراوە. هەر لە درێژەی ئەم بەشەدا هاتووە "ئەگەر هاوپەیمانە ئورووپاییەكانمان پێوەندییە بازرگانییەكانیان لەگەڵ ئێران نەپچڕێنن، وتووێژ ئەگەر لەگەڵ ئێران كاریگەر نابێ".

سەبارەت بە لە رۆژەف دا مانەوەی بژێرەی نیزامییش لە بەندی پێنجەم دا بە روونی ئاماژە بەوە كراوە ئەگەر تەواوی هەوڵەكان بێ ئاكام بن بژێرەی نیزامی هەروەك پێشوو دوایین بژێرەیە.

هەر چەند ئەم بەڵگەنامە دوو حیزبییە لە لایەنێكەوە وەك كۆمەڵە پێشنیارێك بۆ رووبەڕووبوونەوە لەگەڵ مەترسیی ئێرانی ناوكی چاو لێ دەكرێ، بەڵام بە گشتی دەتوانین وەك گەڵاڵەیەك كە لە چوارچێوەی بەرژەوەندە نەتەوەییەكانی ئەمریكادا دارێژراوە چاوی لێ بكەین. كەواتە دەتوانین بڵێین هەر چەند رێژیمی تاران تا ئێستا توانیویەتی درێژە بە سەركێشییەكانی لەگەڵ كۆمەڵگەی نێونەتەوەیی و بەتایبەت ئەمریكا بدا، بەڵام سەرۆك كۆماری داهاتووی ئەمریكا پێویستە بە لێبڕاوییەكی زیاتر لە بووش رووبەڕووی تاران بێتەوە.

لە هەڵبژاردنەكانی سەرۆك كۆماریی ئەمریكادا كە رۆژی سێ‌شەممە (4ی نوامبر) دەستی پێكردو بە پێی بەراوردەكان نزیكەی 135 ملیون كەس لەودا بەشدار بوون، باراك ئۆباما كاندیدای حیزبی دیموكرات توانی بەسەر ركەبەرەكەی مەككین لە حیزبی كۆماریخوازدا سەركەوێ. بەم پێیە ئۆباما، یەكەم رەنگین پێستە كە دەتوانێ بچێتە كۆشكی سپی.

باراك ئۆباما، كە چل و چوارەمین سەرۆك كۆماری ئەمریكا لە رێورەسمی جێژنی سەركەوتنی خۆی لە "گراند پارك"، شیكاگۆدا پێداگریی كردەوە كە كاتی گۆڕان هاتوە. باراك ئۆباما، بە سەركەوتن لە هەڵبژاردنی چوارەمی نوامبردا وەك یەكەمین سەركۆماری ئەمریكایی بە رەچەڵەك ئەفریقایی ناوی خۆی لە مێژووی ئەمریكادا تۆمار كرد. سیناتۆر جان مەككین، كاندیدای كۆماریخواز لە هەڵبژاردنەكانی سەرۆك كۆماری‌دا لە رێوڕەسمێكدا كە راستەوخۆ لە رایەڵكە تلویزیۆنییەكاندا بڵاودەكرایەوە بە بۆنەی سەركەوتنی ئۆباماوە پیرۆزبایی لێكرد.

هەواڵدەرییەكان و كاناڵە تلویزیۆنییەكانی ئەمریكا بە پێی ئاكامە راگەیاندراوەكان پێشبینی دەكەن، باراك ئۆباما بە جیاوازیی بەرچاوەوە سەركەوتن وەدەست دێنێ. بە پێی ئەو راپرسییانە ئۆباما، لە هەرێمە چارەنووسسازەكانی: وێرجینیا، پێنسیلوانیا، ئوهایودا سەردەكەوێ. تا ئێستا هیچ كاندیدایەكی حیزبی كۆماریخواز نەیتوانیوە بە بێ سەركەوتن لە هەڵبژاردنی ئۆهایۆ بچێتە كۆشكی سپی. جۆرج بووش لە هەڵبژاردنی سەرۆك كوماریی ساڵی 2004دا لەم چوار هەرێمەدا سەركەوتنی وەدەست هێنابوو. باراك ئۆباما كە تەمەنی 47 ساڵە، رۆژی 20ی ژانویەی 2009، وەك سەرۆك كۆماری ئەمریكا سوێند دەخوا.

ناوبراو لە بانگەشەكانی هەڵبژاردن دا رای گەیاندوە لە سیاسەتی دەرەكیو سیاسەتە ئابووری و داراییەكان و ژیانی هاووڵاتیانی ئاسایی دا گۆڕان پێك دێنێ و لەگەڵ ئەو وڵاتانەدا كە پێوەندییان لەگەڵ ئەمریكا نیە دەست بە وتووێژ دەكا.

نەتەوە یەکگرتووەکان دەبێ پێشێل کرانی بەردەوامی مافی مرۆڤ لە ئێران مەحکووم بکا

فدراسیۆنی نێونەتەوەیی كۆمەڵەكانی مافی مرۆڤ (FIDH)و كۆمەڵەی پاراستنی مافەكانی مرۆڤ لە ئێران (LDDHI) وێڕای بەرز نرخاندنی راپۆرتی سەرۆكی رێكخراوی نەتەوە یەكگرتووەكان سەبارەت بە پێشێلكرانی مافی مرۆڤ لە لایەن كۆماری ئیسلامییەوە، داوا لە كۆڕی گشتیی ئەو رێكخراوەیە دەكەن كە بڕیارنامەیەك لە دژی پێشێلكرانی بەردەوامو لە رادەبەدەری مافەكانی مرۆڤ لە ئێران پەسند بكا.

ئەو دوو رێكخراوەیە هەروەها داوا لە بان كی مون دەكەنو هیواداری دەردەبڕن كە ناوبراو بۆ ساڵی داهاتووش (2009) راپۆرتێكی نوێ لەم بارەیەوە ئامادە بكا.

شایانی باسە بان كی مون لە راپۆرتەكەی خۆیدا پێشێل كردنی مافی مرۆڤی لە لایەن كۆماری ئیسلامییەوە بە توندی مەحكووم كردوەو داوای لە ئێران كردوە كە لەو بارەیەوە بە پەلە هەنگاوی پێویست هەڵبگرێ. لەو راپۆرتەدا ئاماژە بە هەڵاواردنی كەمینە نەتەوەییو ئاینییەكان، ژنان، ئێعدامی منداڵانو سزاكانی وەكوو بەردباران، پەڕاندنی ئەندامەكانی جەستەو...كراوە.

ئێران و سوریه داوا دەکەن ئەمریکا هێزەکانی لە عێراق بکشێنێتەوە

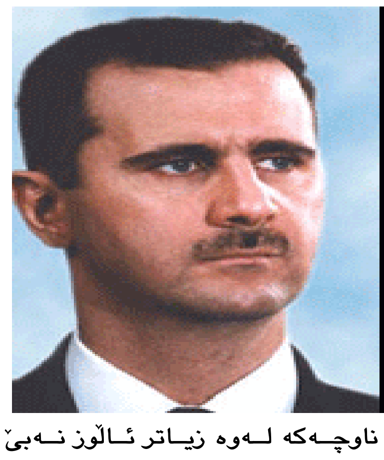

هەر دوو حكومەتی ئێران و سوریە داوا دەكەن ئەمریكا هێزەكانی خۆی لە عێراق بكشێنێتەوە.

مەنوچێهر موتەكی وەزیری دەرەوەی ئێران دوای كۆبوونەوەی لەگەڵ بەشار ئەسەد سەركۆماری سوریە لە كۆنفرانسێكی رۆژنامەوانیی هاوبەشدا وتی: هێرشی هێلی كوپتێرە ئەمریكاییەكان بۆ سەر گوندێكی سوریە نیشانەی شكستی سیاسەتی دوژمنكارانەی ئەمریكایە لە رۆژهەڵاتی نێوەڕاست دا. بۆ ئەوەی ناوچەكە لەوە زیاتر ئاڵۆز نەبێ پێویستە ئەمریكا بە زووترین كات هێزەكانی خۆی لە عێراق بكشێنێتەوە. لە بەشێكی دیكەی كۆنفرانسە رۆژنامەوانییەكەدا بەشار ئەسەد سەركۆماری سوریە وتی: حكومەتی ئەمریكا لە بەر ئەوەی لە ماوەی هەشت ساڵی رابردوودا نەیتوانیوە لە رۆژهەڵاتی نێوەڕاست دا ئامانجەكانی خۆی بپێكێ بۆیە دەیەوێ ئارامیی ناوچەكە تێكبدا.

هەیئەتێکی سازمانی خەباتی کوردستانی ئێران سەردانی دەفتەری سیاسیی حیزبی دیموکراتی کوردستانی کرد

ڕۆژی پێنج شەممە 2ی خەزەڵوەر هەیئەتێکی سازمانی خەباتی کوردستانی ئێران بە سەرۆکایەتیی کەسایەتیی سیاسیی و ئایینیی خەباتگێڕ، مامۆستا شێخ جەلالی حوسەینی، سەردانی دەفتەری سیاسیی حیزبی دیموکراتی کوردستانی کرد. هەیئەتی سازمانی خەبات لە بەڕێزان سەید کامیل چاپاس و محەمەد محەمەدی ئەندامی کۆمیتەی ناوەندی و، عەلی بەهرامی و بەختیار عەزیزی ئەندامی ڕاوێژکاری کۆمیتەی ناوەندیی سازمانی خەبات پێکهاتبوو. ئەم هەیئەتە لە لایەن ئەندامانی دەفتەری سیاسیی حیزبی دیموکراتی کوردستان و کۆمەڵێك لە سیما ناسراوەکانی ئەم حیزبەوە پێشوازیی لێ کرا.

لە دانیشتنێکی دۆستانەدا کە تا کاتژمێر 4ی ئێوارەی خایاند، هەر دوولا کۆمەڵێك پرسی پێوەندیدار بە خەباتی شۆڕشگێڕانە لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان و پێوەندیی سازمانی خەبات و حیزبی دیموکراتی کوردستانیان هێنایە بەر باس. هەر دوولا لە سەر ئەزموون وەرگرتن لە کەم و کوورییەکانی رابردوو و گرنگیدان بە هاوکاری و هاوخەباتی و یەکتر قبووڵکردن، پێیان داگرت.

لە لایەن حیزبی دیموکراتی کوردستانەوە هاوڕێیان حەسەن ڕەستگار، کەماڵ کەریمی، حەسەن قادرزادەو قادر وریا ئەندامانی دەفتەری سیاسی و عومەر باڵەکی ئەندامی کۆمیتەی ناوەندیو هەروەها بەڕێزان جەلیل گادانی، فەتاح کاویان، مامۆستا مەلا محەمەد عوسمانی و حەسەن ڕەحیمی لەم دانیشتنەدا ئامادە بوون.

ئەنجومەنی نێونەتەوەیی قەڵەم نیگەرانی خۆی سەبارەت بە بارودۆخی نووسەرانی کورد دەردەبڕێ

ئەنجومەنی نێونەتەوەیی قەڵەم نیگەرانی خۆی سەبارەت بە بارودۆخی نووسەرانی کورد دەردەبڕێ

ئەنجومەنی نێونەتەوەیی قەڵەم لە نامەیەك دا بۆ کاربەدەستانی کۆماری ئیسلامی ئێران نیگەرانی خۆی سەبارەت بە بارودۆخی نووسەرانی بەندکراوی کورد دەربڕی.

ئەنجومەنی نێونەتەوەیی قەڵەم لە نامەیەکی سەر ئاوەڵادا بۆ هەر یەك لە مەحموودی ئەحمەدی نژاد سەرکۆمار، مەحموودی هاشمی شاهروودی سەرۆکی دەزگای قەزایی، مەنووچێهر موتەکی وەزیری دەرەوەی کۆماری ئیسلامی ئێران، نیگەرانی خۆی سەبارەت بە بارودۆخی نووسەرانی بەندکراوی کورد عەدنان حەسەنپوور، هیوا بوتیمار، مەسعود کوردپوورو سامان ڕەسووڵپوور ڕاگەیاند.

لەم نامەیەی ئەنجومەنی نێونەتەوەیی قەڵەم دا هاتوە کە نووسەرانی ئەم ناوەندە کە گەورەترین ناوەندی نووسەرانە لە سەرانسەری جیهان دا، لە بارودۆخی هاوکارە کوردەکانیان لە ئێران دا نیگەرانە.

ئەنجومەنی نێونەتەوەیی قەڵەم لە نامەکەی دا داکۆکی لە نووسەرانی بەندکراوی کورد دەکات و دەنووسێ کە ئەم نووسەرانە هیچ کردەوەیەکی توندوتیژیان بەرانبەر بە خەڵکی ئێران نەنواندووەو نووسینەکانیان بە پێی کۆنوانسیونی نێونەتەوەیی و جاڕنامەی جیهانی مافی مرۆڤ شتێکی ڕەوایە.

ئەنجومەنی نێونەتەوەیی قەڵەم لە نامەکەی دا داوا لە کاربەدەستانی ئێران دەکات کە ئەم چوار هاوکارە کوردەیان ئازاد بکەن.

سکرتێری حیزبی سوسیال دێموکراتی سویس پێشوازیی لە هەیئەتێکی حدك دەکات

ڕۆژی 30 ی ئۆکتۆبر سکرتێری حیزبی سوسیال دێموکراتی سویس، پێتەر هۆگ پێشوازی لە هەیئەتێکی سێ کەسیی حیزبی دێموکراتی کوردستان کرد.

لە سەرەتای ئەم دانیشتنەدا بەڕێز پێتەر هۆگ سەبارەت بە بارودۆخی حیزبی دێموکراتی کوردستان و خەڵکی کوردستان چەند پرسیارێکی لە هەیئەتی حیزبی دێموکراتی کوردستان کرد کە لە لایەن کاك عەزیز ئەحمەدی، بەرپرسی هەیئەتی حیزبەوە وڵامیان درایەوە.

پاشان هەیئەتی حیزبی دێموکراتی کوردستان سەبارەت بە پێشێلکردنی مافی مرۆڤ و مافە نەتەوایەتییەکانی خەڵکی کوردستان لە لایەن کۆماری ئیسلامی ئێرانەوە چەند ڕوونکردنەوەیەکیان بۆ سکرتێری حیزبی سوسیال دێموکراتی سویس خستەروو. هەروەها داوا لە حیزبی ناوبراو کرا کە وێڕای هاوکاری کردنی حیزبی دێموکراتی کوردستان و خەڵکی کوردستان ، فشارەکانیان بۆ سەر ڕێژیمی کۆماری ئیسلامی چڕ بکەنەوە.

لە کۆتایی ئەم دانیشتنەدا هەر دوو لا باسیان لە پێوەندی نێوان دوو حیزب کردو لەم پێوەندییەدا هەیئەتی حیزبی دێموکراتی کوردستان پێشنیاری پێکەوە دانیشتنی ڕێبەرایەتیی هەر دوو حیزبی کرد کە لە لایەن پێتەر هۆگ، سکرتێری حیزبی سوسیال دێموکراتی سویسەوە بە گەرمی پێشوازیی لێ کرا.

هەیئەتی حیزب لەم سەردانە بریتی بوون لە بەڕێزان عەزیز ئەحمەدی، ئاوێزان ڕەحمان زادەو مێهرەبان مەحموودی.

چالاکیی تەبلیغی ئەندامانی ڕێکخستنی نهێنی لە شارو ناوچە جۆراوجۆرەکانی کوردستان

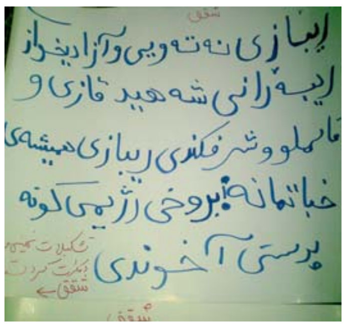

بە مەبەستی پشتیوانی لە زیندانیانی سیاسی و مەدەنی کورد ئەندامانی سەر بە ڕێکخستنی نهێنی حیزبی دێموکراتی کوردستان لە شارو ناوچە جۆراوجۆرەکان لە دوو حەوتووی رابردووا بە شێوەی جۆراوجۆر چالاکیان بەڕێوە برد.

لە شارەکانی قوڕەو دێوڵان ئەندامانی حیزب بە بڵاو کردنەوەی ڕاگەیەنراوێك وێڕای پشتیوانی لە داخوازی زیندانیانی سیاسی کورد داوایان لە هەموو چین و توێژەکانی خەڵکی کورد کرد کە پشتیوانی خۆیان بۆ ڕۆڵە خەباتگێڕەکانیان لە زیندانەکانی ڕێژیم دەربڕن و لە بەرامبەر گوشارەکانی ڕێژیم بۆ سەر ئەو زیندانیانە بە بێ هەڵویست نەبن. هەروەها ئەندامانی حیزب بۆ ئەم مەبەستە بە شێوەیەکی سەمبولیك لە بەرزاییەکانی گەورەڕێی قوریچیا ئاگریان کردەوە. بەشێك لەو شوێنانە کە چالاکیان تێدا بەڕێوە چووە بریتین لە:

دێولان: گەڕەکانی فەرهەنگیان، جەهادییەو شەقامەکانی ئیسیتقلال و ئازادی.

قوروە: شەقامەکانی تەختیو ڕەئوفی، ترمینالی تاران، فەرمانداریو سەیرانگای سەراو.

هەروەها بە هەمان مەبەست ئەندامانی حیزب لە شاری ڕەبەتیش لە زۆربەی هەرە زۆری شەقام و گەڕەکانی شار بە شێوەیەکی بەربەرین چالاکیان بەڕێوە برد.

هەر لەو ماوەیەدا ئەندامانی حیزب لە شارەکانی بۆکان و مهابادو سنە چالاکیان ئەنجام دا، لە شاری بۆکان لە فەلەکەی قودس، شەقامەکانی حەمیدی، ئینقلاب، کۆڵانەکانی شمشاد، زاگرۆس، قەندیل و میراواو کەرێزەی میراوا تراکت و بڵاوکراوەی جۆراوجۆریان بڵاوکردەوە.هەروەها لە سنە لە شەقامەکانی فەرەح، خومەینیو حوسەینیو لە مهابادیش لە زانکۆی ئازادی مهابادو گوندەکانی قەرەبڵاغ و کەپەکەندو حاجیتاڵیکەند تراکت و بەڵگەنامە حیزبییەکان بڵاوکراونەتەوە.

ڕێژیم هەوڵەکانی لە کوردستان بۆ پەرەپێدانی دیاردەی جاشێتی چڕکردۆتەوە

ئیدارەی ئیتلاعات و سوپای پاسداران و بنکەکانی بەسیج لە شارو ناوچە جۆراوجۆرەکانی کوردستان بە شێوەیەکی کەم وێنە هەوڵەکانی خۆی بۆ هاندانی خەڵك و بەتایبەت کەم داهاتەکان بۆ ناونووسی کردن لە بەسیج و سوپای خستۆتەگەڕ.

بەپێی ئەوزانیارییانەی لە شارو جۆراوجۆرەکانەوە دەست "کوردستان" کەوتوون ڕێژیم بە شێوەیەکی بەرنامە دا ڕێژراوو بە تەرخان کردنی بودجەیەکی زۆر هەوڵ دەدا خەڵکی کەم داهات هان بدا تا وەکوو لە یەکێك لە ئۆرگانەکانی بەسیج، سوپاو ئیتلاعات ببنە ئەندام.

لە بانەو هەندێك لە ئاواییەکانی دەوروبەر لە ڕێگەی کەسێك بەناوی مەلا عوزەیر شەریفی خەڵك هان دەدەرێ ببنەبەسیج و چەکی جاشێتی هەڵگرن. بەپێی ئەو هەواڵە مەلاعوزەیر لە مزگەوتی گوندەکان قسە بۆ خەڵکی دەکا و ئەندامێتی لە بەسیج وەکوو ئەرکێك بۆ خەڵك پێناسە دەکا. مەلا عوزەیر هەر بە هۆی ئەم کارەیەوە بە تەواوی کەوتۆتە بەر نەفرەتی خەڵکی ناوچەکە. لەلایەکی دیکەوە هەر لە بانە بەرپرسانی سوپاو ئیتلاعات کاسبکارانی سەرسنوور بانگ دەکان و پێیان ڕادەگەیەنن کەبە جێگە کاری تاقەت پڕوکێنی کۆڵبەری هاوکاری ڕێژیم بکەن و مانگانە پارەیەکی زۆر وەربگرن.

لە شاری سەردەشتیش ڕێژیم بۆ هەمان مەبەست کەسێکی بە ناوی مەلا کەریمی شەمسی کە بەرپرسی جاشەکانی میراوایە، ڕاسپاردووە کە لە بەرامبەر پارە مانگانەی 500 ـ 300 هەزار تمەن هاوکاری ڕێژیم بکەن. مەلا کەریم خۆی ئامادەکاری بۆ ئاوەدان کردنەوەی مۆڵگەکانی بەسیج و سوپا لە ئاواییەکانی موساڵان، ئاڵوەتان، شێواوکان،نێرزێی شێوەمێر، گوتیزیلە، بێمۆکەو سێپەکان دەکا.

هەروەها بەپێی هەواڵێك کە "کوردستانو کورد نیوز" بڵاوی کردۆتەوە کە لە شارۆچکەی مووچش سەر بە سنەش ڕێژیم خەڵکی ئاگادار کردوتەوە کە ئەگەر بێتوو فۆرمی ئەندامێتی لە بەسیج پڕنەکەنەوە، ئەوا بەشە سووتەمەنی زستانەیان پێ نادرێ.

لە شارەکانی پیرانشار و مەریوانیش ڕێژیم جگە لە تەماح وەبەرنان، هەڕەشەیان لە هەندێك لە کاسبکارانی سەر سنوور کردووە کە ئەگەر بێتوو هاوکارییان نەکەن، ئەوا ناهێڵن لەو ڕێگەیەوە بژێوی ژیان دابین بکەن.

لە ڕۆژی قوتابی دا هێزە ئەمنیەتییەکانی ڕێژیم بە "باتۆم" ڕێز لە قوتابیانی شاری سنە دەگرن!!

لە درێژەی ڕێپێوانی 13ی خەزەڵوەر لە شاری سنە، هێزە دژی گەلییەکانی ڕێژیم هێرشیان کردە سەر کچان و کوڕانی ئەم شارە.

بە بیانووی تێکەڵبوونی کچان و کوڕانی شاری سنە لە کاتی ڕێپێوانی 13ی خەزەڵوەر (ڕۆژی قوتابی)دا لە شەقامی ئینقلابی ئەم شارە هێزەکانی ڕێژیم بە باتۆم هێرشیان کردە سەر کچان و کوڕانی قوتابی و بێ حورمەتییان پێ کردن.

لە بەرانبەر دا کوڕان و کچانی بە هەستی شاری سنە بە گژ هێزە گەلییەکانی دا چوونەوە.

بە پێی ئەو هەواڵە تێکهەڵچوونەکان لە کاتژمێر 11ی پێش نیوەڕۆ دەستی پێکردو بۆ ماوەی کاتژمێرێك بەردەوام بوو.

داوای لێبوردن

لە ژمارەی پێشووی "کوردستان"دا لەگەڵ هەواڵی دیداری هەیئەتی پارلمانتارانی کوردستان لە دەفتەری سیاسیی حیزب دا وێنەی دیدارێکی دیکەی دەفتەری سیاسی دانرابوو.

لەگەڵ ڕاست کردنەوەی ئەم هەڵەیە داوای لێبوردن لە خوێنەرانی بەڕێز دەکەین.

"کوردستان"

فیدرالیسم و کێشەی دێمۆکراسی لە ئێراندا

سامان کۆنەپۆشی

ئێران یەکێك لەو وڵاتانەیە کە لە پێکەوڵکانی چەند نیشتمانی جیاواز دروست بووە، جیاوازییە نەتەوەییەکانی نێو ئەم وڵاتە بە رادەیەك زەق و بەرچاون کە تەنیا بە گەڕانێکی کورتماوە بە نیشتمانە لێکجیاکانی پێکهێنەری ئەم وڵاتەدا، بە روونی و ئاشکرایی خۆیان دەنوێنن. دیارە ئەمە سەرەڕای هەموو جیاوازییە ئێتنیکی و ئایینییەکانی نێو ئێران، کە دارشتی ئەم وڵاتە هەرچی زێدەتر ئاڵۆزو فرەچەشن دەکەن. هەنووکە جگە لە دەمارگرژان و شۆڤێنیستانی فارس، کە ئەم فرەنیشتمانییە و بوونی ئەم فرەچەشنییە نەتەوەییە پشتگوێ دەخەن و، هەر جەخت لەوە دەکەنەوە کە ئێران تاکانە نیشتمانێکە کە نەتەوەیەك بە ناوی نەتەوەی ئێرانی لێ دەژی، زۆرینەی رووناکبیران و لایەنە سیاسییە دێمۆکراسیخوازەکانی سەر بە نەتەوە جۆراوجۆرەکانی ئەم وڵاتە، بە گشتی لە سەر دامەزراندنی سیستمێکی فیدراڵیستی لە ئێراندا کۆك و تەبان و، ئەم شێوە بەڕێوەبەرییەی وڵات وەك رێکارێکی گونجاوی ئێستایی دەبینن بۆ پراکتیزەکردنی دێمۆکراسی و پاراستنی یەکیەتییەکی فرەچەشن و ئارەزوومەندانەی نەتەوەکان لە قەوارەی وڵاتی ئێراندا. لەم نقیسارەدا، بە مەبەستی بەرگری لە بیرۆکەی بەڕێوەبردنی ئێران بە شێوازی دەسەڵاتداریی دووفاکتۆ، پەیوەندییەکانی ئەم شێوە دەسەڵاتداریەتییە لەگەڵ چەسپان و سەقامگیرکردنی دێمۆکراسیدا، باسێك لە سەر ئەم بابەتە دەکەین.

هەر لەو رۆژگارەوە کە مرۆڤ چاو دەمی بە جیهان کراوەتەوەو بە شێوەی بەکۆمەڵ ژیاوە، پێویستییەکانی بوونی پەیوەندیی رۆژانە لە نێوان ئەو کۆمەڵە مرۆڤەدا، بۆتە هۆی دۆزینەوەو داهێنانی ئامرازێك کە رۆڵی پردی پەیوەندیکاریی پەیوەندییە جۆراوجۆرەکانی نێوان مرۆڤەکان بگێرێت و ئەم کەرەستەیەش شتێك نیە جگە لە زمان. هەر ئەم پێکەوەژیان و لە پەیوەندیی بەردەوامدا بوونە هاوکات ئەفرێنەری کۆمەڵێك هاوبەشی و لێکچوون لە جۆری هەڵسوکەوت و خووخدەی کۆمەڵایەتی و جۆری پۆشینی جلوبەرگو ...دا بووە لە نێویاندا. هەر لەو کاتەشەوە کە رەوتی رەخسکان (تکامل)ی پرۆسیسی بیرکردنەوەی مرۆڤ بە شوێنێك گەیشتوە کە سەبارەت بە خۆی بهزرێت و هەوڵی خۆناسین بدات، هەوڵەکانی مرۆڤ بە مەبەستی داتاشینی ناسنامەیەك بۆ کۆمەڵەکەی خۆی وەگەڕ خراون، ناسنامەیەك کە دەربڕی خەسڵەت و تایبەتمەندییەکانی کۆمەڵەکەی بێت و گوزارشت لە جیاوازییەکانی لەگەڵ ئەوانیتردا بکات. ئەمە بۆتە هۆی ئەوە کە ئەمڕۆکە لە جیهاندا بینەری جیاوازییە ئێتنیکییەکان بین. ئەو ئێتنیکانەش کە هەستیان بە جیاوازبوونی خۆیان لەگەڵ ئەوانیتردا کردوەو خاوەن رەوتێکی ناسیۆنالیستین، رێگای بوون بە نەتەوەیان پێواوە.

رەوتی دامەزرانی دەوڵەت ـ نەتەوەکان هەڵگری گەلێك کێشەو کەموکورتی بووو نەیتوانی ببێتە رەوتێك کە ویست و داخوازە نەتەوەییەکانی هەموو نەتەوەکان، لە فۆرمی پێکهێنانی دەوڵەتی نەتەوەییدا، دابین بکات. لەم رەوتەدا مافە رەواو دێمۆکراتیکەکانی زۆر نەتەوە بوونە قوربانی بەرژەوەندیی زلهێزەکان و زۆرێك لەو وڵاتانەی کە لەو پێڤاژۆیەدا دامەزران و بە ناوی دەوڵەت ـ نەتەوەکان دەناسران، لە راستیدا لە پێکەوەلکانی چەند نەتەوەو نیشتمانی جیاواز دروست ببوون.

ئەمەش بۆتە هۆی ئەوە کە ئەمڕۆکە بینەری بوونی چەندین وڵاتی فرەنیشتمان بین و کێشەی نێوان نەتەوەکان و داخوازەکانیان تاکوو ئێستاش بەردەوام بێت. کورد یەکێك لەو نەتەوانە بوو کە کەوتە بەر غەدری قەبەدەوڵەتانی ئەودەم، غەدرێکی نامرۆیانە کە لە ئاکامدا دابەشبوونی نیشتمانی کوردانی بە سەر وڵاتانی دراوسێدا لێ کەوتەوەو کورد نەیتوانی ببێتە خاوەن دەوڵەتی نیشتمانی خۆی.

چەمکی دێمۆکراسی پێناسەگەلێکی فرەجۆرو جیاوازی بۆ دەکرێت و ئەستەمە بکرێت لە پێناسەیەکی یەکەو تاکانەدا جێی بێتەوە. بەڵام رەنگە باشترین پێناسەیەك کە تاکوو ئێستا بۆ ئەم شێوە دەسەڵاتدارییە روو کراوە وێناکەی کارل پۆپەر بێت. ئەو پێی وایە دێمۆکراسی پڕچەککردنی دامەزراوەکانە بۆ پێشگرتن و بەربەرەکانێ لەگەڵ دیکتاتۆریدا. لەم سۆنگەیەوە دەتوانین بڵێین، جۆری دەسەڵاتداریی دێمۆکراتیك لە چەشنی سیستمێکی بەڕێوەبەریی داخراو نیە کە لە هەموو کات و شوێنێکدا بە تاکانە فۆرمێك پیادە بکرێت. بە پێچەوانە، ئەم سیستمە لە هەناوی خۆیدا هەڵگری زۆر جیاوازی و تەنانەت دژوازییشەو بە پێی گۆڕانی کات و شوێن دەتوانرێت لە فۆرم و شێوەی جۆراوجۆردا پراکتیزە بکرێت. لە کردەوەشدا دەبینین کە سیستمی بەڕێوەبەریی وڵاتە دێمۆکراتیکە جۆراوجۆرەکان جیاوازی و ناهاوبەشیگەلێکی زۆرو بەرچاویان تێدا دەبینرێت و هەر وڵاتێك بە شێوازێك کە لەگەڵ دارشتی وڵاتەکەیدا بگونجێت، دامەزراوە ئەنتیدیکتاتۆرییەکان (دێمۆکراتیك) رێك دەخات و پڕچەکیان دەکات. ئەمە دارشت و پێکهاتەی وڵاتەکانن کە دەبێ بە پێودانگی دیاریکەری شێوازیی دەسەڵاتداریی وڵات بقەبلێنرێن. چونکە ئەگەر دیکتاتۆری سڕینەوە یاخود هەوڵ بۆ سڕینەوەو سەرکوتی جیاوازییەکان بێت، دەزانین هەر وڵاتێك لە باری ئێتنیکی و نەتەوەییەوە تایبەتمەندیی دانستەی خۆی هەیەو دەبێ شێوازێکی تایبەتییش بۆ پاراستنیان بگرینە بەر.

هەرچەند دێمۆکراسی پڕکێشەترین سیستمی بەڕێوەبەریی وڵاتە، بەڵام لەوانەیە دارشتی سادەی وڵاتانی تاك-نەتەوە پرسی دێمۆکراسی نەکاتە پرسێکی پڕگرێکوێرە، بەڵام گرێچنی ئاڵۆزو فرەچەشنی وڵاتانی فرەنیشتمان ئاڵۆزییەکی زێدەتر بە کێشەی دێمۆکراسی دەبەخشێت، بۆیەشە وردبوونەوەو راوەستانی پتر دەخوازێت هەتا چەمکی دێمۆکراسی بۆ مافە شاریڤانی و سیاسییە گشتییەکان کورت نەکرێتەوەو راڤەو شرۆڤەی هەڵخڵەتێنەرانەو بەلاڕێدابەرانەی بۆ نەکرێت. کێشەکان لەم چەشنە وڵاتانەدا بە جۆرێك تێکچڕژاون کە دەبێ لە گۆشەنیگای جۆربەجۆرەوە لێیان بڕوانینەوەو چارەسەرییان بۆ بدۆزینەوە. لە وڵاتانی فرەنیشتماندا، تەنیا پاراستنی مافی تاکەکەسی و پێکهێنانی دەرفەتی وەکیەك بۆ ژیان و گەیشتن بە پلە دەوڵەتی و نادەوڵەتییەکان و ...، ناتوانێت وەدیهێنەری دێمۆکراسی بە مانای راستەقینەی وشە بێت. ئەو غەدرە مێژووییەی لەو نەتەوانە کراوە کە هەتا ئێستاش خاوەن دەوڵەتی سەربەخۆی خۆیان نین، ناتوانێت تەنیا بە پاراستنی مافی شاریڤانی قەرەبوو بکرێتەوە. ئەویش بە سەرنجدان لەو مێژووە پڕشانازییەی پێکەوەژیانی نەتەوەکان لە ئێراندا، کە لە بەر پێکهێنانی بۆشگایەکی تەژی لە متمانەی دوو لایەنەو بە لوتکە گەیاندنی ئینتیمای یەکتریخوازی (همگرایی) لە نێو نەتەوەکاندا، هەموو لایەکمان فەخری پێ دەکەین!

گرنگی نەدان بە مافە کولتووری و سیاسییەکانی نەتەوەکان لە وڵاتانی فرەنیشتمانداو نەسپاردنی دەسەڵاتی بەڕێوەبەریی نیشتمانە پێکهێنەرەکانی وڵات بە نەتەوە جیاوازەکان، هێمایە لە ویستی دووبارە وەرسووڕانەوە بە لای دیکتاتۆریدا، یان هەر نەبێ خواستێك لەبۆ بنیاتنانی دێمۆکراسییەکی زەلیل و نێوئاخن بۆش، کە ستراتژییەکەی بریتییە لە توانەوەی جیاوازییەکانی نێو وڵات. لافی دێمۆکراسی، بەبێ رەچاو کردنی گرێچنی وڵات، لافێکی درۆیین و بێنێوەرۆکەو خەیانەتە بە دێمۆکراسی. بۆ کێشەی دێمۆکراسی لەم وڵاتانەدا تەنیا نەبوونی ئازادیی رادەربڕین و دامەزرانی کۆڕو کۆمەڵەی سڤیل و سیاسیی جۆراوجۆرو .. هتدە؟، ئەوانەی کە دێمۆکراسی بەم مانایە پێناسە دەکەن و بێ-شەرمانە ژێستی رووناکبیری و دێمۆکراسیخوازییش بە خۆیانەوە دەگرن، تەنیا دژایەتییان لەگەڵ دیکتاتۆریی ئیسلامیی دەسەڵاتداردا ئەوەیە کە لە دەسەڵاتدا بەشداریان نەکردوون.

ئەو کێشانەی باسیان کرا کێشەی ئەو وڵاتانەن کە پێکهاتەیەکی سادەیان هەیە، وڵاتێکی لە چەشنی ئێران سەرەڕای ئەمانە، زۆر کێشەی دیکەشی هەن کە چارەسەر دەخوازن و هەتا چارەش نەکرێن، دێمۆکراسی لەم وڵاتەدا دەستەبەر نابێت. هەنووکە کە ئێران لە ژێر دەسەڵاتداریەتیی نگریس و رەشی کۆماری ئیسلامی دایە، سیاسەتی توانەوەی تێکڕای جیاوازییە نەتەوەیی و ئێتنیکییەکانی وڵات، هەروەکی رابردوو، بووە بە سیاسەتی فەرمی حکومەت و بە تەواو مانا پەیڕەوی لێ دەکرێت. بەڵام لە ئێرانی لەوانەیی داهاتوودا دەبێ دەمارگرژانی پانئێرانیست واقعییەتی فرەنیشتمان بوونی ئێران پشتگوێ نەخەن و، دان بە پەیڕەوکردنی دەسەڵاتداریەتیی دووفاکتۆدا بنێن هەتا وڵاتی ئێمەش، لە چەشنی زۆر وڵاتی هاوشێوەی دیکە، رووەو نشێوی لێکترازان و پارچەپارچە بوون هەنگاو نەنێت. چونکە تەنیا سەقامگیربوونی دێمۆکراسییە کە دەتوانێت پێش لە لێکترازانێکی مێژوویی دیکەی خاکی ئێران بگرێت. ئەگەر دێمۆکراسی پڕچەککردنێکی دامەزراوەیی بە دژی دیکتاتۆری بێت، بەڕێوەبردنی ئێرانی فرەنیشتمانی پاش کۆماری ئیسلامی بە شێوازی دەسەڵاتداریەتیی دووفاکتۆ (دوولایەنە)، پێویستییەکی دامەزراوەیی حاشاهەڵنەگری پێشگرتنە لە سەرهەڵدانەوەی دووبارەی دیکتاتۆری، ئەمەش بە چەسپاندنی بنەماکانی فیدراڵیسم، بە مانای سیستمێکی بەڕێوەبەری کە بە هاوبەشی نێوان دەسەڵاتی ناوەندی و دەسەڵاتی هەرێمی وڵات بەڕێوە دەبات، لە یاسای بنچینەیی وڵاتداو بە یاسامەندکردنی فیدراڵیسم نەبێت، وەدی نایەت.

بەڕێوەبردنی ئێرانی فرەنیشتمانی پاش کۆماری ئیسلامی بە شێوازی دەسەڵاتداریەتیی دووفاکتۆ (دوولایەنە)، پێویستییەکی دامەزراوەیی حاشاهەڵنەگری پێشگرتنە لە سەرهەڵدانەوەی دووبارەی دیکتاتۆری

پەیڤێك لە سەر ساڵڕۆژی داگیرکرانی سەفارەتی ئامریکا لە تاران

بێژان

پاش شۆڕشی گەلانی ئێران، سەرەڕای دروشم وناوو ناتۆرەی ئایەتوڵڵا خومەینیو لایەنگرانی لە دژی ئامریکا، سەفارەتی ئامریکا لە تاران مایەوە. بە پێی عورفی نێونەتەوەیی و وەك پرەنسیپێکی دیپلۆماسی، دژایەتی و دروشمی توندوتیژی تازە بەدەسەڵات گەیشتووەکانی ئێران لە دژی ئامریکا، سەفارەتی ئامریکا درێژەی بە کارەکانی خۆی لە تاران دا بە تایبەتی ئەزموونی ئامریکا لە کاتی شەڕ لەگەڵ ڤێتنامدا، کە لە ماوەی شەڕیشدا سەفارەتی ئامریکا لە ڤێتنام مایەوە، بە بیری ئامریکاییەکاندا نەدەهات لە تاران تووشی چارەنووسێك بێ کە لە13ی خەزەڵوەری 1358دا رووی دا.

نزیك بە10 مانگ دوای سەرکەوتنی گەلانی ئێران، لە ڕۆژی 13ی خەزەڵوەری 1358دا ژمارەیەك لە خوێندکارانی ئێران کە بە خوێندکارانی پێڕەوی خەتی ئیمام، واتە خومەینی ناسرابوون، دەوری سەفارەتی ئامریکایان لە تاران گرت و رژانە نێو سەفارەت و داگیریان کرد، 52 کەس لە سەفیرو کاربەدەستەکانی سەفارەتەکەیان گرت. دیپلۆماتەکانی ئەمریکایی ئەم سەفارەتخانەیان بۆ ماوەی 444 رۆژ لە لایەن رێژیمی کۆماری ئیسلامی ئێرانەوە بە بارمتە گرت.

رێبەرانی کۆماری ئیسلامی ئەو کردەوە ناسیاسیو ناشارستانییەیان بە شۆڕشی دووەم لە قەڵەم داو داگیرکردنی سەفارەتیان بە گرتنی مەکۆی جاسوسی ناوبرد. لەو کاتەوە، تا دوای رووخانی رێژیمی سەدام حوسێن لە عێراق پێوەندیی ئەمریکاو ئێران بە شێوەی ئاشکرا نەبوو. هەرچەند پاش رووخانی رێژیمی سەدام حوسێن نوێنەرانی ئەمریکاو ئێران بەڕواڵەت لە سەر مەسەلەی عێراق چەند جار بە ئاشکرا لە دەوری مێزێك کۆ بوونەوە، بەڵام ئەو هەنگاوانە تا ئێستا نەبوونەتە هۆی کرانەوەی سەفارەتی هەردوو لا لە وڵاتی یەکتردا.

داگیرکرانی سەفارەتی ئامریکا لە تاران لە13 خەزەڵوەری 1358دا هەرچەندە نەبوو بە هۆی پچڕانی یەکجاریی پێوەندییەکانی ئەمریکاو ئێران، بەڵام هێندێك هۆو ئامانجی نێوخۆیی و دەرەوەیی بۆ رێبەرانی ئەوکاتی کۆماری ئیسلامی تێدا بوو:

کەش‌و هەوای شۆڕش و هەستی شۆڕشگێڕانە هێشتا بە سەر خەڵکدا زاڵ بوو، ئەو شۆڕشەی بە دژی رێژیمی پاشایەتی کرابوو، کە دۆست و هاوپەیمانی نزیکی ئامریکا بوو، تەواوی ئەو هێزو لایەنانەی لە شۆڕشی 1357دا بەشدار بوون بە پەیڕەوی لەو ئەسڵە هەڵەیە کە دەڵێ :دۆستی دوژمنم دوژمنمە، وەك دوژمن سەیری ئامریکاییەکانیان دەکرد لە نێو چەپ و راست و ئیسلامی سیکۆلاردا ئەو دروشمانە برەویان هەبوو کە زۆرترین هەستی کینەو نەفرەتیان بە دژی ئامریکا تێدا بووایە، کەش‌و هەوای دژایەتی لە گەڵ ئامریکا تێدا بوایە. کەش‌و هەوای دژایەتی لەگەڵ ئامریکا بەتەواوی باڵی بە سەر ئێرانی دوای شۆڕشی 1357دا کێشابوو.

داگیرکرانی سەفارەتی ئامریکا لە هەلومەرجێکی ئاوادا لە راستیدا بۆ خومەینیو لایەنگرانی وەك شۆڕشێکی دیکە وابوو. هەم توانییان لەپێشبڕکێی دوژمنایەتی لەگەڵ ئامریکادا سەر کەونو سەرنجی خەڵك بۆ لای خۆیان راکێشن. هەم توانییان هێزو دەسەڵاتی خۆیان لە نێو هێزو لایەنە جۆراوجۆرەکانی ئەوکاتی ئێراندا کە هێشتا لە مەیدان دەر نەکرابوون، بنوێنن. جگە لەمەش توانییان سەرنجی هێزە چەپییەکان بۆ لای خۆیان رابکێشن کە دەیان توانی ببنە کۆسپ و لەمپەر لە بەرامبەر پاوانخوازی و نیازو مەڕامەکانی خومەینی و لایەنگرەکانیدا.

سەفارەتی ئەمریکا لە هەلومەرجێکدا داگیر کرا کە ئایەتوڵڵا خومەینی هێشتا نەی توانیبوو بناخەی رێژیمەکەی بە تەواوی داکوتێ، دەسکەوتەکانی شۆڕش بە تاڵان بەرێ‌و هێزو لایەنەکان لە مەیدان دەربکا.

لە کوردستاندا لە گەرمەی شەڕی سێ مانگەدا شکستێکی گەورەی خواردبوو، کوردستان بە کردەوە لە بەر دەستی هێزە کوردییەکان‌و بە تایبەتی حیزبی دێموکراتی کوردستان و هێزی دیکەی وەك کۆمەڵەدا بوو. حیزبی توودە هێشتا خاوەنی نفوورزو لایەنگرێکی زۆر بوو، موجاهیدینی خەلق هەم شەریکی دەسەڵات بوون و هەم خاوەن هێز، لە بەلووچستان، خوزستان و تورکەمەن سەحرا بزووتنەوەی نەتەوەیی لە گۆڕێدا بوو.

داگیرکرانی سەفارەتی ئەمریکا لەو هەلومەرجەدا توانی تەواوی ئەو مەسەلەو کێشانە بخاتە ژێر کاریگەریی خۆیەوەو ئایەتوڵڵا خومەینی و رێژیمەکەی توانییان بە پێکهێنانی ئەم قەیرانە کەڵکی سیاسی زۆر وەربگرن.

لە بەر چاوی بیروڕای نێوخۆو دەرەوە وەك هێزی پلەی یەکەم و چارەنووسساز دەرکەوتن. زۆربەی هێزە چەپەکان یەك لەوان حیزبی توودەیان بۆ لای خۆیان راکێشا و دەسەڵاتی خۆیان بە هێزو لایەنەکانی دیکە نیشان دا.

ئەزموونی وڵاتانی دیکتاتۆر لێدراو ئەوەمان پێ دەڵێ کە دیکتاتۆرەکان بە مەبەستی سەقامگیر کردنی خۆیان و پاوانکردنی دەسەڵات لە بەر دەستی خۆیاندا و سەرکوتی ئازادییە مەدەنی و سیاسییەکان هەوڵ دەدەن "دوژمن" بۆ خۆیان داتاشن. هەوڵ دەدەن کۆمەڵانی خەڵك لەو "دوژمن"ە خەیاڵییە بترسێنن و نیشان بدەن ئەگەر لە شکستدانی ئەو دوژمنەدا یارمەتی بە رێژیمەکەیان نەکەن، وڵات‌و بیروباوەڕو گیان‌و ماڵیان لە دەست دەدەن. بەڵام لە راستیدا بۆ پتەو کردنی پێگە و هێزی خۆیان کەڵکی لێ وەردەگرن. رێژیمی کۆماری ئیسلامی توانی کەڵك لەو ئەزموونە وەربگرێ.

رێبەرانی کۆماری ئیسلامی لەو کاتەوە تا ئێستا مەسەلەی کێشە لەگەڵ ئەمریکایان وا لێك داوەتەوە کە ئەمریکا و هاوپەیمانەکانی دژی ئێران، خەڵکی ئێران، ئایین و فەرهەنگی ئێرانن. وایان نواندوە کە "ئیسلام لە مەترسی دایە"، رۆژئاوا فەرهەنگی خۆی دەسەپێنێ‌و سەروەت‌و سامانی وڵات بە تاڵان دەبا. لە راستیدا بەستراوەیی رێژیمی پێشووی ئێران بە ئەمریکا یارمەتیی زۆری بەو دروشم و ئیدیعایەی رێبەرانی کۆماری ئیسلامی دا.

جگە لە هۆیە نێوخۆییەکانی داگیرکرانی سەفارەتی ئەمریکا، رێبەرانی کۆماری ئیسلامی هێندێك مەبەستی ناوچەییشیان هەبوو. لەو سەردەمەدا تاقە یەك رێژیمی دێموکرات لە ناوچەو لە وڵاتانی مسوڵمانئنشیندا لە سەر کار نەبوو، هەژاری، دیکتاتۆری‌و دواکەوتوویی باڵی بە سەر ناوچەدا کێشابوو. رادیکاڵیزمی ئیسلامی خەریك بوو وەك دژکردەوەیەك لە بەرامبەر ئەو هەلومەرجەدا سەری هەڵ دەدا. دەور و رۆڵی ئەمریکا لەو ناوچەیەدا لە لایەن خەڵکی ناوچەکەوە بەو مانایە بوو کە ئەمریکا هۆکاری سەرەکیی هەلومەرجەکەیە. کەوابوو هەستی دژایەتی لەگەڵ ئەمریکا لە نێو خەڵکی ئەو وڵاتانەشدا بەدی دەکرا. کۆماری ئیسلامی بە داگیرکردنی سەفارەتی ئەمریکا تا رادەیەك توانی سەرنجی خەڵکی ناوچە بۆ لای خۆی رابکێشێ‌و ئەو تەوەهومەیان بۆ پێك بێنێ کە رێژیمی ئێران ئاسۆیەکی روونە بۆ ئەوان.

بەر لە هاتنە سەر کاری خومەینی‌و هاوبیرەکانی بە تایبەتی لە دوایین تەمەنی رێژیمی پاشایەتی، بیری سەربەخۆیی خوازی و نەبەستراوەیی، بیری زاڵ بە سەر خەڵکی ئێران و هێز و لایەنە سیاسییەکاندا بوو. ئەوان توانییان لە مەشدا کەڵکی سیاسی بە قازانجی خۆیان وەربگرن و دروشمی "نە شرقی نە غربی جمهوری اسلامی"یان بەرز کردەوە. وابزانە تەنیا کۆماری ئیسلامی دەتوانێ سەربەخۆیی سیاسی بۆ خەڵکی ئێران بە دیاری بێنێ. بەڵام بە داگیرکردنی سەفارەتی ئەمریکا ئەو دروشمە رەنگی خۆی گۆڕی‌و لە راستیدا "نە شرقی"، کە مەبەست یەکیەتیی سۆڤیەت بوو بە کردەوە لە بیر کرا و کۆماری ئیسلامی لە کێشەی شەڕی ساردا بەرەو بەرەی شەرق پاڵ پێوەنا. هاوپەیمانەتییەکانی ئێران لە گەڵ سۆڤیەت و چین و کوریای باکوور کە ئیستاش بە گەرم‌و گوڕی ماوەتەوە لەو کاتەوە دەستی پێ کرد. پێویستە بگوترێ حیزبی توودە لەو سەردەمەدا وەك حیزبێکی خاوەن نفووزو شوێن دانەر بە هۆی بەستراوەیی بە یەکیەتیی سۆڤیەت بوو بە قوربانیی ئەم سیاسەتەو کشانی کۆماری ئیسلامی بەرەو بەرەی رۆژهەڵات.

نزیك بە سێ دەیە بە سەر داگیرکردنی سەفارەتی ئەمریکادا تێ دەپەڕێ. لە رووداوو ئالوگۆڕەکانی ناوچەو ئێران، هەڵسوکەوتی خەڵکی ئێرانەوە دیارە هەلومەرجەکە بە پێچەوانەی سەردەمی دوای شۆڕشی 1357 دەچێتە پێش. ئەگەر ئەوکات بە داگیرکردنی سەفارەتی ئەمریکا کۆماری ئیسلامی وەك پێشڕەوی خەبات لە دژی "استکبار" یان "امپریالیزم"ی ئەمریکا لە لای کەسانێکەوە دەناسرا، ئێستا دوای نزیك بە 30 ساڵ کۆماری ئیسلامی بەڵایەکی بە سەر خەڵکی ئێران هێناوە کە ئەمریکا وەك هێزی رزگاریدەر سەیری دەکرێ.

داگیرکەرانی سەفارەتی ئەمریکا هەرچەند زیاتر مەبەستی نێوخۆیی تێدا بوو بەڵام بێگومان سەرەڕای پێوەندیی نهێنی ئێران و ئەمریکاو موعامەلە نهێنییەکانی نێوانیان بوو بە هۆی نەمانی حوزووری ئەمریکا لە ئێران و قووڵبوونەوەی دوژمنایەتیی نێوانیان لە پێوەندییە ناوچەیی‌و نێونەتەوەییەکاندا. بە چەشنێك کە دژایەتی لە گەڵ ئەمریکا بۆتە بەشێك لە ئیدئۆلۆژی کۆماری ئیسلامی و ئەو رێژیمەی پێ دەناسرێتەوە.

شانبەشانی پەرەگرتنی دژایەتیی خەڵك لە گەڵ کۆماری ئیسلامی‌و لە دەستدانی پێگەی لە نێو کۆمەڵانی خەڵکدا عەتف بە نیسبەت ئەمریکا لە نێو خەڵکی ئێراندا زیاد دەبێ. خوازیارانی پێوەندیی رەسمی لە گەڵ ئەمریکا لە ئێراندا زۆرن، لاوەکان هەوڵ دەدەن جلوبەرگی شێوەی ئەمریکا لە بەر بکەن، مووزیکی ئەمریکایی گوێ بدەنێ، فیلمە ئەمریکاییەکان بینەریان زۆر بووەو تەنانەت خواردنەکانیشی عەلاقەمەندی زۆر بوون.

هاودەردیی خەڵکی ئێران و تەنانەت بەڕێوەچوونی رێورەسمێك لە تاران بە بۆنەی رووداوی 11ی سێپتامبر بە رواڵەت رووداوێکی ئاسایی‌و لە واقیعدا شکستێکی گەورە بۆ سیاسەت ئیدئۆلۆژیی کۆماری ئیسلامی بوو.

سەرنج راکێشە کە دوای ساڵانێکی زۆر کەسانی وەك "سەعید حەجاریان" و "ابراهیم اصغرزادە" و "عباس عبدی" و "محسن میردامادی" کە لە رێبەرانی ئەو حەرەکەتە بوون، لە مەیدان وەدەر نران و لە لایەن دەسەڵاتەوە خراونەتە پەراوێزو تەنانەت دەمکوت و دادگایی کران، تەنانەت سەعید حەجاریان لە لایەن وەزارەتی ئیتلاعاتەوە لە کردەوەیەکی تیرۆریستیدا بریندار بوو.

29ساڵ لەمەوبەر رێبەرانی کۆماری ئیسلامی بە کەڵك وەرگرتن لە هەستی دژە ئەمریکایی خەڵك کە ئەوکات زاڵ بوو، بە لە سینگ دانی بەردی دیفاع لە ئایین و مەزهەبی خەڵك ئوسوول و پرەنسیبە نێونەتەوەییەکانیان پێشێل کردو سەفارەتی ئەمریکایان داگیر کرد. داخوا ئێستا کۆماری ئیسلامی بە گۆڕانی هەلومەرجەکە دەتوانێ دیسان کەڵك لە هەستی خەڵك وەرگرێ‌و بە ئاشت بوونەوەی لە گەڵ ئەمریکا بەشێك لە قەیرانە نێونەتەوەیی‌و نێوخۆییەکانی چارەسەر بکا؟ داخوا ئەمریکا لە حاڵێکدا کۆماری ئیسلامی پێگەی خەڵکی لە دەست داوە ئامادەیە پێوەندییەکانی خۆی لە گەڵ کۆماری ئیسلامی بکاتەوە لە حاڵێکدا ئەو رێژیمە لە عێراقدا بە کردەوە لە شەڕ لە گەڵ ئەمریکا دایە؟ هەرچەند لە نێوخۆی ئێران کەسانێك و تەنانەت دەسەڵاتدارانی ئەسڵیی کۆماری ئیسلامی بەرژەوەندییەکانیان و دەسەڵاتیان گرێ دراوە بە دژایەتی لە گەڵ ئەمریکا، بەڵام تەنیا داهاتوو دەتوانێ وەڵامی دڵنیا بە کێشەی نێوان ئەمریکاو کۆماری ئیسلامی بداتەوە.

بزووتنەوەی کرێکاریی کوردستان و پێویستی ئاوڕ لێدانەوەی حیزبی دێموکراتی کوردستان

ئارام

بزووتنەوەی کرێکاری کوردستان وەکوو راستییەکی ئۆبژەکتیڤ کە بەشێکە لە خەباتی مەدەنی خەڵکی کوردستان دەتوانێ لە بەربەرەکانی دژی کۆماری ئیسلامی زۆر کەڵکی باشی هەبێ بەو مەرجە کە بتوانێ لە رێگایەکی پۆزێتیڤەوە کانالیزە بکرێ.

- ئەو بزووتنەوە سیاسی - کۆمەڵایەتییە دەیەی 70ی هەتاوی لە کوردستان سەری هەڵداوە وەکوو باڵێکی بزووتنەوەی کرێکاری ئێرانی، بە بیرێکی ئێرانچییەتی و لەسەر بناغەیەکی وەهمی و ئایدیالیستی "کرێکاری بێ سنوور" دامەزرا و لەو رێگایەدا نرخی یەکجار زۆری بۆ ئەو بەهایانەی کە داخوازی بوو بەخشیی، ئێعدامی چالاکانی کرێکاری وەکوو جەماڵ چراغ وەیسی و بەندکرانی چەند جارەی (مەحموود ساڵحی) کە لە ژێر ئازار و ئەشکەنجەی شکەنجەگەرانی رێژیم دا هەر دوو گورچیلەی لە دەست دا و ئێستا لە ژێر دەزگای دیالیز دا دەژی، نموونەی گەورەی فیداکارییەکانی خەڵکی کوردستان بۆ ئەو بزووتنەوەیە بووە.

رێکخراوە چەپ و کرێکارییە ئێرانییەکان، هەموو کات لە هەست و شعوری شۆڕشگێرانەی خەڵکی کوردستان کەڵکی ئامرازییان وەرگرتووە و مەیدانی خەباتی خۆیان گواستۆتەوە بۆ ئەو بەشە دواکەوتووەی (لە باری ئابوورییەوە) ئێران، دامەزراندنی رێکخراوەکانی رۆژئاوای وڵات (غرب کشور) لە نێو کۆمیتە و رێکخراوە کرێکارییەکانی نێوخۆی وڵات و دامەزراندنی کۆمیتەکانی کوردستان لە نێو حیزبە

کۆمۆنیستەکانی ئێرانی و جۆرێکە لەم شێوازەی کەڵك وەرگرتنی ئامرازی.

لە حاڵێکدا بە راستی بیرێکی شۆڤینیستیی بە سەر ئەم حیزب و سازمان و رێکخراوانەدا زاڵە کە لافی جیهانی نیشتمانی لێ دەدەن، واتە ئەوان وەکوو ئامرازێك لە پوتانسیەلی شۆڕشگێریی خەڵکی کوردستان کەڵکیان وەرگرتووە و هیچ کات بە پێچەوانەی ئەو شتانە کە لە مانیفێستە حیزبی و رێکخراوەکانیان داهاتووە باوەڕیان بە چارەسەری ستەمی نەتەوایەتی (کە بەشێك لە بەرنامەی سۆسیالیزمە) لە چوار چێوەی حکوومەتی شوڕایی دا نەبووە، ئێستا بەشێکی زۆر لە خوێندکاران و کرێکاران و چالاکانی مەدەنی لە کوردستان گرێدراون بە بزووتنەوەی کرێکاریی کوردستانەوە.

بە داخەوە حیزبە کوردستانییەکان بە تایبەت ح.د.ك لەم بارەوە کەم کارییان کردوە کە نەیانتوانیوە بزووتنەوەیەکی کرێکاری خۆماڵی کوردستانی دابمەزرێنن کە هێز و توانای ئەم بزووتنەوەیە لە عەینی کاتدا کە تەرخانی خەباتێکی چینایەتی دەکرێ، لە هەمان کاتدا رەنگ و بۆنێکی نەتەوەیی و کوردیشی پێوە دیار بێ، لێرەدا ئێمە وەکوو (حدك) کە خاوەن رێبەرایەتییەکی نوێگەرا و خاوەن ئەندێشەیەکی چەپین (چەپ نە بەواتا مارکسیستییەکەی، بەڵکوو بە مانا شۆڕشگێرییەکەی) پێویستە وەك حیزبێکی سەرەکیی کوردستانی و لە پێناو پێکهێنانی پێوەندی لەگەڵ بزووتنەوەی مەدەنیی خەڵکی کوردستان و بە پێی ئامانجی درێژخایەنی حیزب واتە سۆسیالیزمی دێموکراتیك کە هێڵێکی دادپەروەریخوازانەی هەیە، بە بەرنامە و پرۆگرامێکی دارێژراو ئەو وتە بە نرخەی شەهید د.قاسملوو وەدی بێنن:"کە هەر تاکێکی کۆمۆنیست دەتوانێ ببێتە ئەندامی حیزبێکی دێموکرات".

لاوی کورد لە پێناوی چ دا بەسیج بێ؟

مستەفا مەعروفی

ماوەیەکە رێژیمی کوماری ئیسلامی هەوڵێکی زۆرترو بەربلاوتری لە چەکدارکردنی خەڵك، بە کرێگرتنیان لە بواری نیزامی یان ئەوەی بۆ خۆی پێی دەڵێ بە بەسیج کردنی خەڵك دا، بەکارهێناوە. ئەم هەوڵە زیاتر رووی لە توێژی لاو دایە و لە رێگەی جۆراوجۆر یەك لەوان بە تەماع وەبەرنان و بەکارهێنانی پووڵ و پارە هەوڵ دەدا بیانکاتە ئامرازی دەستی خۆی.

کەسانێك فریوی ئەم تاکتیکەی کۆماری ئیسلامی دەخۆن و بێ خەبەرن لەوەی کە لە بەرانبەر پووڵ و پارەیەکی کەم بایەخ دا غروورو کەسایەتیی ئینسانی، نەتەوەیی و هەستی نیشتمانپەروەری و ئازادیخوازییان لێ دەستێنێ

کۆماری ئیسلامی کە بۆخۆی زەمینەی بێکاری و هەژاریی لە نێو خەڵك دا پێك هێناوە. هەوڵ دەدا لە نێو لاوانی بێکارو بێ دەرەتان دا بەسیج گیری بکا. هەوڵ دەدا لایەنی ئابووری و مادی بەو دیاردەیە بدا و بەسیجی وەك شوغڵ و سەرچاوەیەك لە داهات دێنێتە پێش چاوی لاوانی بێکارو بێ داهات و بێ داهاتووی وڵات. بەڵام بەداخەوە کەسانێك فریوی ئەم تاکتیکەی کۆماری ئیسلامی دەخۆن و بێ خەبەرن لەوەی کە لە بەرانبەر پووڵ و پارەیەکی کەم بایەخ دا غروورو کەسایەتیی ئینسانی، نەتەوەیی و هەستی نیشتمانپەروەری و ئازادیخوازییان لێ دەستێنێ و لە دژی خەڵك و نەتەوەکەیان دا بەکاریان دێنێ.

چەکدارکردنی خەڵك بە تایبەتی لاوان لە رێگەی بەسیجەوە لە کۆماری ئیسلامی دا دیاردەیەکی تازە نیە. ئێران سەرەڕای ئەوەی خاوەنی هێزی ئەرتەشە، هەرکات کۆماری ئیسلامی هەستی بە مەترسیی دەرەکی یان نێوخۆیی کردوە دەست دەکا بە بەسیج کردنی خەڵك. رووداوەکانی ئەم دواییانە و هەڵسوکەوتی کۆماری ئیسلامی لە نێوخۆ و ناوچەکەدا نیشان دەدا کە ئەم رێژیمە ترسی لە هەلومەرجێك هەیە کە ئێستا بە سەر ئێران و ناوچەدا زاڵە. چالاکیی‌یە ئەتۆمیی‌یەکانی کۆماری ئیسلامی بە نهێنی، وڵاتانی بەهێزی دنیای لە دژی ئەم رێژیمە لە دەوری یەك کۆکردۆتەوە. هەڕەشە لە ئیسرائیل و پشتیوانی لە تاقمە تیرۆریستەکانی لوبنان و فەلەستین و هەروەها ئاژاوەگێڕی لە عێراق دا زیاتر لە هەمووکات دنیای دەرەوەی لەو رێژیمە توڕە کردوە. هەردوو کاندیدای سەرکۆماریی ئامریکا مەسەلەی بەکارهێنانی هێزی نیزامی لە دژی کۆماری ئیسلامیی‌یان بە تەواوی و یەکجاری وەلا نەناوە.

لە نێوخۆدا رەخنەو ناڕەزایەتیی چین و توێژەکانی خەڵکی وڵات لە پەرەگرتن دایە، مانگرتنی کرێکاران، مامۆستایان و بازاڕیان لەم دوایی‌یانەدا، ناڕەزایەتی لە بەرانبەر بارودۆخی خراپی ئابووری بە شێوەیەکی بێ‌وێنە روودەدەن. لە کوردستان سەرەڕای ئەمانە بووژانەوەیەك لە بزوتنەوەی کورد دا بە دی دەکرێ، حوزووری سیاسی و تەبلیغیی حیزبی دێموکراتی کوردستان لە چەند مانگی رابردوودا گۆمی مەندو راوەستاوی رابردووی شڵەقاند.

دژکردەوەی کۆماری ئیسلامی لە بەرانبەر ئەو ترس و نیگەرانی‌یانەدا خۆ توندوتۆڵ کردن لە باری نیزامی دایە. لە خەلیجی فارس پێگەی نیزامیی خۆی، دادەمەزرێنێ، تۆپ و مووشەکی دوورهاوێژ بە تاقی دەکاتەوە، سنوورەکانی لەگەڵ عێراق لە هەرێمی کوردستان تۆپباران دەکا و پەرە بە دیاردەی بەسیج دەدا.

لێرەدا پرسیار ئەوەیە ئەم هەنگاوانە و ئەم قایمکاری یە چ سوودێکی بۆ کۆماری ئیسلامی دەبێ؟ ئەگەر وا دابنێین کۆماری ئیسلامی لە بەسیج کردنی خەڵك دا وەك حیزبی رەستاخیز لە سەردەمی پاشایەتی دا توانی زۆربەی خەڵك بکاتە ئەندام، دیسان نابێ دڵنیا بێ لەوەی کە لەو مەترسییانەی لە سەر رێگەیەتی رزگاری دەبێ. نمونەی ئەم جۆرە کردەوانە لە مێژووی دیکتاتۆرەکان دا زۆرن. هەر لە پەنا ئێران و لە وڵاتی عێراق دا رێژیمی سەدام حوسێن توانیبووی وەك ئەوەی کە ئێستا کۆماری ئیسلامی دەیکا، خەڵکێکی زۆر بە پووڵ و پارە و بە فێل و تەڵەکەیان بە زۆرە ملی چەکدار بکا. کاتێك کەوتە تەنگانەوە هەرئەو چەکانە رووبەڕووی خۆی بوونەوە.

پاشان کەسێك کە لە بەر هەژاری و نەداری و بۆ دەرباز بوون لە ژیانی کولەمەرگی ناچار دەکرێ ببێتە بەسیج کوا دەکرێ ببێتە سەربازێکی فیداکار بۆ ئەو رێژیمە و گیانی خۆی لە مەترسی باوێ؟

بیروباوەڕو هەستی نیشتمانپەروەری و گەلدۆستی و وڵاتپارێزیی خەڵك بەرەو بەسیج هان نادەن، بەڵکوو بە پێچەوانە ئەگەر کەسێك خاوەنی ئەو هەستە پیرۆزانە بوو، راست ئەو کاتە کۆماری ئیسلامی لە بەرانبەر خۆی دا دەبینێ.

لاوی کورد کە فریوی بەسیج دەخوا و لە کوردستان دا پێی دەڵێن "جاش" نەك لە رووی هەستێکی پیرۆزی شۆڕشگێڕانە، وڵاتپارێزانە و گەلدۆستانەوە بەڵکوو لە بەرانبەر کرێیەکی نزم دا بە تەڵەی دوژمنەوە دەبێ. ئەو کەسانە دەبێ وشیاربن و لە سەر دڵسۆزانی کوردە وشیاریان بکەنەوە کە رێژیم ئەم جۆرە کەسانە لە دژی نیشتمانەکەیان، نەتەوەکەیان و تەنانەت دەروو دراوسێ و بنەماڵەی خۆیان دا بە کاریان دێنێ. ئەو کەسانەی جگە لە شەرمەزاری و سەرشۆڕی شتێکی دیکەیان بە نسیب نابێ و کۆماری ئیسلامی تا سەر بۆ وان ناژی و رۆژێك دا دێ کە دەبێ لەگەڵ نەتەوەکەیان پاکانە حیساب بکەن.

روخساری ئیلامی خەماوی

ن: فەریبا پەژووە — و: تەها رەحیمی — بەشی دووەم

عــەباس، دروومانچـییەکە لــە بـازاڕی شـاردا، لـە شـەقامی 22ی بەهمـــــەن پـــــانتۆڵ دەدروێ‌و دەفرۆشـێ. سـەرەتا لـە جیـاوازیی پـانتۆڵی ئــیلام‌و کوردســتانەوە دەســت پێدەکــەم تــا باســەکە دەگۆڕمــە ســـەر خۆســـووتاندن‌و خۆکوژی لە ئیلامدا. عەباس بەدەم تەقەڵ لێدانەوە، دەڵێ": ئەو پرسـە وردەوردە دەبــێ بــە خووخــدەو فەرهەنگێك. خـەڵکی ئێـرە لـە کـاتی شەڕدا زۆریـان زەبرو زەنـگ بینـی. ژنەکـەم کـە کچێکی 5 مانگـانی لـە زگ دابوو لە ترسی هێرشی فڕۆکە لە باری چووو ئێستاشی لەگەڵ دا بێ خێزانەکـــەم کێشـــەی دەروونیـــی هەیە".

حـەیران نەجـەف پـوور، گـەورە کارناسـی کۆمەڵناسـی‌و یـەکێك لـەو ژنە چالاکە خۆجێیانەیە کە لە بواری کێشەی خۆسووتاندا چالاکە. ناوبراو خۆی‌و بە تێچووی خۆی ناوەندێکی نادەوڵــەتیی پشــتیوانی لــە ژنـانی خەســـــاردیتوو وکلینیکێکــــی یارمەتیـــــدەری کۆمەڵایـــــەتی "NGO"ی تۆمـار کـردووەو بــە کـــــەمترین ئیمکاناتـــــەوە رای دەپـەڕێنێ‌و جـەخت دەکاتـەوە لـە سەر ئەوەی کە 95٪ ئەو کەسـانەی سـەردانی ئـەو کلینیکە یامەتیدەرە دەکەن، ژنانن. نەجەف پـوور خـۆی وەك چـالاکێکی خـۆجێیی لـە شـاری ئـیلام رووبەڕووی کێشـەو ئاریشـەی زۆر دەبێتـەوە. بـە جۆرێـك کـە بـە وتەی ناوبراو هێشتا دوای تێپەڕینی چەندین ساڵ لە دەسپێکی شۆفێری کردنـی ژنـان، ئـەو ژنانـەی ماشـێنی تایبەتی خۆیان لـێ دەخوڕن دەبنـە مایەی گاڵتەو گـەپی پیـاوان، ئەگـەر چی شۆفێرێتیی ژنان شتێکی زۆر لە مۆد کـەوتووە هێشتا بەتـەواوی لـە شاری ئیلامدا جێی نەگرتوە. خـاتوو نەجەف پوور لـە بـارەی کاریگـەریی نالـەباری شـەڕ لــە سـەر دیـاردەی خۆکــوژی لـــە پارێزگـــای ئیلامـــدا پــێدادەگرێ‌و دەڵـــێ: " ئـــیلام لـــە بنبەســـتی جوگرافیاییـــدا هـــەڵ کــــەوتووەو پێوەنــــدی لەگـــەڵ پارێزگەکانی دیکە نیە لە سـەردەمی شـەڕیش دا زۆربــەی خــەڵکی ئــەو پارێزگەیە لە جیـاتی پـەنا بـردن بـۆ شـارو ناوچـەکانی دیکـە روویـان لـە شـاخ‌و چیـاکان کـردو خێوەتیـان هەڵـــدا، مـــن خۆشـــم لەگــــەڵ بنەماڵەکــەمان چــەندین ســاڵ لــەو کێوانــەی دەوروبــەر لــە خێوەتــدا ژیــاوم". هەنووکــە ئەگــەر بــەوردی بڕوانینــە ئامـــاری خۆســـووتاندن دەبینین دیاردەی خۆکوژی تا سـاڵی 1370 لـە شـێوازی خۆسـووتاندندا بـــوونی نـــەبووەو ئـــەو کێشـــەیە دەتـــوانێ یـــەکێك لـــە ئاکامـــەکان‌و کاریگەرییـــــــە راســـــــتەوخۆ دەرونییەکانی شـەڕ لـە سـەر خـەڵك بێ". نابراو وێڕای ئاماژە کـردن بـە کۆچـی خـــەڵك لـــە گونـــدو شـــارە بچووکەکانی دەوروبەر بۆ پـەراوێزی ئـــیلام دەڵـــێ: " لـــە پرســـە کۆمەڵایەتییەکانـــدا دیـــاردەی پەراوێزنشینی پرسێکە کە دەبێ بە تایبەت لێی بکۆڵدرێتەوە".

هەروەك دەبینین ئەو پرسە بۆتە کێشــەیەك بــۆ گــەورە شــاری وەك تارانیش، هەر چۆنێك بێ دەتـوانین پــــەراوێز نشـــینی‌و کێشــــەکانی سەرچاوە گرتـوو لـە پەراوێزنشـینی بە یـەکێك لـە هۆکارەکـانی دیکـەی خەمۆکی‌و خۆکوژیی سەرچاوەگرتوو لــە خــەمۆکی دابنــێین، ئــەو کــەس‌و بنەماڵانـــــەی لـــــە ئاوایـیـــــەکانی دەوروبـــەرەوە هاتوونەتـــە ئـــیلام چــــاوەڕوانییان هەیــــە کــــە چـاوەڕوانییەکانیان دابـین نـاکرێن. ئـەوان لـە نێـوان ژیـانی گونـدی - ئاژەڵــــداری‌و ژیـــانی شـــاری‌و پێداویستییەکانی‌دا ماونەتـەوەو بەو جـۆرە کێشـەکانی‌تـر بەرهـەم دێـن. نەجـەف پـوور وێـڕای ئامـاژە بـەو پرسە ئابوورییـەی کـە دەوڵەتـەکانی رابــردوو لــە پارێزگــە بێبەشــەکان جێبــــــەجێیان کــــــردووەو بارودۆخەکەیان هێندێك بەرەو باشی بردوە دەڵـێ:" لەوانەیـە لـە مـاوەی ئەو چەند ساڵەی رابردوودا هێنـدێك نیشــانەی بــاش بــوونی رەوشـــی ئـــابووری لـــە شـــاردا وەك هێمـــا ببینـــــرێ، بـــــەڵام بایەخــــە کۆمەڵایەتییەکان هیچ کـام گۆڕانیـان بەســــەردا نــــەهاتووەو بینــــەری دواکـەوتوویی فەرهـەنگی قـووڵ لـە پرســـە کۆمەڵایەتییەکانـــداو بــــە تایبـەت پرسـی ژن لـەو پارێزگەیـە دایــن". نــابراو وێــڕای ئامــاژە بــە کەموکووڕیــــە فەرهەنگییــــەکان دەڵێ:" لەو پرسە زۆر ساکارو کـەم بایەخانــەی کــە زۆربــەی جـاران خۆکـوژی لـێ دەکەوێتـەوە، پرسـی بوختان هەڵبەستن بۆ تاکەکانەو لـەو نێوەشـــدا بۆختـــانی نامووســـی، هەســـتیارییەکی تایبـــەتی هەیـــە. کاتێك بۆختانێکی ئەوتۆ بە کەس یا کەســانێك بکــرێ بــە هــەر نیــازو مەبەســتێك جــا چ ژن‌و چ پیــاو، زاربــەزارو دەم بــەدەم لــە شــاری بچـووکی ئیلامـدا بـڵاو دەبێتـەوەو چونکە کۆمـەڵگا لـە سـەر پارستنی پێکهاتە نەریتەکـەی پێداگرە، ئـەو کێشانە بـۆ داکـۆکی لێ کـردن نـابن، جا بۆیە کەس یا ئەو کەسانەی ئـەو مۆرکانــەیان لــە ســەر بــێ ڕێگــەی دەربـاز بوونیـان خۆکوشـتنە. کـە رەنگە خۆکوژی تەنیا ڕێگەی دەرباز بـــوون لـــە گۆنگـــەڵی تۆمەتــــە رەوشتییەکان بێ. حـەیران نەجـەف پوور بە جەخت کردنـەوەی لـە سـەر ئـەوەی کـە جـاری وایـە یاسـاش لـە بەرانبەر ئەو شتەی "عورف"ی پـێ دەوترێ بێـدەنگی دەکـا دەڵـێ: " تەنانــەت و رەنگـــە و بـــووەش کـــە هێندێك لەو خۆکوژییە نامووسیيانە، کوشـــتن (قتـــل) بووبـــێ، بـــەڵام کۆمەڵگـــە بـــە شـــێوەی "عـــورفی " ســـەیری ئـــەو رووداوانـــەی کـردووەو تەنانــەت ئــەو کاتانــە یاســاش لــە بەرانبــەر ئــەو پرســانەدا بێــدەنگ ماوەتـــەوەو وەشـــوێن عـــورف کەوتوە." خاتوو نەجەف پووکە بە خرۆشەوە دەدوا و لـە چاوەکانیەوە نیگەرانییەك دیار بوو، ئاخێك هەڵ دەکێشـێ و دەڵـێ:" چەندسـاڵ لەمەوبـــــەر پرســـــی خۆکـــــوژی وەرنـــــەدەگیرا کەســـوکاری ئـــەو کەسەی خۆی کوشتبا تێدەکۆشان بـە جۆرێـك مەسـەلەکە دیـزە بـە دەرخۆنـە بکـەن، بـەڵام بـە داخـەوە بەرەبەرە خۆکوژی حاڵـەتی ئاسایی دەگرێتە خـۆو وەك مردنـی ئاسایی چاو لێ دەکرێ. وەك بڵێـی خۆکـوژی شـێوازێکی سروشـتییە کـە لەوانەیـە هەموو مرۆڤێك پێی بمرێ. خـەڵك بـە

شـــێوەی ئاســـایی پرســـەو سەرەخۆشـــیی بـــۆ دادەنـــێین و خــەڵکیش بەشـداریی تێـدا دەکـەن. تـــەنات لەوانەیـــە بتـــوانین بڵـــێین خۆسووتاندن ئەم رۆژانە بۆتـە مـۆدو ئەوە زەنگی مەترسییە،چونکە گۆیا کۆمەڵگـــە لـــە بەرانبـــەر خۆکـــوژی ئازاربــارترین شــێوازی ئــەو، واتــا خۆســـووتاندن واکســـنیە کـــراوە (کوتراوە) و کردوویەتە فەرهەنگێك.

لە کلینیکە چووکەکەی حـەیران کە دێینە دەرێ، ئاگـاداریی پرسـەی لاوێك سەرنجم رادەکێشێ. ئاگـاداری پرسەو ورێوڕەسمی شەوی سێیەمی رەزا کاکاوەنــد، کــوڕی حوســین، شوێن مزگەوتی " والی ی شار". لـە وێنەی سەر ئاگادارییەکەدا تەمـەنی رەزا کـەمتر لـە 30 سـاڵ دەنوێنـێ، هــەروەك ســەرقاڵی چـاولێکردن لــە ئاگادارییەکـــەم پیاوێـــك لـــەولای کۆڵانەوە نزیك دەبێتەوە وبێ بەرایی دەڵــێ: " ســێ رۆژ لەمەوبــەر بــە حەوت تیرە خۆی کوشتوە. محەمەد قاسم درکیـان، خوشـکەزای رەزاش پارەکـە لـە چغاسـەوز خـۆی لـە دار دا". چـــەند هـــەنگاوێك ئـــەو لاتـــر تاکسییەك دەگـرم تـا هێنـدێك لـەو کەشە دوور کەومەوە. بـەڵام شۆفێر تاکسـی سـەری قسـە دەکاتـەوە.. غـەریبن خـاتوون؟ بـەڵێ ! رێبـوارم شــــــۆفێرەکە جگەرەیـــــــەك دادەگیرســـــێنی: نارەزایـــــەتیی دەردەبــڕم کــە: "بــەرێز دەکــرێ جگەرەکـەت بکوژێنییـەوە؟" دیارە رێبـوارن خوشـکێ مێشکمان تێـك چووە. هەر چەند رۆژ لەمەوبـەر بـوو ئەو منداڵـەم سوار کرد و رادەستی بـاوکیم کـردەوە بـەڵام ... و دیسـان نەخۆشـخانەی تاڵـەقانی ئـیلام. لـە حەوشـــەی نەخۆشـــخانە شـــین و گریانێکـە نەبێتـەوە. دەنگـی شـینی ژنـان نەخۆشـخانەی هـەڵ گرتـووە، هــیچ کەســیش نیــە نارەزایــەتیی دەربــڕێ. ژنێـك کـە جلـی خـۆجێیی شەدە و هەوری لە سەرە، بەردەوام دەستەکانی رادەشێنێ و قسە دەکـا کــە مــن تــەنیا "رۆڵــە"کــەی لێ تێگەیشــتم. پوریــا کــەهزاری، 13 ساڵە، دوێنێ ئاوری لەخۆی بەرداوە و چــونکی 100 ٪ ســـووتاوە لـــە قاوشـی پیاوانـەی نەخۆشـخانەی تاڵـەقانی خـەوێنراوە. پیاوێکش بە دەســـتی ســـووتاو و باندپێچـــی کراوەوە لە لای راوەستاوە. شۆفێر تاکسی لـە سـەری دەڕواو دەڵێ! " نزیـك بـە مانگێـك لەمەوبـەر ئـەو پوریایـە سـواری تاکسییەکەم بووو گـوتی دەربەسـت بمبـە کرماشـان. منیش لـێم کۆڵییـەوە زانیم لەگـەڵ زڕدایکی شەڕی بووە و دەیەوێ لـە ماڵـێ زیزبـێ. پێوەندیم بە بابیـەوە کرد و بە هەزار دەردەسەری دامەوە دەستی بنەماڵەکـەی بـەڵام خۆزگـە وام نەکردایـــە، ئەگـــەر ئـــەوەم نەکردبایـە. لەوانـە بـوو ئێسـتا ، مابایـە." پوریـای 13 سـاڵە چـەند سـاڵ بـوو لەگـەڵ زڕدایکی تووشـی کێشـــە هـــاتبوو ســـەرەنجام دوای ئـــەوەی لەگـــەڵی بـــە شـــەڕ دێ هەڕەشـەی خۆسـووتاندن دەکـا و جەســـتەی بـــە ئـــاگر دەســـپێرێ. هەوڵـەکانی بـاوکی بـۆ کوژانـدوەی پوریا ئاکامی نابێ. بابیشـی دەسـت و دەموچـــاوی دەســـووتێ ......" بەپێی ئاماری فـەرمی و بەڵگەنامـەی یەکێك لە دامـەزراوە دەوڵەتییـەکانی پارێزگای ئیلام لە ماوەی سـاڵی 82 تــا86 نزیکــەی 2000 کــەس لــەو پارێزگایەدا خۆیان کوشتووە کە بە ریز: سـاڵی 1382، 485 کـەس - سـاڵی 1383، 337 کـەس - سـاڵی 1384 ، 320 کـــەس - ســـاڵی 1385، 417 کـــەس - ســـاڵی 1386، 387کەس ، کە لە نێو ئەو ئامـارە دا کشـتوکاڵی (شارسـتانی دەرەســــەون) و حــــەب هاویشــــتن زۆرتــرین ئامرازەکــانی خۆکوشــتن و خوســووتاندنیش لــە ئــیلام رووی داوە. لەو نێوەدا سـاڵی 84 پیـاوێ کـــە ویســـتوویەتی خـــۆی بکـــوژێ هــەوڵیی داوە ســەری خــۆی بــبڕێ و سـاڵی 85 یـش ژنێـك بـە مەبەسـتی خۆکوشـــــتن دەرزی دروومـــــانی خـــواردە. دوکتـــور " یارمحەمـــەد قــاسمی " کۆمــەڵناس و کەســێکی خـەڵکی ناوچـەی شـاری ئیلامـە کـە کێشـیەی خۆکـوژی لـەو پارێزگەیـە یـەکێك لـە کەلکەڵـەکانی بـووە لـەو رێگەیـــەدا مایـــەی دانـــاوە. نـــاوبراو ماکـــەی زۆربـــەی ئاڵۆزییـــەکانی پارێزگـــەی ئـــیلام بـــۆ ئـــەوە دەگەڕێنێتەوە کە کۆمەڵگەی ئیلام خـەریکی تێپـەڕین لـە نەریتـەوە بـۆ جۆریك مودێرنیزمـە. بـە وتـەی ئـەو ئەندامـەی شـاندی زانسـتیی زانکـۆی ئـیلام، کۆمەڵگـــەی ئـــیلام تووشـــی مودێرنیتەیەکی زوو و بەپەلە هاتوە. بە وتەی ناوبراو سەرەتاکانی دەیەی 50 کــە ئــیلام وەك پارێزگەیــەکی ســەربەخۆ لــە کرماشــان جیــابۆوە، گوژمەگــەلێك بــەرەو ئــەو پارێزگەیــە شــۆڕ بــۆوە و بەشــێکی زۆری ئــەو گوژمانە لە بەشی بنیاسازیدا خــەرج کــرا. ئــەوە لــە حاڵێــك بــوو کــە کۆمەڵگـــەی ئـــیلام ، کۆمەڵگەیـــەکی خێڵــەکی بــوو و زیــاتر لــە نێــوەی خەڵکەکــەی گــەرمێن و کوێســتانی دەکــرد. دوای خــەرج کردنــی ئــەو گوژمانــە لــە ئیلامــدا، بــە جۆرێــك خێڵـــەکان نیشـــتەجێ بـــوون و حەشیمەتی ئیلام لە نزیك 30 هــەزار کەسەوە لە مـاوەی دوو دەیـەدا بـوو بــە 100 هەزارکــەس و ئێســتاش 200 هـــەزار کەســـە. بـــەمجۆرە کۆمەڵگـــەی خێڵـــەکی لـــە شـــیرازەی نـەریتی دواکـەوتووەوە پێـی ناوەتـە کۆمەڵگەیەك کە 180 پلـە جیـاوازی لەگەڵ کۆمەڵگـەی دوێنـێ بـوو و زۆر خێـــرا، تێکنۆلـــۆژی، تلویزێـــون سینەما، باخی گشتی، خانووبـەرەی ئەنـــدازەیی، ماشـــێن و ئـــامرازە مودێرنـــەکانی دیکـــە و ئێســـتاش موبایل و .....) خزایە کۆمەڵگەوە. بـــەڵام زانیـــاری و فەرهـــەنگی بـــەکارهێنانی ئـــەو تێکۆلـــۆژی و رێوشـوێنی شارۆمەندیی کۆمەڵگـەی نەگرتـــەوە. بـــەمجۆرە روخســـاری هـاووڵاتیی بـوون کـە لـە جەوهـەردا تاکگەرایە هاتـە نێـو کۆمەڵگەیـەکی خێڵـەکی و کۆگـەراو پیرسـالارو ئـەو پرســـە بـــوو بـــە هـــۆی پێکهـــاتنی بنـەماکانی دژایـەتی لـە کۆمەڵگـەی ئیلامـــدا." دوکتـــور قـــاسمی لـــە درێـــژەدادەڵێ، مـــن شـــەڕ و دەرەنجامەکەی سەرچاوە گرتـوو لـە شەڕ بـە کاتـالیزۆر و خێراییبەخشـی خولقـــانی کێشـــەو ئاریشـــە کۆمەڵایەتییـــەکانی ئـــیلام دەزانم. کێشـە رۆحییـەکانی شـەڕ دەتوانـێ یەکێك لـە هۆکارەکـانی خۆکوشـتنی بێ، بەڵام پارادۆکس و دژوازی نێوان کۆمەڵگــەی مــودێرن و نــەریتی بــە ســـەرەکیترین هۆکـــاری کێشـــە کۆمەڵایەتییـەکانی ئـیلام دەزانم." ناوبراو لە درێژەدا وێڕای ئاماژە بـە بـــڵاو بوونـــەوەی پرۆگرامـــە تلویزیۆنییـەکان و دەسراگەیشـتنی ئاسانی خەڵك بـەو پرۆگرامانـەی کـە لـە پێتەختـەوە دەنێـردرێن دەڵـێ:" تەنانەت ئەو ئاڵقە و پرۆگرامانەی کە لــە تلویزیۆنــەوە بــڵاو دەبنــەوە دەتــوانن ببنــە هۆکــاری پێکهــاتنی جۆرێـك دووفـاقێتیی کەسـایەتی لـە نێـو خـەڵك و بەتایبـەت لاوانـدا. بـە جۆرێك کە زۆربـەی لاوان و ژنـان بـە هەڵسەنگاندن ژیانی نیـوە خێڵـەکیی خۆیـان لەگـەڵ ئـەو ژیانـەی لـە شاشـــەی تلویزیۆنـــەوەو لـــە زنجیرەکانیدا دەبیینن تووشی کێشە دەبـن و زۆربـەیان قـەیرانی بـێ شوناسی دەیانگرێتـەوە. بەمجۆرەو بە سەرنجدان بـە هێنـدێك گوشاری فەرهەنگی کـە بـە جۆرێـك لـە وڵاتـدا گشـتگیرە و لـە ئیلامـدا بـەهۆی شیرازەی پتەوی کۆمەڵگەوە دەکرێ بینــەری کەوتنــەوەی کــەڵێنی فەرهنگی بین و دەرەنجامەکانی ئـەو کەلێنـەش جـاری وایـە دامـاوی، گیرۆدەبوون بـە ماددەی هۆشبەر، خۆکوشـــتن و خۆســـووتاندن، ئەلکۆلیزم و جاری واشە ونـدالیزمی کۆمەڵایەتیی لێدەکەوێتەوە." کاتێك لــە بــارەی شــێوەی دەرمــان: و چارەســـەری ئـــەو کێشـــە کۆمەڵایەتییانـــە و چـــۆنیەتیی رووبوونـەوەیان لـە دوکتـور قـاسمی دەپرسم، دوکتور مات دەبێ و لەبـەر خۆیـەوە دەڵـێ:" لەوانەیـە درەنـگ بووبــێ ". قــاسمی لــە درێــژەدا دەڵێ:"دەبێ بەر لـەوەی تـاووتوێی ئـەو کێشـانە بکـەین پێشـگری لـە کەوتنـەوەیان بکـەین، تـازە ئـەو نەخۆشییە هەموو لەشی گرتۆتـەوە. وێدەچێ لەو هەلومەرجـەدا نـەخۆش دەبـێ قۆناخـەکانی نەخۆشـیەکـە ببـڕێ و خـۆی لـە بـەر ئاسـەوارە نەرێنییـەکانی راگـرێ و نرخـی بـۆ بدا." ناوبراو پێداگرە کە تـاووتوێی پرسی خۆکوژی لـە ئـیلام پێویسـتی بـە بڕینێکـی 30 سـاڵە هەیـە، بـە داخەوە ئەمڕۆ دەبینن رێژیم هێنـدێك هەنگاو دەنێ کە بە جۆرێك خۆکوژی بـەهێز دەکـا. ئەنـدامی شـاندی زانستیی زانکۆی ئیلام کە ئەو رۆژانە و پـاش هاتنـە سـەرکاری دەوڵـەتی نۆیـەم و دەرکردنـی مامۆسـتایانی لێهـاتوو لـە زانکۆکـانی وڵات، لـە زانکۆش تووشی کێشـە بـووە.دەڵێ :" بە سەرنجدان بە پاشگری بێبەش کە بەئیلامەوە لکاوە، لە ماوەی ئـەم ساڵانەی دواییدا هـەوڵ دراوە زیاتر گرینگی بـە پێشـکەوتنی رەقئـامێر بدرێت و رەقئامێر کۆمەڵگەی ئیلامی کردۆتـە کۆیلـەی خـۆی. ئـەوە لـە حاڵێـك دایـە ئـیلام پێویسـتی بـە پێداچوونەوە بەو روانینە هەیە لە بۆ پەرەپێـدان هەیـەتی. بەڕێوەبـەران دەبێ ژێرخانی فەرهەنگی و گەشـەی فەرهەنگی بکەنە ئامانج وسـەرەتیی پـێ بەخشـن." نـاوبراو دەڵـێ:" بـە گرینگـیدان و سیاسـەت کـردن لـە ســەر بنــەمای تێکنۆکراســی، کۆمەڵگــەی ئــیلام لــە خۆکــوژی و ئامـاری رۆژبـەرۆژ هەڵکشـاوی ئـەو رزگـاری نایـە و رووخانـەی خـانووە کۆنـــەکان و بەرزکردنـــەوەی ئاپارتمان، بێ ئەوەی پڕۆپاگەنـدە و بەرنامەڕێــژیی پێویســت بــۆ شیکردنەوەی فەرهـەنگی ئاپارتمـان نشـینی بکـرێ قـەت وەڵامـدەری

ململانێی نێوان ئەرتەش و دەوڵەت لە تورکیا و کێشەی کورد لەو وڵاتەدا

سمکۆ ئەردەڵان

ڕەنگە لە کەمتر وڵاتی دنیادا جیاوازی بۆچوون و بەرژەوەندیی نێوان دەوڵەتی تورکیا و ئەرتەشی ئەو وڵاتە تا ئەو رادەیە لێک دوور بن. دەوڵەتێک کە لە لایەن حیزبی داد و گەشەپێدانی ئیسلامگەراوە دامەزراوە لە بەرامبەر ئەرتەشی ئەو وڵاتەدا خۆی دیتۆتەوە کە دەیان ساڵە خۆی بە پارێزەری ئەو بنەما سیاسیانە دەزانێ کە لە لایەن مستەفا کەماڵ ئاتاتورکی بناخەدانەری تورکیای نوێوە هاتنە ئاراوە. ئەو بنەمایانەی کە بەر لە هەر شت لە سەر کۆڵەکەی پاراستنی نیزامی لائیک و سەرکوتی مەزهەبەکان دامەزراوە.

تورکیایەک کە لە سەر پاشماوەکانی دەسەڵاتی مەزهەبیی خەلیفەکانی عوسمانی لە لایەن مستەفا کەماڵەوە بنیات نرا، لە سەر بنەمای جێگۆرکێی خەلافەتی ئیسلامی بە ناسیونالیزمی تورک دامەزرا کە لەو نێوەدا هەموو نەتەوەکانی ئەو وڵاتە و یەک لەوان کوردەکان وەک دووهەمین نەتەوە لە تورکیا بە بەشێک لە نەتەوەی تورک حیسابیان بۆ بکرێ و ئەو سیاسەتە لە لایەن دەوڵەتەوە بوو بە بنەمایەک تا هەموو موسوڵمانەکان لەو وڵاتەدا خۆیان بە تورک بزانن. واتە لە لایەک حاشا لە بوونی هەر جۆرە نەتەوەیەک بوو بە سیاسەتی ڕەسمی دەوڵەت و لە لایەکی تریش لە ڕوانگەی نیزامی سێکۆلاری ئەو وڵاتەوە چەمکی تورکایەتی دەبوو جێگای چەمکی ئیسلامەتی بگرێتەوە. سروشتیە کە بۆ دەستەبەرکردن و پاراستنی دەسکەوتەکانی ئەم سیاسەتەش، تورکیا پێویستی بە هێزێکی تەیار و سەرکوتکەر و بەدەسەڵات هەبوو. ئەوەش لە گۆڕەپانی سیاسیی ئەو وڵاتەدا ئەو دەرفەتەی بۆ ئەرتەشی ئەو وڵاتە خۆش کرد تا بانتر لە دەنگی خەڵک و دەوڵەت هەمیشە وەک دەسەڵاتی سێبەر و دەوڵەتی شاراوە لە بەرامبەر دەوڵەتە هەڵبژێردراوەکاندا خۆی بنوێنێ. دیارە ئەم خۆ نواندنەی ئەرتەش لە مێژووی سیاسیی تورکیادا هاوسان نەبووە و هەرگا حیزبە ناسیونالیستەکان دەسەڵاتیان بەدەستەوە بووبێ، هاوڕا و هاوتەریب لە گەڵ دەسەڵاتی ئەرتەش هەنگاویان ناوەو بە پێچەوانەشەوە هەرگا حیزبێک بە جۆرێک ماکەی پێکهاتنی لە گەڵ چەمکەکانی سیکولاریزم یان تاک نەتەوە دژایەتی بووبێ، هێز و دەسەڵاتی ئەرتەش پتر لە بەرامبەری دا خۆی نواندووە و تەنانەت لە مێژووی ئەو وڵاتەدا تا ئێستا چوار جار دەوڵەتە ئیسلامگەراکان لە لایەن ئەرتەشەوە روخێندراون.

ئەگەرچی وەک باس کرا دوو کۆڵەکەی سێکۆلاریزم و تاک نەتەوە بناخەی کۆماری

تورکیایان لە سەر دامەزراوە بەڵام ئەو وڵاتە خاوەنی دیموکراسییەکی فرە حیزبی‌یەو ئەوەش وای کردووە کە دوو فاکتەری ئیسلام وەکو مەزهەبی سەرکوتکراو و کورد وەک گەورەترین نەتەوەی حاشا لێکراو لە کێبەرکێی هەڵبژاردنەکانی ئەو وڵاتەدا لە لایەن حیزبەکانەوە کەم و زۆر حیسابیان بۆ بکرێ و تەنانەت زۆر جار نەخشی یەکلاکەرەوەشیان بووە. نەخشێک کە لە هەموو هەڵبژاردنەکانی حیزبی داد و گەشەپێدان‌دا، ئەگەرچی بە رادەی جیاواز بەڵام دەوری گرینگیان گێڕاوە.

حیزبی داد و گەشەپێدان لە سەر ئەزموونی پێشینیانی خۆی بۆی دەرکەوتووە کە تاکە ڕێگای بۆ ململانێ لە گەڵ ئەرتەش و گەیشتنی بە ئامانجەکان دەستەبەر کردنی زۆرترین رادەی لایەنگر لە ناو خەڵکی وڵاتەکە و لەوەشەوە داگیرکردنی زۆرترین کورسیەکانی ناو پارلمانی تورکیایە. پارلمانێک کە هەم دەزگای یاسادانەری وڵاتەکەیە و هەمیش پێکهێنەری دەوڵەت. کەوابوو حیزبی داد و گەشەپێدانی ئیسلامگەرا ناچارە هەموو وزە و توانایی خۆی بۆ درووێنەی دەنگەکان لەو وڵاتە بە کار بێنێ. ئەوەش جگە بە لە ژێر پێ خستنی خشکەیی و نائاشکرای بنەماکانی دەوڵەتی تورکیا، بۆ ئەو پارتە مسۆگەر نابێ.

لایەنی فکری و ئایدۆلۆژیایی ئەو حیزبە کە ریشەیان لە ئیسلام دایە، لە لایەک لەمپەرێکە بۆ ئەوەی ئەو حیزبە لە کاتی دەستەبەرنەبوونی زۆرینەی کورسیەکان نەتوانێ یان حیزبەکانی تر ئامادە نەبن حکومەتی هاوبەشی لە گەڵ پێکبێنن و بە ناچار لە پێکهێنانی دەوڵەتدا ناکام بمێنێتەوە. لە لایەکی تریش کردنەوەی قفڵەکانی سیکۆلاریزم لە ڕێی ئیسلاحی یاسای بنەڕەتی وڵات یەکێک لە ئامانجە سەرەکیەکانی ئەم پارتەیە کە سەرکەوتن تێیدا پێوەندی ڕاستەوخۆی بە رادەی دەستەبەربوونی کورسیەکانی پارلمانەوە هەیە. ئامانجێک کە لە لایەن ئەرتەش و ناسیۆنالیزمی تورکیاوە بە دژایەتی لە گەڵ بنەماکانی نیزامی تورکیا و کەمالیزم لێکدەدرێتەوە و زۆر جار بە دژی حکومەتەکەی ئەردۆغان، بانگەشەی وەستانی تورکیا لە سەر دورڕیانی ئیسلام و سێکۆلاریزم دەکرێ. بانگەشەیەک کە لە لایەن ڕێبەرانی داد و گەشەپێدانەوە بە ململانێی نێوان دێموکراسی و سێکۆلاریزم بەرپەرچ دەدرێتەوە.

هەوڵدان بۆ جێگۆڕکێی سێکۆلاریزم بە دێموکراسی، کە لە لایەن دەوڵەتی ئیسلامگەرای تورکیاوە بانگەشەی بۆ دەکرێ، ڕێبەرانی پارتی داد و گەشەپێدان لە ناو دەوڵەت ناچار دەکا کە بە دژی بە کار هێنانی توندوتیژی لە سەر گەلی کورد لە تورکیا، هەرچەند بە بێدەنگی، هەنگاو هەڵبێننەوە و ناچارن حیسابی تیرۆریزم لە گەڵ کێشەی نەتەوەیەک لێک جیا بکەنەوە. لە لایەکی تریشەوە هەوڵدان بۆ کۆکردنەوەی زۆرترین دەنگ لە هەڵبژاردنەکانی وڵاتی تورکیادا بۆ حیزبی عەدالەت و گەشەپێدان، هۆکارێکی گرینگە تا ئەم حیزبە نەتوانێ دەنگی حەشیمەتی دەیان میلیۆنیی کورد لە تورکیا لەو هەڵبژاردنانەدا وەبەرچاو نەگرێ. پابەندبوونی زیاتری کوردەکان بە ئایینی ئیسلام و وەفادارنەبوونی حیزبە ئیسلامیەکان بە بنەماکانی نیزامی تورکیا دوو هۆکاری گرینگ بوون بۆ ئەوەی کە لە ماوەی ساڵانی رابردوودا حیزبە ئیسلامگەراکان کوردستان وەک هەرێمی خەڵوەتی خۆیان لە کاتی هەڵبژکاردنەکاندا سەیر بکەن. بەڵام چەند ساڵێکە کە ئیدی کوردان لەو وڵاتەدا پێ لە سەر خواستە نەتەوایەتیەکانیان دادەگرن و بە هێندێک بەڵێنی و وادەی ئابووری یان ئایینی لە لایەن حیزبەکانەوە رازی نین. ڕەنگە هەر ئەو ئامانجەش لە پشت ئەو هەوڵە سەرەتاییانەوە بێ کە لە لایەن دەوڵەتی ئیسلامگەراوە سەبارەت بە کوردەکان وەک بە ڕەسمی ناسینی نەورۆز یان دانانی رادیۆ و تەلەڤزیۆن بە زمانی کوردی هاتۆتە ئاراوە. لە کاتێکدا کە ئەرتەش شەڕ و پێکدادان و تەنانەت هەر وەک لە دۆسیەکەی ئەرگەنەکۆندا دەرکەوت، تا رادەیەک پشێوی و ئاڵۆزیی ناوخۆش لە تورکیا بە قازانجی خۆی دەبینێ و وەک زۆربەی هێزە چەکدارەکانی دنیا بەهێزبوونی لە شەڕ و ئاژاوە دایە، دەوڵەتی ئەردۆغان ناچارە بیر لە ئاسایش و ئارامیی ناوخۆ و بوژاندنەوەی ئابووری وڵات و ... بکاتەوە. بە بڕوای من تەنانەت دانی مۆڵەتی هێرش بۆ سەر بنکەکانی پ.ک.ک. لە دەرەوەی خاکی تورکیاش بە ئەرتەشی ئەو وڵاتە لە لایەن پارلمانەوە بە بەشێک لە سیاسەتی ئارامی بۆ ناوخۆ و لە پەنا ئەوەشدا لاوازکردنی ئەرتەش لە لایەن دەوڵەتەوە دێتە ئەژمار. هەر وەک دیترا ئەرتەش لەو هەنگاوەیدا سەر نەکەوت و بێ دەسکەوت گەڕایەوە و بە دوای پاشەکشەکەیدا، ئەردۆغان لە ئاخاوتنێکدا کە بۆ فراکسیۆنی حیزبی داد و گەشەپێدان لە پارلمانی ئەو وڵاتە قسەی دەکرد و لە تەلەڤزیۆنی دەوڵەتیشەوە بڵاو کرایەوە، رایگەیاند کە حکومەتەکەی بە تەمایە لە بوارەکانی ئابووری و کۆمەڵایەتی لە ناوچە کوردنشینەکاندا سەرمایەگوزاری بکا و رایگەیاند کە سەرکوت و هێرشی نیزامی ڕێگا چارەی پاراستنی هێمنایەتی و یەکێتی تورکیا نییە.

ئەگەرچی دژایەتی نێوان حکومەت و ئەرتەش لە هەمبەر کێشەی نەتەوایەتی گەلی کورد لە تورکیا بە رادەی کێشەکانی ئەم دوانە لە هەمبەر کێشەی سێکۆلاریزم و مەزهەب یان سێکۆلاریزم و دیموکراسی نەگەیشتوەو لە بنەڕەتدا دابینکردنی مافە نەتەوایەتیەکانی کورد دەغدەغەی حیزبی داد و گەشەپێدان نییە، بەڵام بە پێچەوانەی حکومەتەکانی پێشوو و ئامانجەکانی ئەرتەش سەرکوتکردنی خواستەکانی گەلی کوردیش لەو وڵاتە دەغدەغەی سەرەکیی دەوڵەتی ئیسلامگەرای ئەردۆغان نییە. هاوکات ئەو حیزبە لە چوارچێوەی هەوڵەکانی خۆی بۆ سەقامگیرکردنی دێموکراسی و پێشاندانی سیمایەکی باشتر لە خۆی بە رووی وڵاتانی ڕۆژئاوا و بە تایبەت یەکێتی ئوروپا کە وەرگیرانی تورکیا لەو یەکێتیەدا بەشێکی بەرچاو لە هەوڵەکانی دەوڵەتی ئەردۆغانە، ناچارە کەم و زۆر ئاوڕ لە کێشەی کورد بداتەوە. ئەزموونی سەرکەوتنی پارتی داد و گەشەپێدان لە هەڵبژاردنە جۆراوجۆرەکانی ئەو چەند ساڵەی دوایی، ئەوەی بە ڕێبەرانی ئەو حیزبە سەلماندووە کە بە هەر رادەیەک لە ئاسایش و پێشکەوتنی وڵاتەکەیاندا سەرکەون، هەر بەو رادەیەش شانسی سەرکەوتنیان زیاترە. بە پێی هەواڵێک کە چەند ڕۆژ لەمەوبەر لە کاناڵی تەلەڤزیۆنیی ئەلجەزیرە بڵاو کرایەوە، راپرسیەکان دەریدەخەن کە زۆربەی دانیشتوانی وڵاتی تورکیا پێیانوایە ڕێگە چارەی نیزامی کێشەی کوردەکان چارەسەر ناکا و لە گەڵ ئەوەشدا پێویستە لە بواری ئابووری و سیاسییەوە بۆ ئەم کێشەیە هەنگاو باوێژرێ.

پانۆراما

ئەحمەد تورك پێشنیاری ئۆتۆنۆمی دێموکراتیك بۆ چارەسەری پرسی کورد دەکا

ئەحمەد تورك سەرۆکی پارتی کۆمەڵگای دێموکراتیك لە ئاخاوتنێکدا کە لە نێو پێنج هەزار مانگرتوو لە شاری دیاربەکر پێشکەشی کرد، پێشنیاری ڕێگە چارەی ئۆتۆنۆمی دێموکراتیکی بۆ چارەسەری پرسی کورد لە باکووری کوردستان کرد.

سەرۆکی DTP لە وتەکانی دا بە توندی رەخنەی لە دوایین لێدوانی ئەردۆغان لە شاری وان گرت و لێدوانەکەی ناوبراوی بە شۆوینیزم و شەرمەزارییەکی گەورە ناوبرد. ئەردۆغان وتبووی ئەگەر pkk راست دەکاو ئاشتی دەوێ، دەبێ چەك دابنێن و خەڵك نەورووژێنن.

ئەحمەد تورك لە وەڵامی ئەردۆغان دا رایگەیاند ئەگەر ئەردۆغان و پارتەکەی نیازیان پاکە لە جێگەی ئەو قسانە با دان بە ناسنامەی نەتەوەیی گەلی کورد دابنێن و ئۆتۆنۆمیی دێموکراتیك وەکوو چارەسەرێك بۆ کێشەی کورد قەبووڵ بکەن.

لە یاسای بنەڕەتی هەرێمی کوردستاندا مافی ئۆتۆنۆمی بۆ مەسیحییەکان پێش بینی کراوە

لە ڕەشنووسی یاسای بنەڕەتی هەرێمی کوردستان دا کە بڕیارە لە داهاتوویەکی نزیك دا بخرێتە بەر دەنگدانەوە،مافی ئۆتۆنۆمی بۆ مەسیحییەکانی هەرێمی کوردستان پێش بینی کراوە.

لە پرۆژە یاسای مافی ئۆتۆنۆمی کە وەکو گەڵاڵەیەك لە لایەن لێژنەی کلدو ئاشورو سریانی لە پارلمانی کوردستان ئامادە کراوە، تێیدا داوا کراوە کە مافی ئۆتۆنۆمی لە دەشتی نەینەوا لە چوارچێوەی هەرێمی کوردستان بە مەسیحییەکان بدرێت.

لەمبارەیەوە ڕۆمیۆ هەکاری ئەندامی پارلمان و سەرۆکی پارتی "بیت النهرین" بە ڕۆژنامەی هەولێرپۆستی ڕاگەیاندووە کە ئۆتۆنۆمی لە یاسای بنەڕەتی هەرێمی کوردستان دا دەنووسرێت و ئەمەش مایەی دڵخۆشییەکی گەورەیە بۆ هەموو مەسیحییەکان. ناوبراو هەروەها وتی ئەگەر پشتیوانی کورد نەبێ مەسیحییەکان هیچ مافێکیان لە عێراق دا پێنادرێ.

چەندین کەس لە ڕێبەرانی پارتە کوردییەکانی سووریە دەسبەسەرکران

لە ڕێپێوانی ناڕەزایەتی کوردەکان لە دیمەشق چەندین کەس لە ڕێبەرانی پارتە کوردییەکان و هەروەها دەیان هاوڵاتی کورد لە لایەن پۆلیسەوە دەسبەسەر کران

ئاژانسەکانی هەواڵ بڵاویان کردۆتەوە کە لە ڕێپێوانێکی ناڕەزایەتی لە دیمەشق کە بە دژی بڕیاری ڕێگرتن لە مافی خاوەندارێتی بەڕێوە چوو و نزیك بە دوو هەزار کەس تێیدا بەشدار بوون، 8کەس لە ئەندامانی سەرکردایەتی پارتە کوردییەکان و هەروەها نزیك بە 200 هاوڵاتی دەسبەسەر کراون.

شایانی باسە بە پێی بڕیاری تازەی ڕژێمی بەعسی سوریا بەشێکی زۆر لە کوردەکان لە مافی خاوەندارێتی‌و کڕین و فرۆشتنی زەوی‌و خانووبەرە لە ناوچە کوردییەکان دا بێ بەش دەبن.

پلۆرالیزمی نەخوازراو و گرفتەکانی بەردەم پێکهێنانی بەرەی کوردستانی

یوسف ئیبراهیم خاس

"ئێمە وەکوو حیزبی دێموکرات، نە بەتەنیا دەتوانین کۆماری ئیسلامی بڕوخێنین، نە بەتەنیا دەتوانین ببینە ئالتێرناتیڤێك لە شوێن ئەو ڕێژێمە."(شەهیدی نەمر د. قاسملوو)

ئەگەر بمانهەوێ پاتۆلۆژیی(خەسارناسیی) حیزبەکانی کوردستانی ڕۆژهەڵات بکەین و قەیرانەکانی هەنووکەیی ئەو ڕێکخراوانە بێنینە بەر باس دەتوانین بڵێین، دوای شەڕی سارد و لاواز بوونی جووڵانەوەی چەکداریی پشت بەستوو بە سنوور، ڕێکخراوەو حیزبە کوردستانییەکان تووشی زۆر کێشە و گرفت بوون، کە وەکوو (شێرپەنجە) لە نێو جەستەی ئەم حیزبانەدا ریشەی داکوتا. تاراوگەنشینیی حیزبەکانی ڕۆژهەڵات، گۆڕانی شێوازی خەبات و دابڕانیان لە خەڵك زۆر کێشەی بۆ ئەم حیزبانە خوڵقاند. ئەو کێشەو گرفتە نێوخۆییانە کە پتر لە دەیەیەك بوو بەرۆکی حیزبە کوردستانییەکانی گرتبوو، بە لێکدابڕانەکانی چەند ساڵی ڕابردووی ئەم حیزبانە خۆیان دەرخست.

ئەم بارودۆخە وای کرد کە پلۆرالیزمێکی نەخوازراو کە خاوەن دیسکۆرسی تۆلێرانس نیەو وەکوو سیستمێکی پلۆرالی ئەکتیڤ کار ناکا لە گۆڕەپانی خەباتی سیاسیی کوردستان دا بێتە ئاراوە. ئەو بارودۆخە وای کردوە کە لە هەلومەرجێکی وەها ناسکدا کە دوژمنی دڕندەی گەلی کورد واتە کۆماری ئیسلامی کەوتۆتە قەیرانێکی سیاسی - ئابووریی قووڵەوە، حیزبەکانی ئۆپۆزیسیۆنی کوردستانی لە جیاتی یەکگرتن و کەڵك وەرگرتن لەو هەلە، خەریکی لێکدابڕان و پاکانەی نێو ڕێکخراوەیی خۆیان بن.

دامەزرانی حیزبەکانی کوردستان بەگشتی و ڕۆژهەڵاتی ئەو وڵاتە بەتایبەتی، لە سەر بنەمایەکی سۆڤیەتی و ئیستالینی کە زۆربەیان لە دایك بووی جیهانی دوو جەمسەری و سەردەمی شەڕی ساردن، بۆتە هۆی ئەوە کە بیرێکی سەنتەرگەرای خاوەن دەسەڵاتێکی ناوەندیی بەهێز بێتە ئاراوە، کە هیچ جۆرە جیاواز بیرکردنەوەیەك لە نێو خۆیدا قەبووڵ ناکا، ئەوە بۆتە هۆی ئەوە کە هەبوونی فراکسیۆن و ڕەوتێکی جیابیری ڕیفۆرمخواز لە حیزبەکانی کوردستان دا وەکوو تابۆ و شتێکی بقە سەیر بکرێ، گومانی پیلان لەلای زۆرینەی دەسەڵاتدار بە سەر حیزبدا سازدەکا. بۆیە دەکرێ بڵێین کە یەکێك لە هۆکارە سەرەکییەکانی دابڕان لە حیزبە کوردستانییەکان دەگەڕێتەوە سەر ئەو مەسەلەیە و نەبوونی بیری دێموکراتێك لە نێو ئەو پارتانەدا.

شتێکی کە زۆر جێگای سەرسووڕمانە ئەوەیە کە ئەو حیزبانە نەتەنیا ئامادە نین لەگەڵ جیابیرانی خۆیاندا لە حیزبێکدا تێکۆشانیان بە دژی کۆماری ئیسلامی ڕێك بخەن، تەنانەت لە ئاستی هاوکاریی ساکار و سەرەتایی دا لە نێو ئەم حیزبانە جۆرە ساردییەکی سەیرو سەمەرە بەدی دەکرێ. بەداخەوە حیزبە کوردستانییەکان لە جیاتی ئەوە کە بە شوێن خاڵە هاوبەشەکانی یەکتردا بگەڕێن و بە ڕەخنەی بنیاتنەر گرفتەکانی بەردەم پێکهێنانی پلاتفۆرمێکی سیاسیی هاوبەش لە نێوبەرن، بە شوێن خاڵە لاوازەکانی یەکتردا دەگەڕێن و بە داخەوە جۆرێك ڕکابەرایەتیی ناسالم لە نێو ئەو هێزانە دێتەوە ئاراوە. هۆیەکانی ئەم کێشەیە دەتوانن بێ ژمار بن بەڵام من هێندێك هۆکار بەشێوەیەکی کورت دێنمە بەر باس:

هێندێك ڕێکخراوی کوردستانی بوونیان هەیە کە پێیان وایە دەرمانی کێشەو گرفتەکانی ئۆپۆزیسیۆنی کوردستانی و حیزبەکانی ئەوان، پشت بەستنە بە هێزێکی دەرەکیی بەهێز (بۆ نموونە ئامریکا) کە دەتوانێ کۆماری ئیسلامی بڕوخێنێ و ئەوان وەك ئالتێرناتیڤێکی سەربەخۆ بە دەسەڵات بگەیەنێ. لە ڕاستی دا ئەم هێزانە بەهۆی لاوازیی بڕوایان بەهێزیی جەماوەرو دڕدۆنگی و دوودڵی سەبارەت بە هێزو پێگەی کۆمەڵایەتیی خۆیان تووشی سەر گەردانییەکی ئیستراتیژیك بوون. بۆیە ڕزگاری لەو حاڵەتەی تووشی هاتوون پشت بەستن بە لایەنی دەرەکییان هەڵبژاردوە. ئەوەش لە گۆڕەپانی کردەوەو پراتیك دا هەم لە ئاستی جیهانی و کوردستانی دا ئەو هێزانەی تووشی پاسیڤیزمێکی قووڵ کردۆتەوە و هەم لە باری پێگەی جەماوەرییەوە بوونێکی زۆری لاوازی کردوون.

خۆ بەزل زانین و تاکڕەوی هێندێ حیزب و لایەن کە خۆیان یەکەم داهێنەری بیری دامەزراندنی بەرەو هەڵبژاردنی ئیستراتێریکی فیدرالیزم و... دەزانن پییان وایە کە بەرە دەبێ بەپێی بۆچوونی ئەوان و لە سەربنەمای ستراکتۆری داڕێژراو لە لایەن ئەوانەوە دابمەزرێ و حیزبەکانی بەشدار لە نێو ئەو بەرەیەدا وەك خۆی دەبێ بەشێوەیەکی بژاردەیی هەڵبژێردرێن. ئەو حیزب و ڕێکخراوانەی ئەوەیان تێدا بەدی ناکرێ کە لە ڕێگای دیالۆگەوە بەو قەناعەتە بگەن کە لە ژێر سێبەری بەرەیەکی خاوەن ئۆتۆریتەی ناوچەیی بە ڕێبەرایەتییەکی ئەنجومەنی کوردستانی، دەتوانن وەك ئالتێرناتیڤێك لە داهاتووی ڕووخانی کۆماری ئیسلامیدا هەلەکان بقۆزنەوە، تا جارێکیتر مێژووی خەباتی نەتەوەکەمان لە نێو بازنەی نشست و هەرەس دا بە دەوری خۆیدا نەخولێتەوە.

کێشەی ئیدیۆلۆژی: بە داخەوە کورد زۆرکات لە سەر بنەمای ئیدیۆلۆژی ولایەنی سۆزدارانەی ئیدیولۆگەوە سیاسەتی داڕشتووە و زۆر لە ژێر شکاریگەریی فاکتەری ئیدیۆلۆژی بە تایبەت سۆسیالیزم دا بووە. لە ڕاستی دا ئەو کێشەیە، نەهامەتییەکیتری نەتەوەی کورد بووە کە لە مێژووی تێکۆشانیدا تووشی هاتووە بۆ نموونە لە ساڵەکانی سەرەتای شۆڕشی گەلانی ئێران(واتە ساڵی 1362ی هەتاوی.) و لە گەرمەی شەڕی سارد لە نێوان دوو بلۆکی ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوا دا بینیمان کە کۆمەڵەی زەحمەتکێشانی کوردستانی ئێران لەگەڵ هێندێك ڕێکخراوە و سازمانی کۆمۆنیستی وەك بەشێك لە "فیدائیان"، "پیکار"، "ڕاه کارگر"، "مبارزان کمونیست"، هەند ناسراو بە جەریاناتی کۆمۆنیستی ڕادیکاڵی هێڵی 3، نەتەنیا هەنگاویان بۆ دامەزراندنی بەرە هەڵنەگرێت، بەڵکوو لەوەش پتر سنووریان بەزاندو لەگەڵ ئەو سازمانانە چوونە نێو چوارچێوەیەکی نوێ و تازە دامەزراو بەناوی حیزبی کۆمۆنیستی ئێران. لە حاڵێکدا هەر ئەو دەمە دامەزراندنی پلاتفۆرمێکی سیاسیی هاوبەش لە نێوان حیزبە کوردستانییەکان بەتایبەت (کۆمەڵە و دێموکرات) دەیتوانی پێشگیری لەزۆربەی کێشەکان و ڕووداوە تاڵ و دڵتەزێنەکانی ئەو سەردەمە کردبا. بەداخەوە ئێمە وەکوو کورد هەموو کاتێك خاك و وڵات و مافی نەتەوەییمان کردۆتە قوربانی ئیدیۆلۆژیی دوگمی چەقبەستوو و هاوردەیی دەرەکی و...!

بێگانەیی شوناس و بەرهەم هاتنی گوتارێکی دووالیستی لە نێو حیزبە کوردستانییەکاندا و سازکردنی کەسایەتییەکی دوو لایەنەی پێشمەرگە - پەنابەر لە کوردێکی ڕۆژهەڵاتیی ئەندامی ئەو حیزبانە لە ژیانی تاراوگە و جگە لەمانە و هەروەها سازکردنی ئەو دوو فاقییە لە نێوان کورد بوون و ئێرانی بوون دا ئاکامێکی نەرێنی کەوتۆتەوە.

هێندێك هێزی کوردستانی بوونیان هەیە کە بە هیچ شێوەیەك ئامادە نین لە گەڵ حیزبەکانیتری ڕۆژهەڵاتی کوردستان دانوستان و وتووێژ پێك بێنن، بەڵام لە هەمان کاتدا لە کردەوەیەکی پارادۆکسیکاڵ، کە لە بیر و هزری ئێرانچییەتی ئەو ڕێکخراوانەوە سەرچاوە دەگرێ لە گەڵ هێزە شۆڤینیستەکانی ئۆپۆزیسیۆنی نەتەوەیی بان دەست دادەنیشن کە بە درێژایی مێژوو حاشایان لە بوون و مافی نەتەوەیەك بە ناوی کورد کردوە. لە حاڵێکدا با بزانن کە ئەم بۆچوونە کۆنسێرڤات و شۆڕشگێرانەیە لە ماوەیەکی زەمەنیی درێژخایەندا، دەبێتە هۆی پاسیڤ بوونی ئەو حیزبانە لە گۆڕەپانی سیاسیی کوردستان دا. نەبوونی هاوئاهەنگیی ستراتیژیك لە نێو حیزبەکانی ڕۆژهەڵات بۆتە هۆی ئەوەیکە حیزبە سیاسیی کوردستانییەکانی ڕۆژهەڵات پاش پتر لە 6 دەیە خەباتی سیاسی و چەکداری لە چوارچێوەی حیزبی سیاسیدا بە دژی حکوومەتە ناوەندییەکانی دەسەڵاتدار لە ئێران نەیانتوانیوە لە سەر ئامانجێکی ستراتیژیکی هاوبەش ڕێککەون. لە ڕاستی دا بزووتنەوەی ناسیۆنالیستیی کوردستان هەموو کات تووشی ئەو گرفتە بووە کە لە ئاستی دیپلۆماسییەوە بە شێوازێکی لاواز هەڵسوکەوتی لەگەڵ لایەنی دژبەری کردوە ئێمە وەکوو کورد زۆر جار بە شەرمەوە باسی مافی چارەنووسی خۆمان کردوە و هەموو کات بە لانیکەمی ئەو مافە وەکوو خودموختاری یا فیدراڵی ڕازی بووین، یا زۆر جار بووە کە تەنانەت لە سەر مێزی وتووێژ لەگەڵ دەوڵەتە ناوەندییەکان ئەو کێشەیە هەبووە کە وەکو کورد چمان دەوێ؟ بە لە حاڵێکدا کە دەبینن ڕۆژبەڕۆژ دوژمنانی نەتەوەکەمان یەکگرتووتر و نزیکتر لە یەك لە تاران و ئانکاراو شام و بەغدا، دژ بە خەباتی مافخوازانەی خەڵکی کورد پەیمانی وەك، ئەلجەزایرو سەعدئاباد مۆردەکەن؟ بەڵام بە داخەوە هێزەکانی ئۆپۆزیسیۆنی کوردستانی ئەو وڵاتانە لە کوردستانی کۆلۆنی دا ڕۆژبەڕۆژ پەرتەوازەتر و شێواوتر لە پێشوو دەورانی قەیران و پاسیڤ بوونی خۆیان تێدەپەڕنن. (ئەو باسە لەوانەیە بزووتنەوەی چەکداری و مەدەنی کوردستانی باکوور نەگرێتەوە.)

پەیڤ

پارتەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان و بزاوتەکانی نێوخۆ

مادێح ئەحمەدی madehahmadi@gmail.com

پارەتەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان سەرەڕای ئەوەی بانگەشەی پێشەنگایەتیی بزووتنەوەی ئازادیخوازانەو نەتەوایەتیی ڕۆژهەڵاتی وڵات دەکەن، بەڵام دەکرێ بڵێین ئەم پارتانە کاریگەرییەکی ئەتۆیان نەبووە لەسەر ڕووداوەکانی ئەم چەند ساڵەی دوایی ناوخۆی ڕۆژهەڵاتی وڵات و ئەو بزاوتانەی کە لە گۆڕەپانی سەرەکیی خەباتەکەدا چالاکن.

بێگومان دەکرێ ئەمە لە چەند ڕەهەندەوە تاوتوێ بکرێ و خەسارەکانی دەستنیشان بکرێن. لەم کورتە نووسینەدا هەوڵ دەدەم تیشك بخەمە سەر هۆکارەکانی ئەم لاوازییە:

1- پارتەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە کاتی شۆڕشی گەلانی ئێراندا کەوتن بەسەر بارودۆخێکی قەیراناوییدا کە ئامادەییەکی ئەوتۆیان نەبوو بۆ کۆنترۆڵی دۆخەکەو گواستنەوەی ناوەندی قەیران بۆ ناوچە هەستیارەکانی ئێران. ئەمەش لە بێ پڕۆژەیی و... سەرچاوەی دەگرت.

2ـ لە لایەکی دیکەشەوە تاك ڕەهەندیی خەباتی ڕزگاریی نەتەوەیی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان هۆکارێکی دیکەی لاوازی و ناکاریگەر بوونی پارتە سیاسییەکانی ڕۆژهەڵاتە لەسەر ڕووداوەکانی نێوخۆو ئەو بزاوتانەی کە لەوێ چالاکن. بەو مانایە کە بە شێوەیەکی پلانمەند هەوڵ نەدراوە کە گرنگی بە لایەنەکانی تری خەبات وەك خەباتی میدیایی، دیپلۆماسی و پێشخستنی خەباتی سیڤیل و نیمچە لێگاڵ لە نێوخۆ بدرێ.

3- تاك ڕەهەندیی خەباتی سیاسیی کورد لە ڕۆژهەڵات پاش ئەوەی کە لەسەرەتای حەفتاکانەوە کە بەرەبەرە خەباتی چەکداری بەرەو کزی چوو کارەساتی لێکەوتەوەو بووە هۆی دروست بوونی بۆشاییەکی قووڵی سیاسی کە تا ئێستاش دووکەڵەکەی بە چاوماندا دەچێ.

4- دەوڵەمەند نەبوونی گوتاری سیاسیی کورد لە ڕۆژهەڵات یەکێکی دیکە لەو هۆکارانەیە کە بۆتە هۆی ئەوەی هێزو لایەنە سیاسییەکان کاریگەرییان لەسەر ڕووداوەکانی نێوخۆ نەبێ و هیچ ڕۆڵێکیان لە بەهێزتر کردنی بزاوتە نێوخۆییەکان دا نەبێ. بۆ وێنە ئەگەر چاو لە دیسکۆرسی نەتەوەیی لە ڕۆژهەڵات دەکەی دەبینی لەوێ بنەماکانی بەهێزترەو ڕادیکاڵترە، بەڵام ئەم دیسکۆرسە لە نێو پارتەکاندا بەرەو کزی چووەو تایبەتمەندییەکانی خۆی لە دەست داوەو نەیتوانیوە پێشەنگ بێ.

5- هەروەك دەزانین پێکهاتەی حیزبەکانی ڕۆژهەڵات بەرهەمی شەڕی ساردەو ئێستاش هەر لە ژێر کاریگەریی ئەو کەش و هەوایە دایەو جۆرێك لە سانترالیزمی دێموکراتیك هەر لە حیزبەکاندا زاڵە. لەم ڕووەوە پارتەکان نەیانتوانیوە لە تاراوگە ڕیفۆرم لە خۆیاندا پێك بێنن و خوێندنەوەیەکی نوێ لە خۆیان، کۆمەڵگا، بزووتنەوەو... بکەن. بۆیە ئەگەر ئێستاش چاو لە هەڵسەنگاندن و تێفکرینەکانی ڕێبەرایەتیی کلاسیکی ئەم پارتانە دەکەی جۆرێك وا هەست دەکەی کە هێشتا وەك 28 ساڵ لەوەپێش سەیری کۆمەڵگا دەکەن.

لەم ڕووەوەیە کە دەکرێ بڵێین پارتەکان بۆ ئەوەی بتوانن کاریگەرییەکی باشیان لەسەر ڕووداو بزاوتەکانی نێوخۆ هەبێ پێویستە خوێندنەوەیەکی نوێیان بەرامبەر بە کۆمەڵگا، بزووتنەوە، حیزبایەتی و سیاسەت هەبێ. بۆیە دەبێ لە پێکهاتە و گوتارو ڕێکخستن و ...دا، ڕیفۆرم پێك بێنن و ئەمەش بە تاك ڕەهەند بوونی خەبات مسۆگەر نابێ.

دوکتور رەفیق سابیر:

هەستی ناسیۆنالیستی یا هۆشیاریی نەتەوەیی یان ناسیۆنالیسم بە گشتی لە ناو کورددا لە پرۆسسی بەرەنگار بوونەوەی داگیرکەر و لە ئە نجامی ستەمی داگیرکەردا دەرکەوتووە

دیمانە: هیدایەت جان

بە بڕوای زۆرێك لە خاوەنڕایانی بواری ناسیونالیزم، ناسیونالیزمی کوردی هەنووکە گیرۆدەی کۆمەڵێك گرفتی قووڵە و ئەمەش کاریگەریی نەرێنی لە سەر دۆخی سیاسیی کوردو بزووتنەوەی نەتەوەیی کورد داناوە. بۆ دوان لەم بابەتەو خستنە رووی لایەنەکانی چەند پرسیارمان رووبەڕووی بەڕێز دوکتور رەفیق سابیر کردوە کە ئەمەی خوارەوە دەقەکەیەتی:

گرفتەکانی ئێستای ناسیۆنالیزمی کوردی لە باشووری کوردستان:

دوکتور رەفیق سابیر لە وڵامی یەکەم پرسیاردا کە گرفتەکان و خاڵە لاوازەکانی ئێستای بزووتنەوەی نەتەوەیی کامانەن بەم شێوەیە وڵامی دایەوە: لە راستیدا هەستی نەتەوەیی و هۆشیاریی نەتەوەیی و ناسیونالیزم بە گشتی بەرهەمی پرۆسەیەکی مێژوویین کە لە سەردەمێکدا نەتەوەیەك هۆشیاری لە بارەی خۆیەوە، لە بارەی زمان و مێژوو و کلتوورەکەیەوە پەیدا دەکات و دەگاتە قۆناخی خۆناسین لەو کاتەدا هۆشیاری نەتەوەیی دەبێتە ئەو فاکتەرەی کە ئەندامانی نەتەوەکە لە یەکتر نیزیکتر دەکاتەوە، پێکەوەیان دەبەستێتەوە، گیان و هەستی هاوئامانجی و هاوبەرژەوەندی و هاوچارەنووسییان لا دروست دەکات و سەرئەنجام بەشێکی بەئاگا هەوڵ دەدات خۆی چارەنووسی خۆی و نەتەوەکەی بگرێتە ئەستۆ ئەگەر لە ژێردەستی داگیرکەری بێگانەدا بێت خەبات بکات بۆ پێك هێنانی دەوڵەتی نەتەوەیی خۆی و خۆرزگارکردن . هەستی ناسیۆنالیستی یا هۆشیاریی نەتەوەیی یان ناسیۆنالیسم بەگشتی لە ناو کورددا لە پرۆسسی بەرەنگار بوونەوەی داگیرکەر و لە ئەنجامی ستەمی داگیرکەردا دەرکەوتووە بە واتایەکی دیکە بۆ خۆی بەرهەمی ئەو ناکۆکییە بووە کە لە نێوان نەتەوەیەکی سەردەست و داگیرکەری بێگانە و نەتەوەیەکی بندەست و وڵات داگیر کراودا دروست بووە. ئەو ناکۆکییە بۆ خۆی ریگای لە هەر جۆرە پێشکەوتنێکی ئابووری، کۆمەڵایەتی، سیاسی و کلتووری گرتووە و سەرئەنجامی پرۆسسی پێشکەوتنی نەتەوەیی، پێشکەوتنی کۆمەڵایەتی، سیاسی و کلتووریی ئەوە دەخوازێ کە ئەم ناکۆکییە چارەسەر بکرێت. بە واتایەکی تر نەتەوەی کورد خۆی چارەنووسی سیاسیی خۆی بگرێتە دەست. لە هەموو ئەو سەردەمانە و لەو شوێنانەی کە ستەمی نەتەوەیی زۆر بووە، کێشەی نێوان کورد و داگیرکەران زیاد بووە لەو سەردەمانەدا هەستی یەکبوونی نەتەوەیی بەهێزتر بووە، ناسیۆنالیسم و هۆشیاریی نەتەوەیی بەهێزتر بوون و خەڵکی کورد بە گشتی لە بەرامبەر داگیرکەری بێگانەدا گیانی خۆپاراستنی لە لا بەهێزتر بووە. ئەو خۆ پاراستنە لە داگیرکەر بەرەو ئەوەی بردوە کە داکۆکی لە مافی خۆی بکات و خۆی لەم ستەمە رزگار بکات و یان کەمی بکاتەوە.

ئێمە لە دوای راپەڕینەوە بە تایبەت لە دوای رووخانی بەعس وا هەست دەکەین کە کێشەی نێوان کۆمەڵی کوردستان و عێراق بەرەو لاواز بوون چووە، لە سەردەمێکدا کوردبوون لە بەرامبەر عەرەببوون بە جۆریك کاڵ بۆوە کە ئەو کورد بوونە بۆ خۆی یان ئەو کێشەیە کە لە نێوان کۆمەڵی کوردستان و دەوڵەتی عێراق بووە بە کێشەی ناوخۆیی نێوان حیزبەکان. بەواتای دیکە پارتی بوون و یەکیەتی بوون جێگای کوردبوونی گرتەوە. مرۆڤی کورد لە بری ئەوەی کە لە سەردەمی ژێردەستی بەعسدا خۆی پێناسەی نەتەوەیی خۆی یان ئایدێنتیتیی نەتەوەیی خۆی لە بەرامبەر دەوڵەتی عێراقدا، لە کوردبووندا دۆزیبوەوە. لەگەڵ لاوازبوونی کێشەی نێوان عێراق و کوردستان لە سایەی ئەو ئازادی و حکومەتەی کە دروست کرا ئەو کێشەیە گۆڕا. پێناسەی ئایدێنتیتیی نەتەوەیی لەت بوو، لەسەر بنچینەی حیزبایەتی و دوای رووخانی بەعس ئەمڕۆ کۆمەڵی کوردستان وا دێتە بەرچاو وەك ئەوەی هیچ کێشەیەکی لەگەڵ دەوڵەتی عێراق نەمابێت، وەك ئەوەی کورد سەربەخۆ بووبێت و مەترسیی ئەوەی لە سەر نەمابێت کە جارێکی تر بکەوێتەوە بن ستەمی عەرەب. ئەوە بۆ خۆی وەهمێکە، خەیاڵێکە کە ئێمە تیایدا دەژین. ئێمە هێشتا کێشەی سەرەکیمان لەگەڵ دەوڵەتی عێراق چارەسەر نەکراوە. ئێمە هێشتا گرفتی خۆمان کە گرفتی خاك و پێناسەی نەتەوەیی و زمانە، لەگەڵ دەوڵەتی عێراقدا وەك خۆی ماوەتەوە. بە بۆچوونی من لە بەر ئەوەیە کە لەم ساڵانەی دواییدا کەمتەرخەمییەکی سیاسیی زۆر هەیە لە مەڕ ئەم مەسەلەیە. ئەمڕۆ لە کوردستاندا هەست ناکرێت کە بەرنامەیەکی ستراتیژی نەتەوەیی داڕێژراو هەبێت بۆ ئەوەی هەستی نەتەوەیی و ئینتیمای نەتەوەیی لە ناو خەڵکی کوردستاندا، بە تایبەتی گەنجان، بەهێز بکات. سەرئەنجام کۆمەڵی کوردستان خەریکە کێشەی سەرەکیی خۆی لەگەڵ دەوڵەتی عێراق لە بیر دەچێتەوە و ئیتر رووبەڕووی کۆمەڵێك گرفتی ناوخۆ دەکرێتەوە، کە کەم تا زۆر، راستەوخۆ یان ناراستەوخۆ، کار لە لاوازبوونی هۆشیاریی نەتەوەیی و بەرپرسیاریی نەتەوەیی دەکەن .

رووخانی کۆماری کوردستان و شکستی ناسیۆنالیزمی کورد:

دوکتور رەفیق سابیر لە وڵامی ئەم پرسیارەدا کە بۆچی لە دوای پێکهاتنی کۆماری کوردستانەوە ناسیۆنالیزمی کوردی کەوتۆتە دۆخێکی بەرگریکارانەو لە هێندێك حاڵەتدا بە مافی کولتووریش رازی بووە گوتی: خەباتی ناسیۆنالیزمی کورد لە دوای دابەشکردنی کوردستانەوە تا پێکهێنانی کۆماری کوردستان لە مهابادا خەباتی رزگاریخوازی بووە و لە پێناو دامەزراندنی دەوڵەتی نەتەوەییدا بووە. بەڵام دواتر بەهۆی شکستی ناسیۆنالیزمی کورد لە هەموو بەشەکانی کوردستاندا، بە هۆی لاوازیی ناسیۆنالیزمی کورد، وردە وەردە خەباتی ناسیۆنالیستیی کورد گۆڕانی بە سەردا هات. بە واتایەکی تر ناسیۆنالیزمی کورد خۆی لە دۆخێکدا دۆزییەوە کە بە سەر چوار وڵاتی داگیرکراودا دابەش کرا و مەحکومی هەلومەرجی سیاسی و کۆمەڵایەتیی هەرکام لەم وڵاتانە بوو. ئیتر وردە وردە بە ناچاری خۆی لەگەڵ ئەو واقعە داسەپاوەدا گونجاند. خەباتی رزگاریخوازی گۆڕا بە خەبات لە پێناو هەندێك مافی کولتووری و ئیداری و سیاسی لە هەر بەشێك لەو بەشانەی کوردستاندا، لە بەر ئەوەی ناسیۆنالیزمی کورد لە عێراق و ئێران و تورکیا ئەوەی قەبوڵ کرد کە ئەو بەشێکە لە عێراق و خەباتی ئەو بەشێکە لە خەباتی رزگاری خوازی گەلانی عێراق یان ئێران یان تورکیا یان سوریا. ئەمە لە جەوهەری خۆیدا گۆڕانکارییەکی فیکری و ئایدیۆلۆژیی گەورەی لە ناو بزاڤی ناسیۆنالیستیی کوردیدا دروست کرد. کاتێك ئەو واقعەی قەبوڵ کرد و هەوڵی دا خۆی لە ناو چوارچێوەی ئەو هەلومەرجە نوێیەدا لە سنووری ئەو وڵاتانەدا بگونجێنێت و بە شێوەیەکی دابڕاو لە بەشەکانی دیکەی کوردستان کار بکات، ئەمە بۆ خۆی رەنگدانەوەی لە بیرکردنەوەی خەڵکی کورددا و لە کولتووری سیاسییشدا دەبێت و سەرئەنجام فیکری عێراقچێتی و ئێرانچێتی و تورکیاچێتی جێگای فیکری کوردستانی و سەربەخۆخوازی گرتۆتەوە. لە بەر ئەوە ئێمە دەبینین بزاڤی ناسیۆنالیستی دوای ئەو تێکشکانە و دوای ئەو لەت لەت بوونە، هەمیشە لە حاڵەتی داکۆکی کردن لە خۆیدا بووە و لە حاڵەتێکدا بووە کە بە کەمترین شت، بە پاراستنی زمان و کلتوورەکەی و هەندێك دەسکەوتی بچوك رازی بووە.

سەرئەنجام ئێمە دەبینینن لای زۆرینەی خەڵك عێراقی بوون و تورکیایی بوون و ئێرانی بوون وەك چارەنووسی حەتمی لێ هاتووە کە ئێمە بە گشتی دەتوانین بڵێین بەرهەمی شکستی ناسیۆنالیزمی کوردە.

کاریگەریی ئایدۆلۆژیی چەپ لەسەر بزاڤی ناسیۆنالیستیی کورد:

سەبارەت بە کاریگەریی ئایدۆلۆژیی چەپ لە سەر بزاڤی ناسیۆنالیستیی کورد لەو وڵاتانەدا کە کوردیان بەسەردا دابەش کراوە: ناوبراو پێی وایە ئەم ئایدۆلۆژییە کوردی بەرەو عێراقچێتی و ئێرانچێتی بردووە. ئەو لە درێژەدا گوتی: یەکێك لە گرینگترین ئەو فاکتەرە سیاسی و ئایدیۆلۆژیانەی کە بوو بە هۆی ئەوەی بیری عێراقچێتی و ئێرانچێتی بە سەر کۆمەڵی کوردستاندا بسەپێندرێت ئەو تێزە فیکری و بۆچوونە فیکریە بووە کە چەپەکانیش دەورێکی زۆریان هەبوو لەم فکرەدا. تا کودەتای 1958 عێراق بە شێوەیەك لە شێوەکان لە ژێر دەستی کۆلۆنالیزمی بریتانیادا بوو بە پێی ئەو تێزە کە دەیگوت گەلانی عێراق هەر هەموویان لە ژێر دەستی داگیرکەر دان، خەبات کردن بۆ رزگار کردن لە کۆلۆنالیزمی بریتانی بۆ خۆی چارەسەری گرفتەکانی عێراق دەکات و گەلانی عێراق بە ئازادی دەگەن. بەڵام دوای کودەتای تەموزی 1958 ئێمە بینیمان کە ناسیۆنالیزمی عەرەب لە عێراقدا دەسەڵاتی گرتە دەست و بۆ کورد هیچ گۆڕانی نەتەوایەتی رووی نەدا. بە پێچەوانەوە کێشەی گەلی عێراق لە کۆلۆنیالیزمی بریتانی چارەسەر کرا، گرفتی عێراق و کۆمەڵی عەرەبی عێراق بوو بە مەسەلەی دیموکراسی و خەبات بۆ دیموکراسی. بەڵام کێشەی کورد هەر وەك خۆی مایەوە، بۆ کورد تەنها جۆری جەللادەکەی گۆڕا، جاران بریتانییەکان ستەمیان بەرامبەر کورد دەکرد، بەڵام دوای کودتای تەموز ناسیۆنالیسمی عەرب سەد ئەوەندەی کۆلۆنالیزمی بریتانی ستەمکارانەتر لەگەڵ کورد رەفتاری دەکرد. بە واتایەکی تر ئەوان جێگای کۆلۆنالیزمی بریتانییان گرتەوە. هەر لەبەر ئەوە ئەم بۆچوونە لە خورافات زیاتر نەبوو. لە کاتێکدا لە رۆژهەڵاتی کوردستاندا خۆرافەی ئێرانیبوون سەری هەڵ دابوو، کە لە ناوەڕۆکدا دەرکەوت جگە لە فارسبوون و زاڵ بوونی زمان و کولتووری فارس شتێکی تر نیە. ئێران وەك عێراق دەوڵەتێك نەبوو کە لە دوای شەڕی یەکەمی جیهانی دروست کرابێت، ئێران پاشماوەیەکی ئیمپراتوریایی بوو کە رۆژیك لە رۆژان پەلی تا قەفقاز هاویشتبوو، بەڵام لە سەردەمی شەڕی یەکەمی جیهانی ئەمەندەی لێ مابۆوە کە ئێستا دەیبینین. لەوێ فیکری ئێرانیبوون و ئارییایی بوون هەم دەوڵەتی ئێران برەوی پێ دەدا و هەمیش چەپی ئێرانی، کە ببوونە ئایدۆلۆژیستی ئەو بیرۆکەیە. بەڵام راستییەکەی ئەمڕۆ دەبینین لە ئێران جگە لە فارس و کولتووری فارس و دسەلاتی فارسی شتێکی دیکە نیە. بۆیە ئەمانە بە نۆبەی خۆیان فاکتەرێکی گرنگ بوون. بۆ ئەوەی هۆشیاریی نەتەوەیی خەڵکی کورد لاواز بکەن، لە بری ئەوەی خەڵکی کورد خۆی بە کوردستانی بزانێت، خۆی بە عێراقی و ئێرانی دەزانێ و لە بری ئەوەی خەبات بۆ ئازادیی کوردستان و نەتەوەکەی بکات و هەوڵی دا لە چوارچێوەی بەرنامە و ستراتیژی هێزەکانی نەتەوەی سەردەست خەبات بکات بەو هیوایەی کە رۆژانێك دیموکراسی بێت بۆ ئەو وڵاتانە و کوردیش مافی نەتەوەیی خۆی لە سایەی ئەو دیموکراسییەدا وەربگرێت. بەڵام لە حەقیقەتدا ئەزمونی ئێمە لەگەڵ ئەوانە دەریخست کە نەتەوەی سەردەست و نەتەوەی ژێردەست دوو بەرژەوەندیی جیاوازیان هەیە و دوو ئامانجانی جیاوازیان هەیە و دوو گرفتی جیاوازیشیان هەیە. ئەوەی لە ئێراندا بە قازانجی فارس و لە عێراق و تورکیا لە قازانی تورك و عەرەبە مەرج نییە بە هەمان شێوە بە قازانجی کوردیش بێت لە بەر ئەوە کە ئێمە لە قۆناخێك داین کە پێی دەگوترێ قۆناخی رزگاریخوازیی نەتەوەیی و نیشتمانی. گرفتی ئێمە لە بنەڕەتدا گرفتی خاك و زمان و پێناسەی نەتەوەییە. لە کاتێکدا فارس و عەرەب و تورك زۆر لە مێژە ئەو گرفتەیان چارەسەر بووە، ئەوان خاوەن وڵاتی خۆیانن، خاوەن پێناسەو زمان و خاکی خۆیانن. لە بەر ئەوە ئەوکات بیر لەوە نەدەکرایەوە یان، ئاستی هۆشیاریی سیاسی لای ناسیۆنالیسمی کورد نەگەیشتبووە ئەو رادەیە کە دەرك بەوە بکات کە ئێمە دوو نەتەوەی جیاوازین خاوەن دوو چارەنووس و بەرژەوەندیی جیاوازین.

لە باشووری کوردستان ستراتیژیی نەتەوەیی نیە

دوکتور رەفیق سابیر وێڕای رەخنە گرتن لە کاربەدەستانی هەرێمی کوردستان پێی وایە سەبارەت بە دانانی ستراتیژییەکی نەتەوەیی کەمتەرخەمیی گەورە کراوە: بە ڕای من ئێمە لە باشووری کوردستاندا تا ئێستا ستراتیژییەکی نەتەوەیی روونمان نیە کە بزانین ئێمە چیمان دەوێ. کەمتەرخەمییەکی گشتی هەیە کە لە ناو دەسەڵات و کۆمەڵ و رووناکبیراندا سەبارەت بە چارەنوسی خۆمان و سەبارەت بەوەی کە بە راستی بەرەو کوێ دەڕۆین و دەبێ بەرەو کوێ بڕۆین. ئەگەر سەرنج بدەین، تەنها لە سەر ئاستی کتێبخانەی نەتەوەیی ئەوە نابینین. ئەوە تەنها نمونەیەکە دەتوانێ پیشانی بدات کە لە بوارەکانی دیکەش ئەو کەمتەرخەمییە هەیە. ئێمە بۆ ئەوەی بتوانین وەك نەتەوەیەکی جیا لە باشووری کوردستاندا درێژە بە پێشکەوتنی خۆمان بدەین پێش هەموو شتێك دەبێ ئێمە بەرچاومان روون بێت و بزانین ئێمە چیمان دەوێت، تەنانەت ئەگەر ئێمە ئێستا دەرفەتی سەربەخۆ بوون و جیابوونەوەشمان لە عێراق نەبێت، دەبێ وەك نەتەوەیەك سەرلەنوێ ژیانی ئابووریی خۆمان، ژیانی کۆمەڵایەتی و کولتووری و سیاسیی خۆمان دابڕێژینەوە و بۆ ئەوەی ئەو کارەش بکەین پێویستە گۆڕانێکی گرینگ لە زۆربەی لایەنەکانی ژیانی خۆماندا بکەین. لە پێش هەمویاندا لە بواری پەروەردە و سیستەمی خۆیندندا، دوای ئەوە بۆ خوێندنی زانکۆ و پاشان بواری ئابووری بە گشتی هەموو لایەنەکانی تر. ئێمە وەك لە حاڵەتێکی چاوەڕوانیدا بین توانا و ئیرادەی سیاسیی ئەوەمان نیە کە دەست بە گۆڕان بکەین، وەك ئەوەی ئێمە چاوەڕوانی دەستێك بین کە لە غەیبەوە کارەکانمان بۆ بکات، یان چاوەڕوانی ئەوە بین کە عێراق چیمان بۆ دەکات. تۆ ناتوانی بە بێ ئەوەی بنەمایەکی ئابووریی بەهێزت هەبێت، بێ ئەوەی ئابوورییەکی بەرهەم هێنەرت هەبێ، بێ ئەوەی سیستەمێکی پەروەردەی مۆدێڕنت هەبێت، بە بێ کۆمەڵێك مەسەلەی تری لەو بابەتانە، ناتوانی داهاتووت هەبێت. لە بەر ئەوە من پێم وایە کەمتەرخەمییەکی زۆر هەیە لە لای ئێمە لە باشووری کوردستان و هەندێك جار مرۆڤ ئەو پرسیارە لە خۆی دەکات: ئایا بە راستی ئەم وڵاتە خاوەنێکی هەیە؟

کۆمەڵی کوردستان خەریکە کێشەی سەرەکیی خۆی لەگەڵ دەوڵەتی عێراق لە بیر دەچێتەوە و ئیتر رووبەڕووی کۆمەڵێك گرفتی ناوخۆ دەکرێتەوە، کە کەم تا زۆر، راستەوخۆ یان ناڕاستەوخۆ، کار لە لاوازبوونی هۆشیاریی نەتەوەیی و بەرپرسیاریی نەتەوەیی دەکەن .

چۆن بڕوانینە پارلمانێك كە یاسای فرەژنی پەسند دەكاتەوە؟!

فرەژنی سووكایەتی و بێ ڕێزییەكی ئاشكرایە بە كەسایەتی ژن دەكرێ

كوێستان فتووحی

لەم ڕۆژانەدا دانیشتنی پارلمانی كوردستان بۆهەموار كردنی یاسای باری كەسێتی بوو، واتە قسە لەسەر هێشتنەوەی فرەژنی یان لابردنی لە یاساكەدا بوو. بیرم لەوە دەكردەوە بڵێی ئەندامانی پارلمانی كوردستان بڕیار بۆ هێشتنەوەی ئەم خاڵە بدەن؟ دەمگوت هەلێكی باشە بۆ پارلمان‌و حكوومەتی كوردستان كە بە دنیا ڕابگەیەنێ كە ئێمە ڕاستگۆین كە دەڵێین ئێمە عەداڵەتخوازین، دادپەروەرین، ڕێز لە مافەكانی مرۆڤ دەگرین. كاتی ئەوەیە كە بە كۆمەڵانی خەڵكی كوردستان بڵێین ئێمە نوێنەرانی ڕاستەقینەی هەمووتانین بەبێ جیاوازی. ئێمە هەر دروشمی بریقەدار نادەین، ئەوە نیە بەكردەوەش كار بۆ ئەو بەهایانە دەكەین كە ڕۆژانە گوێی دنیاشمان لێ پڕكردوە! ئێمە هەر لافی كۆمەڵگەی مەدەنی لێنادەین، ئەوە نیە لە یاسا پەسندكراوەكانیشماندا ژن‌و پیاو مافی وەك یەكیان هەیە! خۆ هیچ نەبێ بیرێك لە ئارامی دەروونیی نەوەكانی داهاتووی كوردستان دەكەنەوە. ئاخر زۆر لەو ئەندامە بەڕێزانە ئەزموونی فرەژنییان تاقی كردۆتەوە، یان خۆیان شاهیدی كەسانی نزیك و دۆست و ئاشنایانی خۆیان بوون كە ژنی دووهەمیان هێناوە. درۆیە ئەگەر بڵێین ئەو بنەماڵانەی فرەژنییان تاقی كردۆتەوە، ئەندامەكانی ئەمنییەت‌و ئارامیی ڕووحییان هەیە.

كوردستان مەكۆی ئازادیخوازی‌و ئەزموونی تاقیكردنەوەی دیموكراسی‌و كۆمەڵگەی مەدەنییە! خۆ وڵاتێكی وەك ئێرانی كۆماری ئیسلامی نیە، هەرچەند لە ئێرانی كۆماری ئیسلامییشدا كە حكوومەتێكی ئیسلامی‌و دژی ژن حوكم دەكا، فرەژنی سنوورێكی بۆ دیاری كراوە، لەوان ئەو چاوەڕوانییە ناكرێ كە فرەژنی قەدەغە بكەن. بەڵام لە حكوومەت و دەسەڵاتێك كە زیاتر لە 17 ساڵە باسی مەدەنییەت‌و دیموكراسیخوازی دەكا، چاوەڕوانی شتی نوێ و ئینسانی لێدەكرێ.

بەداخەوە بەپێچەوانەی بیركردنەوەكانی من‌و كەسانی وەك من، ڕۆژی 2008/10/27 بڕیار درا بۆ هێشتنەوەی فرەژنی "سنووردار".

هێندێك لە ئەندام پارلمانەكان (ژن)و چالاكانی مافەكانی ژنان‌و ڕێكخراوەكانیان هەوڵێكی زۆریان دا بۆ لابردنی فرەژنی لە یاساكەدا ، بەڵام بەداخەوە سەر نەكەوتن. سەرەڕای ئەم شكستەش هێندێك هاتن لە ڕاگەیەنەكانی كوردستانەوە بەسەر ئەو سنوورو مەرجانەیان هەڵگوت كە بۆ مەسەلەی فرەژنی دانراون. وتیان مەرج‌و سنوورێك دانراوە كە پیاوان نەتوانن بە ئاسانی بیبەزێنن! ئەمەیان بە دەسكەوتێك! بۆ ژنان زانی. هێشتنەوە فرەژنی تەنانەت بە مەرجەكانیشیەوە نەك بۆ شانازی كردن نابێ، بەڵكوو بە خاڵێكی ڕەشی تەمەنی ئەو پارلمانە تۆمار دەكرێ.

چ دەسكەوتێك‌و چ سنوورێك هەیە كە پیاوانی دەست ڕۆیشتوو و خێڵ و عەشیرەكان لەم كوردستانە نەیبەزێنن؟ چی لەوە ڕوونتر، ئەی سنوور دانەنرا بۆ بكوژانی ژنان لەسەر مەسەلەی "شەرەفپارێزی"؟ بەڵام ئایا كۆتایی بە ژن كوشتن یان كەمكردنەوەی توندوتیژی لەسەر ئەو مەسەلەیە هات ؟ هەر دوای بڕیارەكە نەبوو لە حەشارگە ئەمنەكەی ژنانیش دا هێرش كرایە سەر ژنی بێچارە كە لەترسی كوشتن پەنای بۆ بنكەیەكی بە ناو ئەمن بردبوو؟ با لە كای كۆن بە باكردن گەڕێین. بێینە سەر ئەو دەسكەوتە! تازەیەی پارلمانی كوردستان بۆ ژنانی بەدیاری هێناوە. چەند مەرجێك دانراوە، یەكێك لە مەرجەكان ئەوەیە كە ژنی یەكەم ڕازی بێت بەوەی كە هاوسەرەكەی ژنی دووهەم بێنێت، مەرجێكی دیكە ئەوەیە كە لە باری داراییەوە پیاوەكە وەزعی باش بێت، یان ژنی یەكەمی نەخۆشییەكی چارەسەرنەكراوی هەبێ وەك نەزۆكی و.... ئەوجار قازی مارەی ژنی دووهەم ببڕێ! ئایا ئەو مەرجانە زۆر سەختن بۆ پیاوان؟ بێگومان زۆر ئاسانن بۆ تێپەڕین بەسەریاندا. لەبەر ئەوەی ئەگەر ژنی یەكەم ڕازییش نەبێ هەڕەشەیەكی ماڵ لێشێوانی لێبكرێ خێرا قبووڵی دەكا، چونكە ژنان باش دەزانن لە كوردستان ژنێك كە تەڵاق دەدرێ تووشی چها كارەسات دەبێتەوە. ــ تەنانەت ئەگەر لە عەقدی زەواجیشدا بنووسرێ - ژن كەم وا هەیە لە كاتی هەرە ناخۆشییشدا كە سووكایەتییە ڕاكێشن كە هاوسەرە ناوەفادارەكەیان بەرامبەریان دەكات، هەر بۆیە لەناكاو باری دەروونییان دەشێوێ و ڕفتاری توند لە خۆیان نیشان دەدەن. هەموو وجوودیان دەبێتە ڕقو تووڕەییی زۆرجار ئەم ڕقوتووڕەییە بەسەر منداڵەكانی خۆیاندا دەدەبڕن. هەر بۆیە منداڵانی ئەو بنەماڵانە كەسایەتییەكی توندوتیژ و بە دوور لە ئارامییان هەیە.

بنەماڵە وەك سیستمێكی حكوومەتی وایە، هەر جۆرە توندوتیژی‌و بێڕێزییەك بە مرۆڤەكان لەو سیستمەدا، كاریگەری نێگەتیڤی لەسەر ئەندامانی دیكە دەبێ.

ژنێك كە ساڵانێكە لەگەڵ بوون و نەبوون و ڕەنج و ئازار لەگەڵ

هاوسەرەكەی ژنی بەسەری دێنێ، تەڵاق هەڵ بژێرێ بە تایبەتی كە منداڵی هەبێ. ئەو دوو مەرجەی سەرەوە لەو مەرجانەن كە بە لەبەرچاوگرتنی باری وشیاریی كۆمەڵگەو زاڵبوونی ڕەگەزی نێرینە و ئابووری بەشێكی زۆری خەڵكی كوردستان، زۆر بە ئاسانی پیاوان دەتوانن لێی دەرباز بن.

فرەژنی هەر لە بنەڕەت ڕا نابەرابەرییەو ناشایستەو نائینسانییە. ئەگەر باشە مەرجێكی ناوێ بۆ پێشگرتنی. ئەگەریش خراپە بۆ لە یاسادا دەیهێڵنەوە؟ فرەژنی سووكایەتی و بێ ڕێزییەكی ئاشكرایە بە كەسایەتی ژن دەكرێ. خۆزگە هەموو ئەو ژنانەی كە هاوسەرەكانیان بە بوونی ئەوانیش هاوسەرێتی دیكە دروست دەكەن هەستیان بەو سووكایەتییە بكردایە كە نە بە پووڵ و پارە، نە بەماڵ و زەوی و نە بە زێر ناسەنرێتەوە. ئەو ژنانەش كە لە قووڵایی ئازار و سووكایەتییەكە دەگەن بە هۆی كۆمەڵێك گیر و گرفتی دیكە زۆر جار ناچار دەبن مل بۆ ئەو هاوسەرەكەیدا سازراوە، زۆرجاری وا هەبووە بە هۆی خۆشەویشتی لەگەڵ هاوسەرەكەی، خۆشەویستی بنەماڵەكەی خۆشی لەدەست داوە، كوتوپڕ پیاو بێت و بڵێ دەمەوێ ژنێكی تر بخوازم! خۆتان لە جێی ئەو دانێن چ هەستێكتان دەبێ؟

هەموو ژنێك ڕەنگە بتوانێ هەستی ئەو ژنەی وای بەسەر دێ دەرك بكا، هەڵبەت نەك وەك خۆی، چونكە ئازاری برینێك هەر بریندار خۆی دەیزانێ. بەڵام پیاو ڕەنگە لەو بارەوە هەر هەست بەو ئازارە هەر نەكا و هەر لێشی تێنەگات، چونكە ئەو تەنیا بیر لە حەزە تێرنەبووەكانی خۆی دەكاتەوە. خۆزگە پیاوان پێچەوانەكەی بێننەبەر بیر و زەینی خۆیان. هەر بە بیركردنەوەش بێ بۆ ساتێكیش بیری لێبكەنەوە، خراپ لێم تێمەگەن وای دانێن ئەوە سوننەتێكی كۆمەڵگایە و ئیسلامییش قبووڵی كردوە كە هاوسەرەكەت بە بوونی تۆش هاوسەرێتییەكی دیكە دروست دەكا، لە دەروونتدا چی ڕوودەدا؟

ڕۆژنە

دوگماتیزمی ئایینی لە نیزامی پەروەردەیی ئێراندا

عەلی بداغی

لە ڕۆژمێری كۆماری ئیسلامی ئێراندا 13ی خەزەڵوەڕ وەك ڕۆژی قوتابی ناونراوە. لەم ڕۆژەدا و بەو بۆنەیەوە باس كردن لە قوتابییان و دۆخی ئێستایان لە چەند ڕووەوە گرینگ و جێی سەرنجە: یەكەم ئەوەی كە قوتابییانی ئێران لە ڕووی ژمارەوە حەشیمەتێكی 22 میلیون كەسی لە خەڵكی ئەو وڵاتە پێك دێنن و كاریگەری‌یەكانی ئەو حەشیمەتە لە سەر ئاراستەكانی كۆمەڵگا دیار و شوێندانەر و گرینگن. دووهەم ئەوەی كە ئەو حەشیمەتە بیست و چەند ملیون كەسی‌یە بۆ ئامانجێكی دیاریكراو و لە دۆخێكی تایبەتدا و لە چوارچێوەی نیزامێكی پەروەردەیی‌دا بۆ بەدەستەوە گرتنی بەرپرسیارەتی‌یەكان لە داهاتووی كۆمەڵگا دا ئامادە و پەروەردە دەكرێن. سێهەم بە لەبەر چاو گرتنی ئەوەی كە "نیوەی حەشیمەتی ئێران لە خوار تەمەنی 19 ساڵانن" (1) و پێویستە نیاز و پێداویستی‌یەكان و كێشەكانی ئەو گرووپە تەمەنی‌یە لە لایەن پلانرێژانی گەشەی وڵاتەوە بخوێندرێنەوە و گرینگی‌یان پێ بدرێ، كە نادرێ. پەروەردە لە هەموو سیستمە پەروەردەییەكانی كۆمەڵگاكان دا بریتی‌یە لە پرۆسەیەك كە تێیدا زانست و بەها و نۆرم و بایەخەكانی كۆمەڵگا فێری وەچەی نوێی كۆمەڵگا دەكرێ و بە پشت بەستن بەو پەروەردەیە ڕێ بۆ دۆزینەوەی نەخش و كاریگەرییان لە كۆمەڵگا دا و گەیشتن بە ئامانجە تاكەكەسی‌یەكانیان خۆش دەكرێ.

بەڵام لە سیستمی پەروەردەیی كۆماری ئیسلامیدا پەروەردەی ئیدیۆلوژیكی لە سەر بنەمای نۆرم و بەها ئایینی‌یەكان لە سەرووی پەروەردە لە سەر بنەمای زانستە سەردەمیانەكانەوەیە. ئەوەش سیستمی پەروەردەیی ئێرانی تووشی قەیرانێكی قووڵ كردۆتەوە، بە جۆرێك كە تەنانەت عەلیرەزا عێراقی‌نیا، بریكاری گشتیی پەروەردە و فێر كردن لە تاران دەڵێ: بەو حاڵەوە چاتر وایە منداڵان چیدی نەچنە قوتابخانەكان، چونكە نەچوونیان باشترە و ئەو كتێبە دەرسی‌یانە هیچ شتێكیان بۆ سەردەمی ئێستای منداڵان تێدا نیە و تا ئەو كاتەش پەروەردەی ئایینی ژێرخانی نیزامی پەروەردەیی ئێران بێ، گرفت و قەیرانەكان زیاتر لە جاران تووشی نیزامی پەروەردەیی وڵات دەبێتەوە. ئەمرۆكە گرینگترین ئامانج بۆ كار بەدەستانی ڕێژیم لە هەمبەری پرسی پەروەردە لە ئێراندا ئەوەیە كە چۆن مێشكی منداڵان و مێرمنداڵان بشۆنەوە، چۆنیان دەستەمۆ بكەن، چۆنیان بەڕێنوێنی و پرەنسیپە ئیدیۆلۆژی‌یەكانیان پەروەردە بكەن تا لە كاتی پێویست دا وەك سوپایەكی شوێنكەوتووی گوێڕایەڵ لە پێناو ئامانج و بەرژەوەندی‌یەكانیان دا بەكاریان بێنن. ئەوان بە دامەزراندنی ڕێكخراوەكانی بە ناو "امر به معروف و نهی از منكر" و "امور تربیتی" و "بسیج دانش آموزی" و لە ڕێگەی شێوازەكانی هاندان، تۆقاندن و كەسایەتی پێدانی درۆیین و لە بەردەست دانانی ئیمكاناتی تایبەت بۆ قوتابیانی بەسیجی هەوڵی ڕاكێشانی منداڵان و مێرمنداڵان و بە كارهێنانی ئەوان لە پێناو ئامانجە سیاسی و نیزامی‌یەكانی خۆیان دەدەن.

بانگەشەكانی شەهادەتخوازی، دژایەتیكردنی ڕۆژئاوا بە تایبەت ئامریكا و ئیسرائیل، خراپ و نیگەتیڤ شیكردنەوەی چەمكەكانی دێموكراسیخوازی، ئازادیخوازی و لە مێشك ئاخنینی ئەفسانە دوور لە ڕاستی‌یە ئایینییەكان و نیشاندانی نیزامی كۆماری ئیسلامی بە ئیرادەی خودا و ئەوەی كە ڕێبەرانی ڕێژیم و ویلایەتی فەقیە نوێنەرایەتیی ئیمامی زەمان دەكەن، لەو وانە سەرەكی‌یانەن كە ئامانجدارانە هەر دەم پلانی نوێ نوێیان بۆ دادەڕێژرێ.

13ی خەزەڵوەر بە ڕۆژی قوتابییش دەرفەتێكە تا ڕێبەرانی ڕێژیم بەروبوومی پلان و پیلانەكانیان هەڵگرنەوە و نیشانی بدەن كە چەندە لەبەرەو پێشبردنی سیاسەتەكانیان دا سەركەتوو بوون. ئەوان لەو ڕۆژەدا و بە هێنانە سەر شەقامی قوتابییان و لە زارنانی و پێگوتنەوەی دروشمە تایبەتی‌یەكانیان و بەستنی چاوی قوتابیان هەم كەڵكی پڕوپاگەندەیی لەو ئامادە بوونە زۆرەملی‌یە وەردەگرن، هەمیش ئەو دەرفەتە لە ڕەخنە گران زەوت دەكەن تا لە ڕۆژی قوتابی دا خەسار ناسیی سیستمی پەروەردەیی لە ئێران و بارودۆخی قوتابیان لەو وڵاتە دا بكەن. بێگومان پەروەردە كردنی دۆگماتیكی كۆماری ئیسلامی دەرەنجامی زۆر خەراپی بۆ كۆمەڵگای ئێران لێ دەكەوێتەوە كە ئۆرگانیزە بوونی فەندەمنتالیزم، بارهێنانی وەچەیەكی شەڕەنگێز و توند و تیژ لە دەرەنجامە بەراییەكانی وەها سیاسەت و دۆگماتیزمی پەروەردەیی لە كۆمەڵگای ئێران دایە.

ڕووداوی فەرهەنگی

مێهرئەنگیز دەوڵەتشاهی کۆچی دوایی کرد

خانمی مێهرئەنگیز دەوڵەتشاهی، خوشکەزای سادقی هیدایەتو یەکەمین ژنێك کە لە ئێران بوو بە سەفیر، لە تەمەنی 90 ساڵیدا بە هۆی نەخۆشییەکی درێژماوە کۆچی دوایی کرد. مێهرئەنگیز دەوڵەتشاهی لە دایك بووی 1296 شاری ئیسفەهانە. ناوبراو کە سەر بە بنەماڵەی قاجارەکانە بۆ خوێندنی دانشگایی چۆتە ئاڵمانو بڕوانامەی دوکتورای لە لقی زانستی کۆمەڵایەتی لەو وڵاتە وەر گرتووە. دوای گەڕانەوەی بۆ ئێران لە ساڵەکانی 1320، بەشداری لە چالاکییە کۆمەڵایەتییەکانی ڕێکخراوەکانی ئەوکاتی ژنان دەکردو لە ساڵی 1325 لە ڕێکخراوی کۆمەڵایەتیو ئەنجومەنی پارێزگاری لە زیندانییان خەریکی تێکۆشان بوو. خانمی دەوڵەتشاهی یەکێك بوو لە دامەزرێنەرانی ڕێکخراوێکی ناحوکمی ژنان بە ناوی "کۆمەڵەی ڕێگای نوێ" بوو کە دواتر ئەو ئەنجومەنە بوو بە ئەندامی (یەکیەتی نێونەتەویی ژنان). شایانی باسە کە ئەم ئەنجومەنە یەکەمین پێشانگای نێونەتەوەیی "تێکۆشانی" بە بەشداری سی وڵاتی ئاسیاییو ئورووپایی لە ئێراندا کردەوە.

خانمی دەوڵەتشاهی لە ساڵی 1354 بوو بە سەفیرو چووە دانمارکو تا کاتی شۆڕشی 57 هەر لەو پۆستەدا مایەوە. دوای شۆڕش مێهرئەنگیز دەوڵەتشاهی چووە پاریسو لەوێ مایەوە. لە ماوەی سێ ساڵ مانەوەی لە پاریس "ئەنجومەنی فەرهەنگی ئێران"، یەکێك لە کۆنترینو بە ئێعتبارترین ئەنجومەنە فەرهەنگییەکانی ئێرانییەکانی دامەزراند.

مێهرئەنگیز دەوڵەتشاهی لە ساڵی 1997 لە لایەن "ناوەندی توێژینەوەکانی ژنان" وەك "خانمی هەڵبژێردراوی ساڵ" لە پاریس ڕێزی لێ گیرا. کتێبی "کۆمەڵگە، دەوڵەتو بزووتنەوەی ژنانی ئێران (1381)" یەکێك لە ئاخرین بەرهەمەکانی خانمی دەوڵەتشاهییە. ڕۆژی هەینی 24ی ئوکتوبری 2008 لە گۆڕستانی مونپارس بە خاك سپێردرا.

ڕێوڕەسمێك بۆ ڕێزگرتن لە مامۆستا هێدی بەڕێوە چوو

بە هەوڵی وەزارەتی ڕۆشنبیریی حکومەتی هەرێمی کوردستان، ڕۆژی دووشەمە 13ی خەزەڵوەری 1387 ڕێوڕەسمێك بۆ ڕێزگرتن لە شاعیری ناوداری نەتەوەکەمان، مامۆستا هێدی لە هەولێری پێتەختی هەرێمی کوردستان بەڕێوە چوو.

ئەم فێستیڤاڵە بۆ ماوەی سێ ڕۆژ بەردەوام بووو ژمارێکی بەرچاو لە کەسایەتییە ڕووناکبیری، سیاسیو ئەدەبییەکانی باشوورو خۆرهەڵاتی کوردستان تێیدا بەشدار بوون.

شایانی باسە کە وەزیری ڕۆشنبیریی حکومەتی هەرێمی کوردستان، فەلەکەدین کاکەیی لە دەسپێکی ڕێوڕەسمەکەدا باسێکی لە سەر کەسایەتیو چالاکییە ئەدەبیو شۆڕشگێڕانەکانی مامۆستا هێدی پێشکەش بە بەشداربووان کردو بە چاوی ڕێزەوە لە ڕابردووی هێدی شاعیری ڕوانییەوە. هەروەها بە نیشانەی ڕێزگرتن لە هەوڵو چالاکییەکانی مامۆستا هێدی لە بوارە جۆراوجۆرەکاندا، میدالیایەکی زێڕ لە لایەن نوێنەری کاك مەسعود بارزانی، سەرۆکی هەرێمی باشووری کوردستانەوە پێکەش بە هێدی شاعیر کرا. بەشەکانی دیکەی ڕێوڕەسمەکە بریتی بوون لە خوێندنەوەی چەند وتارو پێشکەش کردنی چەند پارچە شێعری هێدی شاعیر.

باخ لە کوتندا (1717 تا

و: تەها ڕەحیمی

باخ لە دەرباری کوتندا

بەرهەمەکانی باخ لە وایمار نیشان دەدەن کە حەزو خوازیارییەکانی گەشەیان ئەستاندوە و لە ژەنیارێکی ڕووتەوە بووە بە ئاوازدانەرێکی ڕاستەقینە. کەواتە جێی سەرسووڕمان نیە کە بە هەویای بەرز کردنەوەی پلەی خۆی بێ لە دەرباری دوکی وایماردا. باخ لەو سەردەمەدا کۆنسێرت مایستەر (بەرپرسی دەستەی موسیقا) بووو وەختێك سەرۆکە پیرو پەککەوتووەکەی لە دیسامبری 1716دا مرد، چاوەڕوان بوو بیکەن بە کاپل مایستەر (بەرپرسی موسیقا). بەڵام دوك بڕیارێکی دیکەی داو داوای لە "تلمان"، کە ئەوکات کاپل مایستەری شاری فرانکفۆرت بوو، کرد کە ئەو پلەیە وە ئەستۆ بگرێ، بە ڕواڵەت تلمان قبووڵی ناکا، بەڵام باخ دەبێ ڕەنجابێ (تەوەڵلا بووبێ)، چونکە تلمان هاوسونح و هاوتەمەنی بوو و ئەزموونێکی زیاتر لەویشی نەبوو. لە ئاکامدا باخ بە شوێن کار لە جێیەکی دیکەدا گەڕا. برازای دوکی وایمار، باخی بۆ کاپل مایستەری دەرباری شازادە لیۆپۆلدی کوتن پێ شیاو بوو. لیۆپۆلد ژنبرای گەنجتری دوکی وایمار بوو. باخ لە ئوتی 1717دا داوا لە دوکی وایمار دەکا ئیزنی بدا لە لای بڕوا، بەڵام داواکەی وەرناگیرێ. پاشان لە نوامبری 1717 دیسان داواکەی دووپات دەکاتەوە بەڵام بە هۆی لاساری و ڕووهەڵماڵدراوی ماوەیەك دەکەوێتە زیندانەوە. بەڵگەیەکی ڕاپۆرتەکانی سکرتاریەتی ڕێکخستنی دوکی وایمار ئاکامی ئەو دۆزەمان بۆ ڕوون دەکاتەوە:

"لە شەشەمی نوامبری (1717) باخ، کۆنسێرت مایستەری پێشوو و ژەنیاری ئۆرگ، کە بە هۆی لاساری کردن لە لایەن دادوەری ناوچەوە دەستبەسەر بوو، ئاخری لە دووەمی دیسامبر بە وریا کردنەوە لەوەی کە لە خزمەتەکەی ڕازی نین، ئازاد کرا."

لە ئاکامدا شازادەی لیۆپۆلد، دوکی لاوی شاری کوتن، باخ دەکاتە کاپل مایستەری دەربارەکەی.

شازادەی گەنج کە بۆ خۆشی ژەنیار بوو، ڕێزی لە تواناییەکانی باخ دەگرت، مووچەی باشی دەدایە و بۆ دانان و بەڕێوەبردنی موسیقا، ئازادییەکی شایانی سەرنجی پێ دابوو. بەو حاڵەوە ناوبراو کالونیست بووو لە ڕێوڕەسمی (عیبادی)دا موسیقای بەکار نەدەهێنا. هەر بۆیە زۆرینەی بەرهەمەکانی ئەو سەردەمەی باخ، بەرهەمگەلێکن کە بنجو بناوانو نێوئاخنێکی دونیاییان هەیە. لەو بەرهەمانەدا دەتوانین ئاماژە بە "سوئیتە ئورکسترییەکان"، "شەش سوئیت بۆ ویلۆنی تاك سل" و "سونات و پارتیتاکان بۆ تاك ویلۆن" بکەین. ئەو کۆپلەیەی کە باخ بۆ چوارەمین کۆنسێرتۆی براندبۆرگ دابینابوو، نیشاندەری بەرز بوونەوەی توانای ئاوازدانەر بۆ دانانی کۆپلە فوگییەکانە، بە بوونی هارپسیکۆرد هەر سازێك بە هۆی میلۆدییەکی زیندووەوە بە دوای سازێکی دیکەدا دێ، بە جۆرێك کە دەنگی هەر سازێکی تازەگەیشتوو لە بەرانبەر گرێچنێکی پێچەڵاوپێچ لە کونتر پوئاندا، کە لە بەرانبەر ئەو سازانەی پێشتر ژەنراون خۆی دەنوێنێ، ڕادەوەستێ.

لە حەوتی ژوئیەی 1720 کاتێ باخ لەگەڵ شازادە لیۆپولد لە سەفەر بوو ڕووداوێکی دڵتەزێن ڕووی دا. هاوسەری باخ، ماریا باربارا، لە نەکاو مرد. ساڵی دواتر، باخ لەگەڵ ئانا ماگدالنا ویلکە، گۆرانیبێژی لاوو بەبەهرە کە گۆرانیبێژی دەرباری کوتن بوو، ناسیاری پەیدا کرد. ئەو دووانە لە سێی دیسامبری 1721دا ، ئەگەرچی جیاوازی تەمەنیان 17ساڵ بوو(واتە کچە 17ساڵ لە باخ چکۆلەتر بوو) زەماوەندیان کردو وێدەچێ زەماوەندێکی خۆشیان بووبێ. ئەو دوو هاوسەرە، دوایی بوونە خاوەن سێ منداڵ.

ئەو شتەی لە دەرباری کوتن بوو بە هۆی ناڕەزایی باخ، ژنهێنانی شازادە بوو. ئەو زەماوەندە هۆگریی شازادەی بۆ موسیقا دابەزاندو چیتر بەو شێوەیەی کە باخ چاوەڕوانی دەکرد پلەکەی بەرز نەبۆوە. هەڵبژاردنەکانی باخ سنووردار بوون، چوونکی لە بەرەبەری چل ساڵەییدا نەیدەتوانی پێوەرەکانی بگۆڕێو لەگەڵ هەر هەلومەرجێکدا خۆی بگونجێنێ و دابەزینی پلەو پایەی خۆی قبووڵ بکا. لەو سەردەمانەداو لە ژوئەنی ساڵی 1722دا، یوهان کونو کە کانتۆری توماس گیرشە (کلێسەی لوتری سنت توماس) بوو لە لاپیزیك مرد. ئەنجومەنی شار ئاگاداری گرۆیەی تلمان بۆ ئەو پلەیە بوونەوەو لە ئاکامدا ئەو پلەیەیان پێ دا. بەڵام ئەو کەسانەی تلمان کاری بۆ دەکردن مووچەکەیان بۆ زیاد کرد، بۆیەیە ئەویش پلەکانی قبووڵ نەکرد.

ئەنجومەنی شاری لایپزیك پاش ئەوە وەسۆراخی کریستۆف گراپن - ناودارترین دانەری کانتات لەو سەردەمدا - کەوت، بەڵام ئەویش ئیزنی جێهێشتنی خزمەتی پێنەدرا. باخ ئەگەرچی لە هەموو ئەو هەورازو نشێوانەی بۆ هەڵبژاردنی کانتۆری توماس گیرشە گیرابوونە پێش، ئاگادار بوو، لە لایەن ئەنجومەنی شاری لایپزیك، بە پێچەوانەی ویستیان، لە ڕێکەوتی 30 مای 1723بۆ پلەیە هەڵبژێردرا.

بەرهەمی نوێ

فەرهەنگی "فارسی - کوردی"ی هەژیر

ئەم فەرهەنگە کە لە جۆری خۆیدا تا ئێستا بە یەکەم کاری لەو چەشنە دادەنرێ وشە و چەمکە فارسییەکان و هەروەها ئەو وشە و چەمکە ئینگلیزی و عەرەبییانەی لە خۆ گرتوە کە بوونەتە زاراوە لە زمانی فارسیدا و لە لایەن هاوکارمان هەژیر عەبدوڵلاپوورەوە ئامادە کراوە. ئەم بەرهەمە دەتوانێ بە کارێکی گرنگ لە بواری فەرهەنگنووسیی کوردیدا بژمێردرێ و ببێتە سەرچاوەیەك بۆ نووسەران و وەرگێڕانی کورد بە تایبەت لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان. ئەم بەرهەمە لە لایەن دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی " موکریانی"یەوە چاپ و بڵاوکراوەتەوە.

بەم بۆنەیەوە دەستخۆشی و ماندوونەبوونی لە هاوکارمان هەژیر عەبدوڵلاپوور دەکەین.
"کوردستان"

چەند کۆپلە شێعر

"1"

کە چاوم لە جێی سەرینی چۆڵی تۆیە
شەو لەگەڵ
تەنیایی و کەسەر
جینگڵ بە یەکتر دەدەین و
یەکتر لە سەر شان دەتلێنینەوە
ماندوو دەبێ،
وەڕەز دە بێ ،
قەت ناتۆرێ!...

"2"

هێندەم چاو لە ئاسمانی
شینی چاوەکانت بڕی
نەمزانی بوو لەو گۆمە
سەدجار خنکاوم!...

"3"

من جۆلانەیەکم بالم،
گوریسی
بە زام و ژان هەڵ پێچراوە
ئەگەر هاتی سرتەت نەیە
خەمی
دوو بەهاری جوانە مەرگن، ژێرم
کردوون
لە باوەشمدا وەنەوز دەدەن!...

"4"

لە پاش ئەوەی هەڵۆ لە چیا
بە زامداری، تەریدە بوو
داڵە کەرخۆر،
قاقا بە لەشی زاماری چیا ئەتریقاوە
هەتا کسپەی زامی چیا
گەییشتەوە بۆ گوێی هەڵۆ،
بۆی گەڕاوە
شاپەری خۆ و تەلەزمێک
لە جەرگی چیای
کرد بە گۆمی چاوە کانی
بۆیە ئێستا
وەکو شەمشەمە کوێرەیە
لە هەرچی
قاقا و کەنین و ڕووناکییە، هەڵ پێژاوە...

هەڵگورد بۆکانی

KURDISTAN

The Organ of Kurdistan Democratic Party

No: 497 5 Nov ct 2008

ماڵپەڕی ناوەندیی حیزبی دێمۆکراتی کوردستان، ڕۆژنامەی "کوردستان"و ڕادیۆ دەنگی کوردستان لە تۆڕی جیهانیی ئینتێرنێت دا:

www.kurdistanukurd.com
info@ kurdistanukurd.org   info@ kurdistanukurd.com
www.kurdchannel.com : Hotbird: 8 - MHZ: 11604 -
Polarization: Vertical - S R: 27500 - FEC: ¾

www.radiokurdistan.net
dengikurdistan@gmail.com
Radiopdk_Iran@yahoo.com
Tel: 00 9647701597268

تەلەفۆنی تەشکیلاتی نهێنی:
009647701901658
Kdp.Tashkilat@gmail.com
Tashkilat82@yahoo.com

کۆچی دوایی کوبرا ئەڵڵاوەیسی چالاکی بواری ژنان لە دەرەوەی وڵات

خاتوو کوبرا ئەڵڵاوەیسی ئەندامی دڵسۆزی حیزبی دێموکراتی کوردستان و ئەندامی کومیتەی بەڕێوەبەری یەکیەتیی ژنانی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە دەرەوەی وڵات دوانیوەڕۆی ڕۆژی سێشەممە 2008/10/28 بە هۆی نەخۆشی شێرپەنجە لە یەکێك لە نەخۆشخانەکانی ئۆسلۆ لە تەمەنی 62 ساڵی دا کۆچی دوایی کرد.

خاتوو کوبرا ئەڵڵاوەیسی هاوسەری خوالێخۆشبوو کاك خەلیلی گادانی و خوشکی کەریم ئەڵڵاوەیسی کادری تێکۆشەری حیزبی دێموکراتی کوردستان بوو.

بەم بۆنەیەوە پێشنیوەڕۆی ڕێکەوتی 9ی خەزەڵوەر، ڕێوڕەسمی پرسەو سەرەخۆشی لە یەکێك لە بنکەکانی سەر بە دەفتەری سیاسی حیزبی دێموکراتی کوردستان بە بەشداریی سەدان کەس لە کادرو پێشمەرگەکان و ئەندامانی ڕێبەریی حیزبی دێموکراتی کوردستان بەڕێوەچوو.

لە سەرەتای ئەم ڕێورەسمەدا پەیامی دەفتەری سیاسیی حیزبی دێموکراتی کوردستان لە لایەن قادر وریا، ئەندامی دەفتەری سیاسییەوە پێشکەش کرا. قادر وریا لە قسەکانیدا وێڕای باسێکی کورت لە سەر کەسایەتیی خاتوو کوبرا، لە لایەن دەفتەری سیاسییەوە سەرەخۆشی لە هەر دوو بنەماڵەی ئەڵڵاوەیسی و گادانی کرد.

لە بەشێکی دیکەی ڕێوڕەسمەکەدا تێکۆشەری دێرینی حیزب، جەلیل گادانی لە لایەن بنەماڵەی گادانی و ئەڵڵاوەیسییەوە سپاسی بەشدارانی ڕێورەسمی پرسەو سەرخۆشیی خاتوو کوبرای کردو سەبارەت بە ژیان و بەسەرهاتی پێشمەرگانەی ناوبراو وتەیەکی پێشکەش کرد.

بەدوای ئەو دا پەیامی یەکیەتیی ژنانی دێموکراتی کوردستانی ئێران بەم بۆنەوە لە لایەن خوشکە زلێخا جەشنی، ئەندامی بەڕێوەبەریی ئەم یەکیەتییەوە خوێندرایەوە.

سێهەمین فستیڤاڵی بەیت و حەیران لە سەردەشت بەڕێوەچوو

رۆژانی 8 و 9ی خەزەڵوەر سێهەمین فیستیڤاڵی بەیت و حەیران لە شاری سەردەشت بەڕێوەچوو.

لە سێهەمین فیستیڤاڵی بەیت و حەیران دەیان هونەرمەندی کورد لە شارە جۆراوجۆرەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان و باکووریی خوراسان لە بوارەکانی بەیت، حەیران، مەقام، لاوك و تەکنەوازیدا بەشدار بوون. لەو فستیڤاڵەدا کە دوو ڕۆژی خایاند، 12 کەس و لە هەر بوارێکدا 3 کەس خەڵات کران.

لە حەیران دا ئەبووبەکر ئارەزوو لە پیرانشار، شێرزاد حەسەن زادە لە شاری سەردەشت و قادر ماڵەدۆمی لە بانە خەڵات کران. لە بواری بەیت دا محەممەد فەتاحی لە بۆکان، ڕەحمەت ڕۆستەم پوور لە سەردەشت و ناسر کەریمی لە بۆکان خەڵاتیان پێبەخشرا. خەڵاتی بواری مەقامیش درایە هەر یەك لە هونەرمەندان حوسێن وەلی نژاد لە باکووری خوراسان، محەممەد گۆمانی لە سەردەشت و سەفەر عەلی ئیزەدی لە باکوور خوراسان.

هەروەها خەڵاتەکانی تەکنەوازی بە دوو هونەرمەندی لورستانی هیممەت عەلی ڕەزایی راد و فەریدون سپی وەند و حوسێن ڕەسووڵی هونەرمەندی کوردی دانیشتووی تەورێز بەخشرا.

جێی ئاماژەیە هونەرمەندان سەلاح خزری، عەلی عابدی و ئەیووب نەوبەخت لێژنەی داوەرانی فیستیڤاڵیان پێك دەهێنا.

شایانی باسە لەو فستیڤاڵەدا چەند هونەرمەند وەکوو پێشەنگارانی بواری هونەری رەسەنی کوردی خەڵاتی ڕێزلێنانیان پێ بەخشرا کە بریتی بوون لە هونەرمەندان خلە دەرزی، قالە شین، سەید عەلی سەردەشتی، حەسەن نازدار و ئەحمەد مەندە.

لە بۆکان ڕێز لە یادی میسباحودیوانی ئەدەب گیرا

کۆنگرەی ڕێزگرتن لە شاعیری ئەوین و جوانی میسباحودیوانی ئەدەب لە ڕۆژەکانی 2 و 3ی خەزەڵوەر لە ساڵۆنی سینەمای شاری بۆکان لە لایەن ئەنجوومەنی ئەدەبیی ئەو شارەوە بەڕێوە چوو.

لە سەرەتای کۆنگرەکەدا غەزەلێکی مامۆستا ئەدەب لە لایەن پێشکەشکارانی بەرنامەکەوە دوکتور مێهری پاکزاد و عومەر ڕەسووڵیەوە خوێندرایەوە و دواتر سەعید نەجاڕی (ئاسۆ) بەرپرسی ئەنجومەنی ئەدەبیی شاری بۆکان وێڕای بەخێرهێنانی بەشداران، وتەیەکی سەبارەت بە شێعر و ژیانی مامۆستا ئەدەب پێشکەش کرد. لە درێژەدا عەلی حەیدەری لە لایەن بنەماڵەی مامۆستا ئەدەبەوە پەیامێکی پێشکەش کرد.

لە دانیشتنی ڕۆژی یەکەمی کۆنگرەدا هەر یەك لە یۆنس ئەمین پوور و کەریم دافعی وتاریان خوێندەوە و لێژنەی هەڵسەنگاندنی بابەتەکانیش لەو دانیشتنەدا لە بەڕێزان ئەحمەد بەحری، یونس ڕەزایی، فەتاح ئەمیری، کەریم حیکمەتی، حیسامەدینی ئەمین پێکهاتبوو. لە دانیشتنی دووەمی ڕۆژی یەکەم دا گوڵاڵە درووديان، کاوە حەسەن پوور و ئەمین گردیگلانی وتاریان خوێندەوە و لێژنەی هەڵسەنگاندنی وتارەکان لە ساڵح سوزەنی، سوارە فتووحی، کەماڵ حەسۆ، برایم ئیسماعیل پوور و حەسەن شوان پێکهاتبوو. ڕۆژی یەکەمی کاری کۆنگرە تا کاتژمێر 8ی ئێوارەی خایاند.

لە ڕۆژی دووەمی کۆنگرەدا ئەحمەدی چاك، موزەففەر یوسفی و دیاکۆ مورادی وتاریان خوێندەوە و لێژنەی هەڵسەنگاندنیش بریتی بوون لە سولەیمان دڵسۆز، فاروق کەیخوسرەوی، عەلی قاسمی، یونس ڕەزایی و ئەمین گەردیگلانی.

لە درێژەی بەرنامەکانی ڕۆژی دووەمی کۆنگرەدا سەجادی یەزدانفەڕ کە لە شاری کرماشانەوە بەشداریی کردبوو لە وتەیەکدا سوپاسی بەڕێوەبەرانی کۆنگرەی کرد و پاشان وتارە سەرکەوتووەکان و ئەو کەسانەی لە بەڕێوەبردنی کۆنگرەدا زەحمەتیان کێشابوو، خەڵات کران.

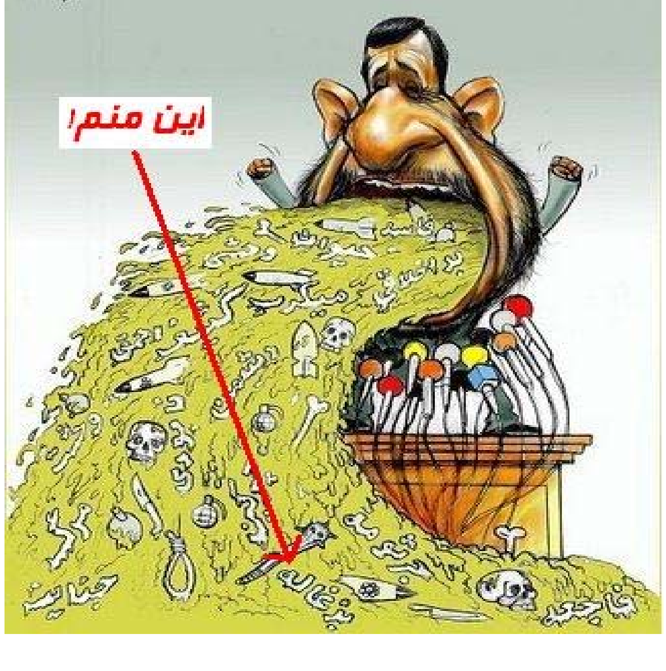

حکوومەتی ئەمریکا یەکەمین گۆڤاری بە زمانی کوردی بڵاو کردەوە

ڕێکەوتی 3ی نوامبر لە کۆنفرانسێکی ڕۆژنامەنووسیدا لە شاری هەولێر لوسی تاملین ڕێکخراوی ناوچەیی هەرێمی کوردستانی باڵوێزخانەی ئەمریکا لە عێراق بڵاوکردنەوەی یەکەمین گۆڤاری کوردیی حکوومەتی ئەمریکای ڕاگەیاند. ناوبراو گوتی ئەوە یەکەمین جارە گۆڤارێك لە لایەن حکوومەتی ئەمریگاوە بە زمانی کوردی بڵاوبکرێتەوە. لە درێژەی کۆنفرانسەکەدا جاناتان بیرا ڕوونی کردەوە کە ئەم گۆڤارە ناوی "ئەمریکا ژۆرناڵیەو" لە لایەن بیرۆی بەرنامەی نێونەتەوەیی وەزارەتی ئەمریککاوە بە چەند زمانی جۆراوجۆر بڵاودەکرێتەوە.

جێگای باس یەکەمین ژمارەی گۆڤارەکە بە زمانی کوردی تایبەت کراوە بە هەڵبژاردنی ئەمریکاو کاندیاکانی سەرۆك کۆماریی‌و جێگرەکان و سیستمی هەڵبژاردن لەو وڵاتەدا.

خوێنی قوربانیانی قەتڵە زنجیرەییەکان بە تێپەرینی زەمان لە بیر ناچێتەوە

قادر وریا

لە بەرەبەری 10 ساڵەی قەتڵە زنجیرەییەکان دا، بنەماڵەی قوربانییەکانی ئەو تیرۆرە بەرنامەبۆدانراوە، لە راگەیەندراوێك دا کە ڕۆژی 6ی خەزەڵوەری ئەمساڵ بڵاو بۆوە، ڕایان گەیاندوە:

"ئێمە لە سەر داخوازی خۆمان کە ئاشکراکردنی هەموو ڕاستییەکی پێوەندیدار بەم جینایەتە دژی مرۆییانە و، پێکهێنانی دادگایەگی خاوەن سەلاحییەت بۆ ڕاگەیشتنی بەم جینایەتانە، پێ دادەگرین. قەڵاچۆی جیابیران لە ئێران کە بەشێوەیەکی ڕێکخراو و لە دەروونی دامەزراوە حکوومەتییەکانەوە بەرنامەی بۆ دارێژرابوو، برینێکی ساڕێژنەبووی نێو ویژدانی گستیی کۆمەڵگای ئێرانە. هەر یەك لە ئێمە لە جێی خۆمانەوە لە دادخوازی لە بارەی ئەم جینایەتانەوە خۆمان بە بەرپرسیار دەزانین".

ئەو کەسایەتییانەی بە شەهیدانی قەتڵە زنجیرەییەکان ناویان دەرکردوە بریتیین لە:داریووش وپەروانەی فرووهەر، محەممەد موختاری وجەعفەر پوویەندە. بەڵام پێش تاوانی تیرۆری ئەم چەند کەسایەتییەش، دیکە لە ڕووناکبیران ودەستبەقەڵەمانی جیابیر لە لایەن وەزارەتی ئیتلاعاتی ڕێژیمی کۆماری ئیسلامییەوە تیرۆر کرابوون. لەوانە دەتوانین برایم زاڵزادە، پیرۆز دەوانی، ئەحمەد میرعەلایی، غەفار حوسێنی، ئەحمەد تەفەزوولی، حوسێنی بەرازەندە وژمارەییەك ڕووناکبیرو کەسایەتیی ئایینیی سوننی مەزهەب، قەشە مەسیحییەکان و هتد ناو ببەین. ئەو مرۆڤانەی بەپیلان و نەخشەی وەزارەتی ئیتلاعات و بە ئاگاداریی جڵەوبەدەستانی نیزامی فەرمانرەوا لە چوارچێوەی قەتڵە زەنجیرییەکان دا گیانیان لێ ئەستێندرا، هەموویان مرۆڤی زانا و ڕووناکبیر، بەڵام ڕەخنەگری دەسەڵات بوون وبوێرانە دژی دیکتاتۆری و ستەم دەنگیان بەرز کردبووە. کازم کوردۆوانی، لە یەکی بەفرانباری 1377لە ڕێورەسمێك دا کە بۆ یادی قوربانیانی ئەم قەتڵە زنجیرەییانە لە لایەن یەکیەتیی بڵاوکەرەوە کتێب فرۆشانی تاران لە مزگەوتی نوور (مەیدانی د.فاتمی) لە تاران پێك هاتبوو، وتارێکی زۆر جوان و پڕ نێوەرۆکی پێشکەش کردبوو لە بەرەبەری 10ساڵەی ئەم قەتڵە زنجیرەییانە دا، بەشێك لەم وتارە وەبیردێنینەوە. کوردۆوانی دەڵێ وتارە کورتەکەی خۆم لەو مەجلیسەدا، بەو قسەیە دەست پێ کرد کە دوا کتێبی بڵاو بۆوەی (تا ئەوکات)ی محەممەدی موختاری، "تمرین مدارا" (ڕاهاتن بەوێکهەڵکردن)ەو، دوایین کتێبی بڵاو بۆوەی جەعفەر پوویەندە لە بارەی "مافی مرۆڤ"ەوەیە. یەکیان باسی "وێکهەڵکردن"ی کردوە و ئەوی دیکە باسی "مافی مرۆڤ". بەڵام بە پەتی خنکاندن وڵامیان درایەوە. ئایا دەکرێ لە نێوان "وێکهەڵکردن" و "مافی مرۆڤ" و "کوشتن"دا پێوەندییەك هەبێ؟ دوایە ئەمەشم لێ زیاد کرد: "رشیدالدین فضل‌الله وزیر" لە کتێبی "جامع‌التواریخ"دا دەنووسێ دەوروبەری ساڵی 618 کۆچی، چەنگیز خانی مەغوول، نیازی هێرشکردن بۆ سەر خارەزم و قەڵاچۆی خەڵکی ئەوێی هەبوو. بەڵام دەیزانی کە "نجم‌الدین کبری" لە عارفان و مەزنانی سۆفییەی سەدەی شەشەم و حەوتەم، لە خارەزم دەژی. بۆیە کەسێکی ناردە لای نەجمەدین و لێی ڕاسپارد کە من خارەزم قەڵاچۆ دەکەم با ئەو لە نێویان دا نەمێنێ و ئەوێ بەجێ بێڵێ. کە دیارە نەجمەدینی مەزن، ئەمەی قبوول نەکرد و لەگەڵ خەڵکی خارەزم دا کوژرا.

چەنگیز، هێرشکەر و خوێنخۆرێك کە بە هەزاران سەری دەبڕی، لە کوشتنی مەزنێکی بواری فەرهەنگ، پرینگایەوە و تەنانەت لێی ڕاسپارد کە لە شار وەدەر کەوێ تا نەکەوێتە بەر تیغی ئەو. بەڵام هەشتسەد و چەند ساڵ دواتر و لەبەرەبەری هەزارەی سێهەم، لە مەملەکەتێك دا کە بە پێی قسەی کۆنینەناسان و مێژووزانانی موعتەبەر، پێشینەی شارستانەتی و کلتوورەکەی دەگاتە 7 هەزار ساڵ لەمەوبەر، دێن بۆ خۆیان بە بێ بەشداریی کەسەکە، دادگا پێك دێنن و هەر بۆخۆیان ناوی "مورتەد" و "ناصبی" لە سەر دادەنێن و هەر بۆخۆشیان فەرمانی کوشتنی دەردەکەن و دواتریش بە دڕندانەترین و ترسنۆکانەترین شێوە، ئەو حوکمانەی هەر بۆ خۆیان دەریان کردوە، جێبەجێی دەکەن. ئایا ئەگەر بڵێین ئەم دلڕەشە جینایەتپیشانە لە مەغوول پیسترن، قسەیەکی ناڕەوامان کردوە؟"

بەڵێ بە هۆی قەتڵە زنجیرەیی‌یەکانەوە، شەریفترین و فەرزانەترین کەسایەتییەکانی بواری کلتوور و هزر لە ئێران دا، لە نێو بران. لە دوای ئەم قەتلانە و لە ژێر گوشاری خەڵکی وەزاڵەهاتووی ئێران دا، ڕێژیم ناچار بوو بە شێوەی کاتی و بەو ئاشکرایەیی، کوشتاری جیابیران بوەستێنێ. تەنانەت هێندێك کاربەدەست و مۆرەی چنگ بە خوێنی خۆی بۆ دامرکاندنەوەی نارەزایەتیی خەڵکی ئێران بە رواڵەت لە کارەکانیان دوور خستەوە. ڕۆژنامە حەقیقەتخواز و ڕۆژنامەنووسە بوێرەکان دەستیان کرد بە لە قاودانی کارنامەی پڕتاوان و جینایەتی دام و دەزگا جاسووسی و سەرکوتکەرەکانی ئەو ڕێژیمە و بەڕێوەبەران و کاربەدەستانیان. بەڵام، بەو هۆیەوە کە سەری هەموو داوەکان دەچوونەوە لای بەرزترین دەسەلاتدارانی ئەو ڕێژیمە و، ئاوەکە لەسەر چاوەوە لێڵ بوو، نەك هەر ڕەوتی لێکۆڵینەوە و لەقاودانەکانیان وەستاند، بەڵکوو هەموو ئەو کەسانەش کە پێیان نابووە مەیدانی دادخوازیی ئەو قوربانییانە و، کاریان بۆ ڕوونبوونەوەی حەقیقەتەکان دەکرد،خستەبەر ڕق و غەزەب ولە بەندیخانەیان پەستاوتن.

ئێستا کە بەرەو بیرەوەریی دەیەمین ساڵی ئەم قەتڵە زنجیرەیی‌یانە دەچین، دەبێ دەنگی خۆمان بخەینە گەڵ دەنگی بنەماڵەی قوربانییەکانی ئەم تاوانە پڕ شوورەییانە و بە دەسەڵاتدارانی خوێنرێژ و تاوانباری دوێنێ ، کە ئەمڕۆش هەروا جڵەوی دەسەلاتیان بە دەستەوەیە، بە دەنگی بەرز رابگەیەنین: تێپەڕینی زەمان، جینایەتەکانی ئێوە و خوێنی ڕۆڵەکانمان لە بیر ناباتەوە و، لە سەر ئاشکرا کردنی ڕاستییەکانی پێوەندیدار بەم تاوانە و پێکهاتنی دادگایەکی خاوەن سەڵاحییەت بۆ ڕاگەیشتن بەم جینایەتانە، هەروا پێداگرین.